T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RUSYA'NIN SURİYE'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI (2011-2018)

ADEL RATROUT

2501151248

TEZ DANIŞMANI

PROF.DR. ADİL BAKTIAYA

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	ADEL RATROUT	**Numarası**	:	2501151248
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER	**Danışmanı**	:	PROF. DR. ADİL BAKTIAYA
Tez Savunma Tarihi	:	10.06.2019	**Saati**	:	13:00
Tez Başlığı	:	" RUSYA'NIN SURİYE'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI: 2011-2018 "			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ADİL BAKTIAYA		KABUL
2- PROF. DR. LEVENT ÜRER		DÜZELTME
3- DOÇ. DR. ÖZGÜN ERLER BAYIR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜY. ERTAN EROL		
2- DR. ÖĞR. ÜY. İLHAMİ DEĞİRMENCİOĞLU		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.

ÖZ

RUSYA'NIN SURİYE'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

(2011-2018)

ADEL RATROUT

Bu araştırmanın amacı, Rusya'nın eskiden beri Orta Doğu'daki hedeflerini ortaya koymak üzere Rusya'nın dış politikasını , 2011 ile 2018 yılları arasında Suriye'de yaşanan siyasi olayları yapısı ve bölgesel olaylardan kaynaklanan sonuçları analiz etmektir.

Araştırmada tarihsel yaklaşım ve siyasi analiz yöntemi ile Rusya'nın bu olaylara müdahale etme faktörleri ele alınmıştır. Suriye'nin içinde bulunduğu olayların yapısında Rusya yanlısı ve karşıtı uluslararası unsunlar ele alınmıştır. Yine uluslararası alanda süper devletlerin güçlü bir rakibi olarak eski konumu ve SSCB'nin geçmişteki itibarını geri kazanmak için Rusya'nın amaçları ve bu olaylara müdahale edilmesine ilişkin tutumları ele alınmıştır.

Rusya, Libya'daki benzer olaylarda edindiği tecrübeden ders çıkararak ilk zamanlarda Suriye rejimi ile Suriye muhalefeti arasında arabulucu bir tutum takınarak Suriye'ye müdahale etmiştir. Ayrıca bu amaçla Suriye halkının değişim hakkına sahip olduğu ilkesinden hareket etmiştir. Nitekim Suriye devlet başkanı Beşar Esad'a Suriye muhalefeti ile diyalog kurması ve reform yapması için mesaj göndermiştir. Fakat çatışmanın dozunun artması ve Suriye hükümetinin göstericileri bastırmaya başlaması ile birlikte Rusya'nın tutumu birden değişerek yaşananlardan Suriye hükümeti ve muhalefetini sorumlu tutmuştur. Rusya'yı buna sevk eden ise kendisinin de ifade ettiği üzere barışçıl çözüme dayalı ilke doğrultusunda hareket etmesidir.Ardından Rusya'nın Suriye rejimini destekleyen diplomatik müdahalesi başlamış ve bu süreçte birçok anlaşma yapılmıştır. Rusya'nın müdahalesi, diplomatik yönün ötesine geçerek Beşar Esad'ın birçok bölgeyi kaybetmesinin ardınan hızlı bir şekilde 2015 yılında askeri müdahaleye dönüşmüştür. Ardından Rusya'nın Suriye topraklarında askeri hazırlıklar yapması ve Suriye hükümetine askeri ve siyasi destek vermesi bu araştırmanın tamamlanmasına kadar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Suriye, Orta Doğu, Dış Politika, Putin, Beşar Esad

ABSTRACT

RUSSIAN FOREIGN POLICY TOWARDS SYRIA (2011-2018)

ADEL RATROUT

The purpose of this research is to address the political structure of Russia, the nature of political events that happened in Syria from 2011 to 2018 and the outcomes of regional events in order to reveal longstanding ends Russia has wanted to achieve in the Middle East. Likewise, the international parties who were for and against Russia with regard to the events where Syria was involved has been addressed in the research.

Russia's aims and attitudes towards intervention with such events in order to regain its position as a strong rival of super powers on the international arena and to restore past reputation of the Soviet Union have been also studied. At first Russia interfered with Syria acting as the mediator between Syrian regime and Syrian opposition in order to compensate for the events that it experienced during similar events in Libya. Moreover; it acted based on the principle that Syrian folk was entitled to change. Hence it sent a message to the president of Syria (Bashar al-Assad) that he establishes a dialogue with Syrian opposition and do reform.

However, as the conflicts got more aggressive and Syrian government started to suppress the demonstrators, Russia's attitude suddenly changed and blamed the events on Syrian government and the opposition. The reason why Russia did this was that it acted based on the principle of peace-oriented solution as it stated itself. Thereafter Russia's diplomatic intervention that supported Syrian regime began and several agreements were entered into during such process. Russia's intervention became more than a diplomatic action and turned rapidly into a military intervention in 2015 after Bashar Al-Assad lost several regions. Subsequently, Russia did military preparations on Syrian territory and started to provide military and political support to Syrian government until this research was completed.

Key Words: Russia, Syria, Middle East, Foreign Policy, Putin, Bashar Al-Assad

ÖNSÖZ

Son otuz yıl, süper güçlerin dünyanın liderliği için birbiri ile çatıştığı uluslararası sistemin yeniden formüle edilme dönemini oluşturmuştur. Böylece bu sistem, tek kutuplu sistemden ABD'nin SSCB'nin çökmesinden sonra uluslararası alan üzerinde tek başına hegemonya kurduğu ve süper gücü temsil ettiği tek kutuplu sisteme dönüşmüştür. Fakat Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumu ve rolünü tekrar geri kazanmak, bir bütün olarak uluslararası alanda ve süper güçlere göre jeostratejik alanlar kabul edilen klasik nüfuz alanlarındaki Amerikan hegemonyasını zayıflatmak istemesine paralel olarak son zamanlarda uluslararası sistemin tek kutuplu yapısını değiştirmiye yönelik girişimler ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmayı yapmamızın amacı, Rusya'nın 2011 yılından 2018 yılına kadar Suriye'nin içerisinden geçtiği birden fazla çatışma tarafının olduğu karmaşık yapıya sahip siyasi olaylara yönelik dış politikasının yapısına ışık tutmaktır. Araştırmamızda bu olayları tarihsel şekilde anlatım yöntemini benimsedik. Çünkü Rusya, şu an dünyanın süper devletlerinden biri sayılır. Özellikle Rusya, SSCB'nin sona ermesi ve mevcut Rusya'nın kurulmasından yirmi yıl sonra politikasında kapitalizmi benimseyerek eski gücünü tekrar geri kazanmaya çalışmaktadır. Suriye krizi Rusya açısından önemli olduğu için bu krizde önemli bir aktör olması doğal bir durumdur. Bunun nedeni ise Rusya'yı Orta Doğu'ya bağlayan ortak çıkarlardır. Rusya, her zaman Orta Doğu'daki nüfuzunu korumaya ve sıcak sulara nüfuz etme hayallerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Suriye, Rusya'nın en eski müttefiklerinden sayılır ve iki ülke arasında köklü tarihi bir ilişki bulunmaktadır. Rusya'nın, süper devletlerin güçlü rakibi olarak eski konumunu geri kazanmaya çalışmasından dolayı kendisine Orta Doğu'daki siyasi olayların odağına yakın bir yerde bulunmasına imkan veren bu bölgedeki nüfuzundan vazgeçmesi imkansızdır.

Orta Doğu'nun dünya ekonomisindeki yer ve önemi aşikardır. Doğal olarak bu durum, Orta Doğu'yu dünyanın önemli iktisadi noktalarına hakim olarak dünyaya hegemonyasını dayatmaya çalışan süper devletlerin genelinin ilgi odağı haline gelmesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak Orta Doğu, güçler dengesini belirlemektedir. Olayların yapısına teorik bir bakışla başka bir açıdan bakarsak Rusya'nın Suriye krizine müdahale etmemesi ve çatışmadan çekilmesinin Rusya'nın sıcak sulara ihtiyaç duyması açısından kendisi için önemli bir bölgede ilişki paylaşımı ve müttefik kazanımına dayalı ikili kazanımlar elde etme rekabetinin dışında kalması, nüfuz yayılımında Rusya'nın rakibi olan güçlerin kazanması demek olduğunu görürüz. Dolayısıyla bu durum, siyasi

alanda boy göstermek için uluslararası süper güçlerle rekabet eden bir unsur olarak Rusya'nın konumunun zayıflamasına neden olacaktır.

Tez sürecimde bilgi ve tecrübeli ile her zaman destek olan danışman hocam Prof. Dr. Adil Baktıaya'ya, Doç. Dr. Özgün Erler Bayır'a teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışması sürecinde her zorlukta bana destek olan Öğr. Gör. Duygu Çelik'e ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma ve aileme şükranlarımı sunarım.

İstanbul - 2019

Adel RATROUT

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
HARİTA LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASI

1.1. SSCB'nin Çöküşünden Sonra Rus Dış Politikasının Genel Görünümü **4**
1.1.1. Yeni Dönemde Rus Dış Politikasını Şekillendiren Yönelimler: Atlantikçilik ve Avrasyacılık 7
1.1.2. Rus Dış Politikasını Etkileyen Dış Faktörler 13
1.1.2.1. Uluslararası İlişkilerde İdeolojinin Etkisinin Gerilemesi 13
1.1.2.2. ABD ile Rusya İlişkilerinde Dönüşüm 14
1.1.2.3. Petrol ve Rus Milli Güvenliği 16
1.1.2.4. Terörle Mücadele 16
1.1.3. Rus Dış Politikasını Etkileyen İç Faktörler 17
1.1.3.1. Resmi Kurumlar 17
1.1.3.2. Gayri Resmi Kurumlar 20
1.2. Rus Dış Politikasının Genel Görünümü **21**
1.2.1. Rus Dış Politikası (1992 - 2000) 22
1.2.2. Rus Dış Politikası (2000 - 2018) 23
1.3. Rus Dış Politikasının Genel Amaçları **26**
1.3.1. Rus Milli Güvenliği ve Toprak Bütünlüğünün Korunması 27
1.3.2. Rus Ekonomisinin Canlandırılması ve Halkın Yaşam Düzeyinin İyileştirilmesi 27
1.3.3. Rus Dış Politikasına Milli Nitelik Kazandırılması Çok Kutuplu Bir Düzenin kurulması 28
1.3.5. Askeri Çatışmalardan Uzak Durup Dünyadaki Barışın Korunması 28
1.4. Rus Dış Politikasının Stratejileri **28**
1.4.1.Uluslararası Sorunları Çözmek için BM'ye Başvurmayı Vurgulamak 28
1.4.2. Uluslararası Krizlerin Çözümünde Arabuluculuk 29
1.4.3. Silah Satışı ve Askeri Eğitimlerin Gerçekleştirilmesi 29
1.4.4. Politik Pazarlıklar 30

İKİNCİ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ORTA DOĞU'NUN YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Orta Doğu'nun Jeopolitik Konumu ve Rusya 31
2.1.1. Orta Doğu Bölgesi ve Rusya'nın Coğrafi Yakınlaşması 31
2.1.2. Rusya'nın Orta Doğu'daki Politikasının Jeopolitik Temelleri 35
2.1.2.1. İran Faktörü 36
2.1.2.2. Türkiye Faktörü 38
2.1.2.3. Orta Doğu Arap Ülkelerinin Jeopolitik Konumu 40
2.2. Orta Doğu Bölgesinin Ekonomik Konumu ve Rusya 42
2.2.1. Rusya'nın Orta Doğu Ülkelerinin Ekonomisine Bakışı 42
2.2.1.1. Bölge Ülkelerinin Ekonomik Kaynakları 42
2.2.1.2. Bölgedeki Ekonomilerin Rusya Açısından Güçlü ve Zayıf Noktaları 44
2.2.2. Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Ekonomik İlişkileri 45
2.2.2.1. Rusya'nın Türkiye İle Ekonomik İlişkileri 46
2.2.2.2. Rusya'nın Orta Doğu Arap Ülkeleri ile Ekonomik İlişkileri 48
2.2.2.3. Rusya'nın İran İle Ekonomik İlişkileri 51
2.3. Orta Doğu'nun Güvenlik ve Askeri Konumu ve Rusya 53
2.3.1. Rusya'nın Orta Doğu Bölgesindeki Güvenlik Tehdidi Algısı 53
2.3.1.1. Arap Baharı ve Siyasi İslam 54
2.3.1.2. Terör Örgütleri 56
2.3.1.3. Nükleer Silahların Yayılması 58
2.3.2. Rusya'nın Orta Doğu Ülkeleri İle Güvenlik İşbirliği 59
2.3.2.1. İran ile Güvenlik İşbirliği 59
2.3.2.2. Arap Ülkeleri İle Güvenlik İşbirliği 61
2.3.3. Rusya'nın Orta Doğu Ülkeleri İle Askeri İşbirliği 63
2.3.3.1. İran ile Askeri İşbirliği 64
2.3.3.2. Orta Doğu Arap Ülkeleri İle Askeri İşbirliği ve Nükleer Enerji ile İlgili Girişimleri 65
2.3.3.3. Türkiye İle Askeri İşbirliği 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN SURİYE'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

3.1. Suriye Krizi ve Rusya'nın Suriye Politikası 68
3.1.1. Suriye Krizinin Arka Planı ve Boyutları 68
3.1.2. Krizde Etkili Suriyeli Taraflar 71
3.1.2.1. Suriye Rejimi 71
3.1.2.2. Siyasi Muhalefet 72
3.1.2.3. IŞİD 75
3.1.3. Rusya'nın Suriye Krizi Karşısındaki Tutumu 76
3.2. Rusya'nın Suriye Politikasını Etkileyen Faktörler 80
3.2.1. Ekonomik Faktörler 80
3.2.2. Askeri Faktörler 84
3.2.3. Jeostratejik Faktörler 86
3.3. Suriye Krizinde Rusya'nın Diplomatik ve Askeri Rolü 91
3.3.1. Suriye Krizine Yönelik Rus Girişimleri 92
3.3.1.1. Cenevre Girişimleri 95
3.3.1.2. Astana Girişimleri 100
3.3.1.3. Soçi Konferansı 103
3.3.2. Suriye'deki Rus Askeri Müdahalesinden Sonraki Gelişmelerin Analizi 105
3.3.2.1. Derin Askeri Müdahale 105
3.3.2.2. Birleştirici Kontrol 106
3.3.2.3. Askeri Teçhizat ve Paralı Askerler 107
3.4. Suriye Krizinde Rusya'nın Diğer Ülkelerle İlişkileri (2018'in İkinci Yarısı) 109
3.4.1. Suriye Krizinde Rusya'nın ABD ile İlişkileri 109
3.4.1.1. Suriye Politikasında Rusya'nın ABD'den Beklentileri 109
3.4.2. Suriye Krizinde Rusya'nın Türkiye ile İlişkileri 110
3.4.2.1. Rusya Ve Türkiye Arasında İdlib Antlaşmasının Uygulanması 110
3.4.2.2. Afrin Müdahalesinden Sonra Türkiye'nin Rusya ile İlişkileri 112
3.4.3. Suriye Krizinde Rusya'nın İsrail ile İlişkileri 112
3.4.3.1. Rus Uçağı Olayından Sonra Rusya ve İsrail'in Arayışları 112
3.4.3.2. Rus Uçağı Olayından Sonra Rusya'nın Tutumu 113
3.4.3.3. Rus Uçağı Olayından Sonra İsrail'in Tutumu 114
SONUÇ 116
KAYNAKÇA 121

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Orta Doğu Bölgesinin Coğrafi Konumu 32
Harita 2. Rusya'dan Türkiye'ye Giden "Mavi Akım" Doğalgaz Nakil Boru Hattı Güzergahı . 47

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	Ayne eser
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Çev.	Çeviren
IDF	İsrail Savunma Kuvvetleri
IŞİD	Irak Şam İslam Devleti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PYD	Demokratik Birlik Partisi
PMC	Paralı Asker Üstlenicileri
SAA	Suriye Arab Ordusu
SSCB	Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
HTS	Heyet Tahrir El-Şam

GİRİŞ

Son yıllardaki Rus dış politikasını izlemek belirgin şekilde dışarıya doğru izlenen çizgide bir değişimin olduğunu ortaya çıkarır. Bu değişim yalnız doksanlı yıllar değil, eski Sovyetler Birliği dönemiyle mukayese edildiğinde de gözlemlenir. Zaten 2000'li yılların başında özellikle 2000 yılında Putin'in devletin başına gelmesi ve dış politika ilkelerini ilan etmesi gibi bir takım yeni değişimler yeni bir dönemin başlangıcını tesis eder nitelikteydi. Putin, bu ilkelerin dünyada hiçbir bölgeyi istisna etmeden çok yönlü olması ve bunun sonucunda Rusya'nın uluslararası arenada etkin rol oynaması hatta bir çok konuda net tutum izlemesi hususunda özen gösterdi. Böylece Rusya politikasının dünya düzenindeki küçük rolü temel role dönüşerek dış politikada daha fazla bağımsız çizgi gerçekleştirmesinde yardımcı olmuştur. Ayrıca, şimdiki yüzyılın ilk on yılında uluslararası düzenin yaşadığı birçok gelişmeye rağmen Rusya kendi milli çıkarlarını koruyabilerek sonunda Amerika'nın üstünlüğüne karşı çıkmış ve özellikle Çin ve Japon gibi Asya'daki birçok gücün öne çıkmasıyla uluslararası düzen çok kutuplu düzene dönüşmüştür.

Rusya'nın bu çizgisine göre, Orta Doğu bölgesi bu devletin adım adım dış faaliyetinin dönüşüne sahne olmuş Rusya bu bölgedeki bazı ülkelerle yeniden ilişkişerini tesis etmiştir. Bu dönüşle birlikte Rusya'nın kendi çıkarlarına hizmet edecek, dünya düzenindeki konumunu sağlamlaştırmakta yardımcı olabilecek ve çıkarlarını yeni hayati önem taşıyan alanlar oluşturan bölgelere yöneltecek adımlar arttığı görüldü. Dolayısıyla, Rus dış politikası Suriye'de olanlara çok fazla ilgi göstermiştir; çünkü Suriye Rusya için Orta Doğu bölgesinde en önemli üs teşkil etmektedir. Ayrıca, Suriye Putin'in hesapları için stratejik öneme sahiptir. Nitekim Suriye'nin Akdeniz, İsrail ve Türkiye arasındaki konumu Orta Doğu bölgesindeki Rus nüfuzu için büyük önem arz etmektedir.

Suriye'deki intifadanın başlamasına, Arap Baharı'nın Suriye'ye ulaşmasına ve krizden dolayı bölgesel ve uluslararası kutuplaşmaların meydana çıkması sonucu bölgede yeni tehdit ve zorlukların görülmesine rağmen Rus dış politikasının Suriye'ye karşı olan tutumu etkilenmemiş hatta olaylara ilişkin bu tutumuna daha fazla bağlı kalmaya itmiştir.

Bu tezdeki araştırma sorunu 2011 yılında Suriye devriminin başlamasından sonra Rus dış politikasını müdahale etmeye sürükleyen etkenlerin araştırılıp incelenmesi ve bu yönelimin şimdiye kadar devam etmesinin açıklanmasından oluşmaktadır. Suriye krizi

üzerinden geçen yıllar Suriye rejimi ile muhalefet arasında değişimlerin meydana gelmesine sahne olmuştu. Neticede her iki tarafın izlediği politika krizi daha kötü bir duruma yöneltti. Krizin daha kötüye gitmesi bölgesel güçlerin müdahalesine yol açtı. Bölgesel güçlerin Suriye'ye müdahale etmesiyle krizin derinleşmesine neden olmalarından sonra uluslararası büyük güçler müdahale etti. Zaten her müdahilin gerek yerel gerekse bölgesel veyahut global değişik hedef ve gerekçeleri olduğundan Suriye krizi daha derin bir hal aldı. Bütün bunlarda Rusya Suriye rejiminin yanında olmuştur.

Suriye'ye karşı Rusya'nın stratejisi ABD ve müttefiklerinin Libya senaryosunu tekrarlamaması, Suriye rejimiyle sıkı ilişkilerini devam ettirmesi ve bu rejimle ekonomik, siyasi, askeri münasebetlerinin aktif halde kalmasını sürdürebilmesi, ayrıca aynı zamanda Suriye muhalefetiyle dengeli ilişkiler kurmak için uluslararası alanda çalışmaya yoğunlaşmak oldu. Buna ilaveten bu tez Suriye krizinin barışçıl başlangıcından silahlı çatışmaya dönüşmesine kadar Rusya'nın tutumunu ele almakta. İşte bu noktadan yola çıkarak tezin temel sorusu şu şekilde olacaktır: *"Şimdiki değişimlerin gölgesinde Rus dış politikasında genel olarak Orta Doğu bölgesi ve özel olarak Suriye'nin önemi nedir?*"

Bu sorudan bir takım alt sorular ortaya çıkar:

- Rus dış politikasının uluslararası alanda belirleyicileri nelerdir?
- Rusya neden Ortadoğu bölgesinde yeniden rol oynamak istiyor?
- Rusya Ortadoğu bölgesini sadece ekonomik çıkarlarını artırmak için bir bölge olarak mı görmektedir?
- Bölge ülkeleri istikrarsızlık yaşamasına rağmen Rusya bu ülkelerle ilişkilerini nasıl korudu?
- Rus dış politikasının Suriye krizine karşı gerekçeleri nelerdir?

Tezin önemi Rusya'nın güçlerinin gelişmesi ABD rolüne karşı global düzeyde Rusya'nın ana oyuncu olarak öne çıkmasında temel rol oynadı. Oysa Rusya'nın rolü, Sovyetler Birliği olarak ABD lehine yirmi yıl boyunca çok gerileme yaşamış global düzen tek kutuplu düzen haline gelmişti. Hatta bu durumdan ötürü önceki yüz yılın doksanlı yıllarında uluslararası ve bölgesel krizlerin yönetiminde Rusya ABD'nin çizgisine teslim olmuştu. İşte bu konu Rusya çıkarlarına temas eden bir çok olayı içermişti. Bunun en bariz örneği ise, Rusya müttefiki olan ve kendisini savunmak için Rusya'nın birinci dünya savaşına katılan Sırbistan'ın ABD tarafından 1999 yılında bombalanması olayıdır. Bu konunun ışığında tezin pratik önemi yatmaktadır. Çünkü

tezin amacı Rusya dış politikasının dünya düzeninde uluslararası krizlere karşı ne denli bir dönüşüm ve değişim yaşadığını tespit etmeye çalışırken, tezin pratik anlamdaki önemi iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi; Rus dış politikasının belirleyicileri, boyutları ve önceliklerinin yanı sıra uluslararası düzende etkili olan çağdaş konulara karşı izlediği mekanizmaları tespit etmeye çalışmaktır. İkincisi ise, Rusya'nın Suriye krizindeki rolünü etkileyen gerekçelerin analizi yapılarak Rusya'nın bu krizdeki rolünün boyutlarını tespit etmektir.

Tezin amaçları Rus dış politikasının çağdaş çizgisindeki iç ve dış belirleyicileri tespit etmek, Orta Doğu bölgesinde ve özellikle Suriye'deki Rus çıkarlarının mahiyetini anlamaya çalışmak, Suriye krizinin nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğini incelemek, Rusya'nın Suriye krizine karşı tutumu ve krizi yönetme şeklini incelemek, bölgedeki yaşanan dönüşümler gölgesinde Rus çıkarlarının ne şekilde sabit kaldığı veya değiştiğini incelemektir.

Tezin işlediği zaman dilimi 2011 yılından 2018 yılına kadar olan zaman dilimidir. Bu zaman diliminde Rusya'nın rolü bölgesel ve global düzeyde artış göstermişken, Suriye'deki olaylar gelişmiş ve bu zaman dilimi Suriye'deki bilumum olay ve gelişmelere sahne olmuştur.

Tez üç temel bölüme ve her bölüm birden fazla alt başlığa ayrılmıştır. Ayrıca, genel bir sonuç içermektedir. Birinci bölüm Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki Rusya'nın dış politikasını incelemektedir. Birinci bölümde alt başlık olarak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya'nın süper ülkeler arasındaki konumunu yükseltmek ve ABD'ye karşı koyan bir ülke haline getirmek için Putin'in gösterdiği çabayı ele almak, Rus dış politikasının amaçlarını analiz etmek, Rus dış politikasının stratejisini analiz etmek konuları bulunmaktadır. İkinci bölüm üç alt başlıktan oluşmakta ve Rus dış politikasının belirleyicileri arasında Orta Doğu'nun konum ve önemini incelemekle birlikte Orta Doğu'nun jeopolitik konumunu, ekonomik konumunu, güvenlik ve askeri konumunu da ele almaktadır. Üçüncü bölüm dört alt başlıktan oluşmakta ve Suriye'ye karşı Rus dış politikasını incelemektedir. Ayrıca alt başlıklardan Suriye krizinin gelişimi, Rusya'nın bu krize karşı tutumu, krizin arka planı ile boyutları ve Rusya'nın krize karşı tutumunun analizi, Rus dış politikasının Suriye krizi karşısında izlediği politikanın Rusya açısından dayanakları, Rusya'nın Suriye krizindeki diplomatik ve askeri rolü incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASI

1.1. SSCB'nin Çöküşünden Sonra Rus Dış Politikasının Genel Görünümü

SSCB'nin çöküşünden sonra Rusya ortaya çıkmış ve Rusya'nın ilk devlet başkanı Boris Yeltsin olmuştur. Rusya uluslararası konumunu ve koltuğunu SSCB'den almıştır. Çünkü SSCB'yi oluşturan en büyük cumhuriyet Rusya Federasyonu'dur. Yine Rusya, askeri ve nükleer cephanelik gücünü SSCB'den aldığı gibi olumsuz yansımaları olan sorunları ve ekonomik çöküntüsünü de beraberinde devralmıştır.[1]

Rusya'yı SSCB'nin yükü ve sorunlarından, özellikle ekonomik yükünden kurtaracağı sanılan Boris Yeltsin iktidara gelmiş ve geniş halk desteğini kazandığında kontrolden çıkan reform çizgisini kontrol etme ve parçalanan SSCB'ni güçlü ve uyumlu bir Rusya'ya dönüştürme görevini üstlenmiştir. Ancak Yeltsin'in çizgisi de Rusya'da ciddi bir zayıflığa yol açmıştır.[2]

Boris Yeltsin dönemindeki reform eğilimi, Batı ve kapitalizm çizgisine yönelmişti. Çünkü Rusya'nın yeni yönetimi, IMF'nin önerisini benimsemiş ve bu öneriye göre ekonominin devlet ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine dönüşmesi amaçlanmıştır. Ancak bu dönüşüm hızlı ve rastgele gerçekleşmiştir; çünkü dış ticaret ve fiyatların yanı sıra diğer hususların da serbestleştirilmesini de içeren özelleştirme operasyonları geniş çapta başlamıştı. Öte yandan bu operasyonları düzenleyen güçlü bir yasama ve yargı sisteminin kurulması, sözü edilen işlemlere paralel olarak gerçekleşmemiştir. İşte bu nedenle Rusya çağdaş bir ülkeye dönüşmek ve gelişmiş ülkelerin düzeyine ulaşmaktansa, birçok kilit noktası organize çetelerin elinde bulunan bir devlet halini almıştı. Hatta devlet ve ekonomisi mafyalar veya Rusların deyimiyle oligarkların eline geçmişti. Gerçekten mafya babaları Rusya'daki 40,000 şirket ve aralarında en önemli Rus bankası olan 550 bankanın kontrolünü sağlayarak Rus ekonomisini ele geçirmişti. Dolayısıyla, Rus ekonomisi sürekli gerileme gösterdi ve bununla beraber ruble değeri, milli hasıla ve sanayi üretimi de gerileme gösterdi. Ayrıca,

---

[1] Nabih Alasfahani, **Al-Siyasa Alkharijiya Al-Rusiya, [Rus Dış Politikası]**, Political Research Center, Cairo, 1999, s. 60

[2] Lama Mader Imara, **Al-Istiratigiya Al Rusiya Baad Al Harb Al-Barida wa In3ikasatoha Ala Al Mantika Aarabiya**, **[Soğuk Savaş Sonrası Rus Stratejisi ve Bölgeye Etkileri]**, Emirates Research Center, Emirates, 2009, s. 100

birçok şirket kendi personelinin maaşını ödeyemez oldu. Devlet, askerler dahil kendi personelinin maaşını ödeyemez duruma gelmişti.

Rus ekonomisinde peş peşe gelen bu çöküntülerden ve özellikle 1997 yılında meydana gelen Asya Çöküşü diye bilinen olaydan, akabinde dünya ekonomisinin etkilenmesinden ve bundan ötürü Rus ekonomisinin de etkilenmesinden sonra Rus ekonomisine uluslararası müdahaleler başlamıştır. Bu çöküşten sonra Rusya, petrolüne talep azalınca dış borçlarını ödeyemez duruma geldiğini açıklamış hatta kendi memur maaşlarını bile ödemeyi durdurmuştur. Bütün bunlardan sonra IMF iki yılda 22,6 milyar dolar tutarında krediyi Rusya'ya vermiştir. Akabinde Rus piyasası dahi dolara yönelmiştir. İşte bu durum Rusya'daki devletin egemenlik temellerini büyük ölçüde ihlal etmiştir.[3]

IMF, Rusya'ya yardım ve kredileri peş peşe vermeye devam etmekteydi. Dolayısıyla Rusya devlet olarak IMF ve Dünya Bankası'nın şartlarına boyun eğiyordu. SSCB'nin çöküşünden sonra Rusya'nın başından geçen iç ve ekonomik çöküntülerden Rusya'nın uluslararası platformdaki rolü dikkat çekebilecek şekilde gerilemekteydi. Nitekim devasa coğrafik büyüklükte olan Rusya, SSCB'nin çöküşünden sonra net bir vizyondan yoksun ve Batı'ya karşı bir tehdit oluşturan devlet, Batı'nın ekonomik ve politik gelişimine dahi yetişemez duruma gelmişti. Bununla beraber SSCB'nden Rusya'ya miras kalan askeri güç bile zayıflamaya başlamıştı. Çünkü Rus ordusunun birçok kriz geçirmesi sonucu ordunun alt yapısı yıpranmış, ordu mensupları maaş kesintisi, kötü eğitim ve kötü beslenmeden muzdarip hale gelmiştir.

Ancak, Rusya yeni dünya düzenine tam teslim olmayarak özellikle Batı ile ABD'nin isteklerine kavşıt yollar izlemiştir. Örneğin; Rusya Yeltsin döneminde, eski SSCB'nin müttefiki olan Suriye ve İran gibi ülkelerle olan süper ilişkileri yeniden tesis etme teşebbüsünde bulunmuştur. Hatta ABD ve İsrail'in baskılarına rağmen nükleer konusunda İran'la işbirliği yapmıştır. Ayrıca, Çin ve Fransa ile mümkün olan en iyi ilişkileri tesis etmeye çalışmıştır.[4]

---

[3] Abd Ghafar Amer, Al Siyasa Alharijiya Al Rusiya Tigah Libya w Suriya w Atharuha Ala Al Tahawolat wal Tanmiya Al-siyasiya 2011-2014, [Rusya'nın Libya ve Suriye'ye Yönelik Dış Politikası ve Siyasi Dönüşüm ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri 2011-2014], Al Najah Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Nablus 2015, s. 37

[4] Shamel Sultanv, "Russia And the Arab World", **Center for Strategic Studies**, Beirut, 2008, s. 55

Birçok Rus araştırmacı Boris Yeltsin çağının Rusya açısından en zayıf dönemlerden biri olduğu görüşündedir. Boris Yeltsin geçmiş yüzyılın doksanlı yıllarının başında güçlü bir başkan olarak iktidara gelmiş, fakat birçok sebepten ötürü devlet üzerinde kontrolü kaybetmiştir. Bu sebeplerden bazıları da yaşının ilerlemiş olması ve sağlık durumunun kötüye gitmesidir. Hatta birçok kez ortalarda görünmemekte idi ki bu durum tüm düzeylerde Rusya için olumsuz yansımalar göstermiştir. Nitekim kötü ekonomik durum ile bu alandaki sert düşüşe ilaveten, sosyal bir çöküntü görülmüş ve örneğin eski SSCB döneminde ortadan kaldırılan bulaşıcı hastalıklar yeniden baş göstermiştir.

Yukarıda sözü edilen tüm hususlar ışığında, Yeltsin dönemindeki Rusya adeta yolsuzluk cumhuriyeti haline gelmiş ve yolsuzluk, yasalara aykırılık Rusya'da bir yaşam tarzı olmuştur. Hatta Rus ekonomisi geriye kalan azınlıktaki iktidarın kontrolüne geçmiş ve Başkan'ın kızı başkan gibi hüküm sürmüştür. Bunların yanı sıra Rusya'yı ele geçirme mücadeleside yayılmaktaydı. Rus eyaletlerinin yerel hakimleri kendi bölgelerinde Kremlin'i kaale almadan krallar gibi davranmaya başlamıştı. Böylece Rusya otoritesini kaybederek temel görevlerini bile yapmaktan aciz kalmıştır.[5]

Komünizm sonrasındaki geçiş döneminde işçilerin grevi, yürüyüşleri, Yeltsin'den istifa etmesini istemeleri ve demiryollarını kapatmaları Rusya'da alışılmış bir durum haline gelmiştir. Aynı sıralarda başka bir grup ise milyonlarca rubleyi yurtdışına kaçırarak zengin olma fırsatını yakalamıştır. Bunların sonucunda Rus Hükümeti 17 Ağustos 1998 tarihinde ülkenin iflasını ilan ederek para biriminin değerini düşürme kararı almıştır. Buna ilaveten, hükümet mali yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini de ilan etmiştir.

SSCB'nin çöküşünden sonraki Rusya'da Boris Yeltsin dönemi hakkındaki özet profil böyledir. Ekonomik çöküş, sosyal sorunlar ve sağlık sorunları, Rusya'nın bir suç ve yolsuzluk ülkesine dönüşmesi, tabi ki dış politika zafiyeti, Batı karşısında bir nevi güçsüzlük, iç egemenlikte zafiyet ve kötü ekonomik durumdan ötürü uluslararası mali kuruluşlara aşırı ihtiyaç duyulması bu dönemin nitelikleri idi.[6]

---

[5] Lilia Shevtsova, **Putin's Russia**, Carnegie Endowment for Internaional Peace; Second edition, Moscow, 2005, s. 18

[6] Shevtsova, a.e., s. 19

1.1.1. Yeni Dönemde Rus Dış Politikasını Şekillendiren Yönelimler: Atlantikçilik ve Avrasyacılık

1990'lar yeni dünya düzeni içerisinde Rusyanın izleyeceği stratejinin ve temel alacağı doktrinin ana hatlarıyla ortaya konduğu ancak, bunu realize edebilecek adımların atılamadığı istikrarsız ve güç kaybının sürdüğü yıllardır. Bu yıllarda kapitalizme geçiş yapmaya çalışan Boris Yeltsin yönetimi, ekonomik ve siyasi oalrak Batı'nın desteğine ciddi bir biçimde ihtiyaç duymakta idi. Batı da Rusya'da Yeltsin'in ana muhalefeti konumunda bulunan Rusya Komünist Partisi'nin yeniden iktidara gelememsi için Başkan Yeltsin' en azından görünürde destekler durumda idi.

Bu şartlar altında, özellike Bosis Yeltsin dönemi için, ama genel olarak Sovyet dönemi sonrası Rusyanın dış politikası stratejik yönelim tartışmalarında, Atlantikçilik ve Avrasyacılık olarak adlandıran iki farklı anlayış arasında sürdürülen bir tartışma etrafında şekilleniyordu. Tartışma Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde hız kazanmış ve Atlantikçi Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in yerini jeopolitikçi olarak bilinen Yevgeny Primakov'a bırakması ile nihayetlenmiştir. Bu tarihten sonra Atlantikçilik Rusya dış siyaseti açısından ciddiye alınır bir düşünce ya da eğilim haline gelememiştir.Buna karşılık, Rusya dış siyasetine ilişkin birçok çalışmanın açıklama modeli, sözkonusu Atlantikçilik-Avrasyacılık ikiliği üzerine bina edilmiştir. 25 yıllık yeni dönem dış siyaset tarihinde 5 yıllık bir dönemde etkili olan sözkonusu tartışmanın ya da açıklama modelinin sürecin tümüne yayılmış gibi aktarılması ya bilinçli bir inşa ya da eksikli bir okumadır.[7]

Boris Yeltsin döneminin tümünü Atlantikçi olarak adlandırmak ve Atlantikçilik-Avrasyacılık ikiliğine dayanan dış politika benimsendiğini söylemek yerine ülkenin iç dinamikleri yerine yönetici elitin tercihlerine dayalı bir dış politika benimsendiğine dikkat çekmek isteriz.[8]

Atlantikçilik, Avrupa ile Kuzey Amerika arasında işbirliği yapma fikridir. Rusya için bu fikir Rusya'yı Avrupa'nın bütünsel bir parçası olarak görme ve siyasal gelecekte Rusya'nın Avrupa ve ABD ile işbirliği içinde olmasıdır. Boris Yeltsin döneminde Atlantikçilerin en önemli figürü olan Batıcılar olarak da adlandırılan Andrei Kozyrev'den bahsedilir. Kozyrev, Yeltsin'in başkanlığı zamanında, Yegor Gaidar'ın

---

[7] Hakan Güneş, "Rusya Federasyonu Dış Politikasının Çeyrek Yüzyılı", Dış Politika, Karşılaştırmalı Bir Bakış, Faruk Sönmezoğlu, Özgün E. B, **Der Yayınları**, Istanbul, 2014, s. 474 -475

[8] Natasha Kurt, **Russian Foreign Policy**, Routledge, London, 2012, s. 421

Viktor Chernomirdin'in kabinelerinde 1996'ya kadar dışişleri bakanlığı görevi yapmıştır. 1996'da yerini Orta Doğu uzmanı ve KGB kökenli olan Yevgeny Primakov'a bırakmak zorunda kalmasında " Bosna Savaşı'nda Rusya'nın çıkarlarını Batı karşısında koruyamaması ve Sırplara gereken desteği vermemesi" gibi faktörlerin etkili olduğu öne sürülmüştür. Kozyrev bu olaylardan sonra, Yeltsin'in kararının yani kendisinin yerine Primakov'u getirmesini reform karşıtı güçleri sakinleştirmek ve susuturmak için verilmiş bir karar olarak nitelendirmiştir.[9]

Kozyrev'e göre ülkede güçlenen Komünist Partisi'nin savunduğu Batı karşıtı fikirlerin zaten güç kaybedeb Rusya'ya hiçbir yarar sağlamayacağı düşüncesini savunmuştur. Rusya'nın gücünü korumak için izleyeceği siyaset Batı ile yakınlıktan geçer düşüncesi Kozyrev'e aittir.[10] Gerçekten de Kozyrev'in gidişi ile birlikte Rus dış politikasının Batıcı eğilimleri giderek daha zayıflayacaktır.

Aslında Andrei Kozyrev've atfedilen Batıcılık Boris Yeltsin'in 1991 sonrasında yaptığı tercihin sadece uzantısıdır. 1992'de hazırlanan ve 1993'de onaylanan ilk "dış politika konsept" belgesinde ortaya konan görüş "Batılışmayı stratejik bir hedef" olarak tanımlıyor ve Soğuk Savaş sonrası durumu nihayet Rusyan'nın "normal bir Batı ülkesi" olmasına olanak tanır özellikte değerlendirriyordu.[11]

Buna karışık Avrasyacılık ise, Batı-dışı ülkelerin farklı tarihsel ve sosyal geriplanları ve güncel çıkarları nedeniyle, Batı değerlerinden farklı bir medeniyet ve ideoloji dünyası tanımlamayı ve Batı'dan farklı bir alanyönelim oluşturmayı önermektedir. Ancak 1996'da dışişlerinin Kozyrev'den Primakov'a geçişinde özetlenebilecek Batıcılık- Atlantikçilik karıştı muhalif yaklaşımları otomatik bir şekilde "Avrasyacı" olarak tanımlamak de fazla genellemeci olur. Yetlsin döneminde Batıcılık'tan mesafelenme daha ziyade Rusya'yı, Batı'nın bütünleşik bir parçası olarak değil müstakil bir "Büyük Güç" olarak tanımlayan "savunmacı" bir yaklaşımdır. Bu yeni vizyonu savunanlar Batı'yı doğrudan karşı kutba yerleştirmeden Rusyan'nın dış Politika önceliklerini "çok vektörlü dış politika" olarak adlandırıyor ve Batı dışındaki başka iktisadi ve siyasi güç odakları ile ilişkiler geliştirmek ve ikinci olarak da " yakın çevre"de etkili bir konum kazanmak olarak sıralıyorlardı.

---

[9] Kurt, a.g.e, s. 422

[10] Los Angeles Times, "Los Angeles Times Interview : Andrei Kozyrev", 1996, (Çevirmiçi), http://articles.latimes.com/1996-03-10/opinion/op-45498_1_andre'-kozyrev/2, 18 Mayıs 2019

[11] Güneş, a.g.m., s. 476

Avrasyacılara göre Avrasyacılık Boris Yeltsin sonrasında öne çıkmış ve hakim durumu gelmiştir. Avrasyacılara göre yalnızca Vladimir Putin değil Rusya'nın siyasal yelpazesinin sağdan sola önemli bir kısmı Avrasyacıdır. Rus siyaset bilimci Aleksander Dugin'e göre, Atlantikçi Yabloko Partisi dışınnda Vladimir Putin'in esas partisi Edinnaya Rossiya, Gennadi Züganov'uv Rusya'nın Komönist Partisi, Vladimir Jirinovski'nin Rusya Liberal Demokrat Partisi, hatta (iktisadi politikalarda) liberal Sağ Güçler Birliği, programlarında önemli Avrasyacı unsurlara sahiptirler. Elbette bu, Avrasyacıların yorumudur ve Rusya'da sözü edilen aktörlerin birbirleriyle olan önemli farklılıklarını gözardı etmemize neden olacak bir önermedir.[12]

Yeltsin-Kozyrev döneminin Batıcılık fikri yerini Yeltsin-Primakov döneminde çevre ülkelere odaklı ve çok faktörlü bir savunma politikasına bırakmıştır. Yeltsin-Primakov döneminde Rus dış politikasının takip edeceği yol kararlaştırılmış ve istikrar kazanmaya başlamıştır. Yevgeny Primakov'un Batı ile ilişkisi kendisine daha çok yer isteme yaklaşımı "Rus De Gaulleizm' i" boyutunda olacaktır. Putin geldikten sonra, Yeltsin-Primakov döneminde benimsenen çok faktörlü dış politikanın her bir etkeni için derin ve sistemli çalışmaya tanık olundu.[13]

Yevgeny Primakov'un hazırladığı altyapı ile geçişin kavramsal karşılığı, 10 Ocak 2000 tarihli *Ulusal Güvenlik Konsepti* ve 28 Haziran 2000 tarihli *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti* adlı belgelerde bulunuyordu. 1993 tarihinde yayınlanan konsepte ağır bir eleştiri niteliğinde olan 2000 tarihli Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi'nin birinci bölümünde Rusya'nın dünyada nasıl bir izlenimi olduğuna yer veriliyordu. Buna göre dünyanın en güçlü devletlerinden olan, stratejik ve biricik jeopolitik konuma sahip ve çok kutuplu yeni dünyadaki en önemli güç merkezlerinden birisi olarak Rusya'ya, başta BDT ülkeleri olmak üzere ülkenin geleneksel partneleri ile ilişkilerine öncelik ve önem verilmelidir.[14]

Bu belge, 2000'ler boyunca Putin'in izleyeceği dış politikasının hangi algı ve değerlendirmeler üzerine kurulu olduğunu tespit bakımından önem taşımaktadır. Ulusal Güvenlik Kosepti Belgesi 3. Bölümünde "Rusya Ulusal Güvenliğine Yönelik Tegditler" şöyle sıralanmaktadır:

---

[12] Güneş, a.g.m., s. 476

[13] Betril Nygren, **The Rebuilding of Greater Russıa, Putins Foreign Policy Towards The CIS Countries**, Routledge, London, 2008, s. 19

[14] Nygren, a.g.e. s.20

i. Belirli ülkelerin BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası güvenliğe yönelik yapılarda mevcut mekanizmaları önemsizleştirme çabaları.

ii. Rusya'nın dünyadaki askeri ve ekonomik etki-nüfuz gücünün zayıflaması.

iii. Özelikle NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi olmak üzere dünyada askeri-siyasi blok ve ittifakların güçlenmesi.

iv. Rusya sınırılarında yabancı askeri üsler ve askeri varlıkların muhtemel ortaya çıkışları.

v. Kitlesel imha silahları ile bunların gönderici sistemlerinde artış.

vi. Bağımsız BDT sürecinde entegrasyonun zayıflaması.

vii. Rusya devleti ve BDT ülkeleri sınırlarına yakın lokasyonlarda çatışmaların artması. Örneğin, "2008 Güney Osetya Savaşı", "2014-16 Rusya'nın Ukrayna'ya askerî müdahalesi".

viii. Rusya'ya yönelik teritoryal iddiaların ortaya çıkması.

Yukarıda, 1990 sounuda yaoılmış tartışma ile 2000'lerin başında oluşturulmuş olan ulusal güvenlik belgesinin "tehdit algısı"na bakıldığında, Rusya'nın hem son derece gerçekçi bir formülasyona sahi olduğuna hem de burada sırılanan 8 "tehdit"ten 6'sının müteakip yıllarda karşısına çıktığını tespit edebiliriz.[15]

Vladimir Putin dönemi dış politikasının uluslararası ortam açısından resmine de olanak verecek olan bu gelişmeleri 2000 tarihli ederek açalım:

i. Belgede adı geçen "belirli ülkeler"den kastedilenlerin başında ABD olduğu düşünülürse, 2000'lerin başından itibaren bu ülkenin BM'yi ve AGİT'i hiçe sayarak BM görevlendirmesi olmadan yapılan keyfi operasyon içermeyen örneklerdir.

[15] Güneş, a.g.m., s. 481

ii. Rusya'nın tehdit olarak algıladığı NATO'nun büyümesi, Yeltsin dönemindeki gibi 2000 tarihli belgeden sonra da hızla devam etmiştir: 1999'da Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın NATO'ya katılmasından sonra 2004'te Estonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya NATO'ya katılmış, 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan da organizasyona dahil olmuştur.[16] NATO'nun doğuya doğru hız kesmeyen yayılması Kosova'nın 2008'de Sırbistan'dan ayrılması ile birleştiğinde Rusya tepkisini bir üst perdeye taşıtmaya başlamış ve bunun üzerine Makedonya ve Gürcistan'ın üyelik süreçleri zamana yayılmış, beklemeye alınmıştır.

iii. Rusya devleti ve BDT ülkeleri sınırlarına yakın lokasyonlarda çatışmaların artması konusunda yapılan tehdit değerlendirmesinin de önemli ölçülerde gerçekleştiği söylenebilir. 2008 Güney Osetya savaşı, 2014 Ukranya olaylari ilk sayılabilecek örneklerdir.

iv. 2000 Ulusal Güvenlik Belgesi'nde net bir biçimde tanımlanan son tehdit başlığında yer alan Rusya'ya yönelik topraksa iddialar ihtimali, ülke içinde özelikle Kuzey Kafkasya'da dinmek bilmeyen ento-dinsel hareketler ayrı tutulursa, gerçekleşmiş sayılamz.[17]

Özetle Yeltsin'den Putin'e, 1999'lardan 2000'lere geçerken Rusya'nın güvenlik algısı haritasındaki tehdit ihtimallerinden yarıdan çoğunun Rusya'nın aleyhine sonuçlar ürettiği, korkulan "tehdit"lerin gerçeğe dönüştüğü tespit edilebilir. Bu bakımdan Putin'in başkanlık koltuğuna oturduğu yıllarda yeni dünya siyasal mimarisi Rusya açısından oldukça belirginleşmiş durumdaydı.

25 yıllık bir sürecin sonunda Rusya dış politikasında tespit edebileceğimiz yönelimler 3 başlık altında özetlenebilir:

i. *Yakin Çevre Siyaseti*: Batı ile entegre olma çabalarından sonuç alınmaması ya da bu yöndeki bağımlılığın hafiflemesi ile birlikte Rusya, jeopolitiğinin öncelendiği, "yakın-çevre"nin ekonomik entegrasyonu (Avrasya Birliği, Gümrük Birliği vb), askeri-siyasal ortaklığı Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve geniş anlamda

[16] NATO Web Sitesi, "NATO Üye Ülkeleri", https://bit.ly/1CSX3Ie, 19 Mayıs 2019
[17] Güneş, a.g.m., s. 482 -483

entegrasyonu Bağımsız Devletler Topluluğu amaçlarına yönelik bir dizi siyaset geliştirmiş ve bunları süreç içinde kurumsalaştırmaya çalışmıştır. Rusya'nın modern tarihinde en zayıf olduğu 1990'ların ilk beş yılında, sürekli askeri ve siyasal açıdan güç kaybediyor olmasına karşın yakın çevresinde bazı lokasyonlarda geri çekilişin sınırlarını tayin eden müdahaleler de geliştirmiştir, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya, Moldova'da Trans- Dniester'de ise dolaylı müdahaleler sonucunda bölgede bir askeri varlık yaratabilmesi sayılmalıdır.[18]

ii. *Anti-Hegemonyacı Tutum*: İlk yıllarda Batı ile işbirliğine öncelik verilmesine ya da verilmek durumunda kalınmasına rağmen Rusya'nın eski siyasal ve askeri nüfuz bölgelerini birbiri ardına kaybetmesi, kaybetmekten daha önemli olan nokta bu bölgelerin ABD yani ABD önderliğindeki Avrupa Birliği ve NATO tarafından doldurulması, Rusya'nın stratejik bir değişiklik yaparak anti-hegemonyacı bir siyaset yürütmesine neden olmuştur. Bu siyasi yönelimin ekonomik alandaki yansıması BRICS (*Brasil, Russia, India, China, South Africa- Brezilya, Rusya, Hindistan,Çin, Güney Afrika*), askeri-siyasal alandaki yansıması ise ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) olmuştur. Rusya askeri ve ekonomik hegemonyasından çeşitli düzeylerde rahatsızlık duyan ABD liderliğindeki Batı (ABD, AB, NATO) ve rahatsız olan başka ülkeler ile hegemonyayı dengeleyecek karşı bir ittifak politikası sürdürmektedir.[19]

iii. *Çok- Vektörlü Siyaset*: Anti-hegemonyacı politikayla birlikte, yeni dünya düzeninin çok kutuplu yapısının içinde Rusya'nın kendisine geniş bir alan açmak için sürdürdüğü siyasettir. 1990 yılının ortalarında Andrei Kozyrev'in sürdürdüğü siyaset olan Batıcılıktan kopmaya başlanmıştır. Kopuşun tartışıldığı günlerde ortaya çıkan bu yaklaşım, ne Batıcılık ne Avrasyacılık ile benzer özelliklerdedir. Bu kavramın tanımı, Rusya'nın büyük devlet özelliğine sahip olması için bölgesel ve küresel alanda varlık gösterme siyaseti olarak yapılmıştır. Bu siyasete göre, Rusya yeni-dünya düzenin de tüm uluslararası süreçlerde etkili olmaya çalışmalıdır. Buna örnek olarak Rusya Dünya Ticaret Örgütü'ne girmek için çok çaba sarfetmiştir, G-20'ye önem vermiştir, APEC (Asia and Pasıfıc Economic Cooperation- Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) ve İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) gibi bir organizasyonlarda asıl üye ya da gözlemci üye olarak etkin bir katılım sağlamaya çalışmıştır. Çok-vektörlü

[18] Güneş, a.g.m., s. 484
[19] Sergey Lavrov, Russia's Foreign Policy Philosophy, **International Affairs**, No:3, 2003, s.5-6

siyaset kavramı, “2003 Dış Politika Konsepti” belgesinde son açıklamasına kavuşmuştur. 2004 yılından beri, 10 yıldan daha fazla süreden beri Ruya Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan Sergey Lavrov’a göre Çok-vektörlü dış politika yaklaşımı, 2000 ve 2008 yıllarında da yayımlanan dış politika konseptlerinde yer alan temel bir dış politika yöntemidir. Lavrov’a göre Rusya’nın Çok-vektörlü dış siyasetinin en önemli göstergesi, G-8, G-20, BRICS ve ŞİÖ oluşumlarındaki aktif rolüdür.

Rusya’nın ekonomik, siyasi, federal yapısı ve dış politikasının genel görünümünü özet halinde anlatmaya çalıştık. Bundan sonra ise dış politikadaki genel durumu dönemler halinde ortaya koyacağız.[20]

1.1.2. Rus Dış Politikası Etkileyen Dış Faktörler

Dış belirleyicilerden kasıt Rus dış politikasını oluşturmakta şöyle veya böyle etki eden belirleyicilerdir. Rus dış politikasını etkileyen dış faktörler şunlardır:

1.1.2.1. Uluslararası İlişkilerde İdeolojinin Etkisinin Gerilemesi

Kırk yılık soğuk savaş boyunca dünya düzeni ve ilişkilerde ideolojik önem önde gelirdi. Dolayısıyla, SSCB’nin politikası kurtuluş ve devrimci hareketleri ve bunlardan doğan radikal rejimlerin yanı sıra komünist partilerin desteklenmesi üzerine tesis edilmişti. İşte bu durum SSCB’nin bir çok ülkeyle diplomatik ilişkiler kurma konusunda başarısız olmasında temel etken olmuştu. Bu politikanın ana hatları ve temelleri ikinci dünya savaşından gitgide oluşup belirginleşti. Sonrasında seksenlerin ortalarında SSCB’nin siyasi piramidin başına Mihail Gorbaçev’in gelmesi ve akabinde SSCB’nin güç dengesi politikasından vazgeçtiğini ilan etmesinden sonra çıkar dengesi politikası arayışına geçti. Böylece Sovyetlerin politikası özellikle ABD’nin uluslararası politikasının izinden gitmek gibi daha önce hiç görülmeyen niteliklere bürünmeye başlayıverdi ki bu durum soğuk savaşın sona ermesi ve SSCB’nin parçalanmasına yol açtı.[21]

---

[20] Lavrov, a.g.m, s.7

[21] Abu Samhadane Ezzedin Abdullah, Alistiratijiya Alrusiya Tijah Alsharq Alawsat 2000-2008: Dıraset Halet Alqadıye Alfalastiniye, [Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Stratejisi 2000-2008: Filistin Sorunu Çalışması], AlAzhar Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaza 2012, s. 74

SSCB'nin çöküşü dünya düzeninin değişimine neden oldu. Çünkü SSCB ABD'ye karşı denk bir kutup oluştururken, askeri güç olarak ABD'den sonra gelen bir ülke konumunda olan Rusya meydana çıkıverdi. Ancak, ekonomi bakımından dünya düzeninin yeni durumu Avrupa, Japonya, Çin ve Doğu Asya ülkeleri gibi devasa ekonomik olanaklara sahip birçok kutup barındırmaktadır. Böylece ekonomik önem ve çıkarların Rus stratejisine hakim oluşunun sonucunda dünya daha realist oldu. Nitekim yeni dünya düzeni SSCB ülkelerinde politik ile ekonomik bakımdan batının liberal ideolojisinin benimsendiğine şahit oldu.

SSCB'nin çöküşü iki kutuplu dünya düzenine son verdiği söylenebilir. Ayrıca Rusya, özellikle dünyadaki hassas bölgelerdeki konu ve sorunlarda ABD ile işbirliği yapılmasının bölgedeki çıkarlarını korumak için en iyi araç olduğunu idrak etti. aynı bağlamda ABD kendi müttefiki olan ülkelere Rusya'ya yaklaşmaları ve politik ile ekonomik ilişkiler kurma konusunda baskıyı azalttı. Zaten bu ülkeler ile Rusya arasında ortak çıkarlar bulunmakta ve Rusya'nın herhangi bir ülkeyle ilişkiler kurmasının nedeni muzdarip olduğu ekonomik krizden kurtulmak için mali destek sağlayabilmesidir. Rusya bu hususu söz konusu ülkeleri Rusya'da yatırım yapmaya teşvik etmekle gerçekleştiriyor. Oysa diğer ülkelerin amacı "Birlişmiş Milletler Güvenlik Konseyin'de" (BMGK) daimi üye olan SSCB'nin yerini alan Rusya'yı politik açıdan kazanmak ve silah kaynaklarının çeşitliliğini sağlamaktır.[22]

1.1.2.2. ABD ile Rusya İlişkilerinde Dönüşüm

Rus politikası ABD olan ile olan ilişkiler konusunda kökten değişim yaşadı. Zira Boris Yeltsin "Rusya ABD'nin düşmanı değil ortağıdır" diye ifade edilebilecek tamamen yeni bir çizgi benimsedi.Yeltsin'in bu tutumumun temel nedeni ise ABD ve Avrupa'nın ekonomik yardımlarıyla çökmüş olan Rus ekonomisini yeniden ayağa kaldırmaktı. Ancak, diğer yandan ABD'ye göre bu çizgisi soğuk savaşta Rusya'nın teslim olması ve yenilgi ilanı olarak algılandı. Nitekim baba George Bush BM'de ABD'nin rakipsiz liderliğinde yeni bir çağın başladığı, Rusya'nın ise global düzeyde konuşma olanağı olmayan bölgesel bir güce benzediği ve artık itibar görmeyen süper bir güç olduğunu ilan etti.[23]

---

[22] Abdullah, a.g.e., s. 76

[23] Norhan Alshekh, **Masaleh Thebita wa Motayat Gadida : Alsiyasa Alrusiya Tijah Almantika Baad Althawrat Alarabiya, [Sabit Çıkarlar ve Arap Verileri: Arap Devrimlerinden Sonra Rusya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası**], Alahram Research Center, Cairo, 2011, s. 115 -116

Dolayısıyla, Rus çizgisinin başarısız olmasının en önemli sebepleri ABD'nin Rusya'yı yeni çizgisinde desteklememesi, tersine Rusya'dan ayrılık mücadelelerine Çeçen savaşçılara istihbarat desteği vererek Rusları zayıf düşürme teşebbüsünde bulunması, Orta Asya ve Hazar Denizi'nde Rusya'yı ablukaya alması ve Rusların ABD ortağı olması isteğini dikkate almamasıdır.[24]

Bu nedenle Rusya'nın ABD ile politik ilişkileri temel olarak soğuk savaştaki halinin sona erdirilmesi için gerekli dostane politik ilişkileri noktasına gelememiştir. Kaldı ki ABD Rusya'nın temel ekonomi ortaklarından biri olmamış iki ülke arasındaki ticaret hacmi küçük çaplı olma kalmıştır. İşte bu etkenler Rusya'nın Batı'yı destekleyen politikalardan, yeni bir Rus rolü arayışından ve Rus milli menfaatlerini önemseyen daha bağımsız bir politikadan uzak kalmasına yol açtı. Rus ABD ilişkileri 2000 yılından beri ve Putin'in başkan seçilmesinden sonra her iki taraftaki liderlik tipine bağlı olarak yeni bir dönüşüm yaşadı. Putin'in uyguladığı politikaların başında içte değişim ve dışa bağımlılığı mümkün mertebe azaltmak geliyordu.[25]

Putin, Rusya'nın dış yardımlara bağlı kaldığı sürece süper güç olarak itibarını geri kazanamaz ve iç ile dış kararlarında bağımsızlığını koruyamaz olduğu ilan etti. Kendisi bu hususta Rusya'nın hammaddede zengini oluşu nedeniyle muzdarip olduğu ekonomik krizden muhakkak kurtulacağına işaret etmekteydi. Buna ilaveten silah ticareti ile enerji geliri Rus ekonomisinin en önemli temellerinden sayılır. Böylece Rus ABD ilişkileri adeta rekabet ve çatışmaya dönüşmüş bir hal aldı. Ayrıca, Rusya'nın kendi bölgesel ve global rolünü pekiştirmek için yola devam etmeye çabaladığı görünüyor. Rusya'ya göre dünya çok kutuplu olmalı; çünkü tek kutuplu oluşu kabul edilir bir durum değil ve hegemonyaya izin verilmemelidir. ABD gibi bir ülkenin kontrolünde alınan tüm kararların olduğu bir dünya düzeni Rusya tarafından kabul edilemez bir durumdur. Böyle bir dünya istikrarsız ve çatışmaların tehdidi altındadır. Dolayısıyla, Rus yaklaşımına göre söz konusu dönüşüm bir şekilde Orta Doğu ülkelerinin davalarına hizmet edecektir. Çünkü iki süper gücün var oluşu, ABD'nin tek başına dünyaya hakim olması ve kendi çıkarına göre yönlendirmesinden kesinlikli iyidir.[26]

---

[24] Alshekh, **Masaleh Thebita….**, a.g.e., s. 117

[25] Norhan Alshekh **Alkiyada: Kaifa Ista3ada Putin Almakana Alalamiya Li Rusya?**, **[Liderlik: Putin Rusya'nın Küresel Konumunu Nasıl Restore Etti?]**, Alahram Research Center, Cairo, 2014, s. 77

[26] Alshekh, **Alkiyada: Kaifa....**, a.e., s. 79

1.1.2.3. Petrol ve Rus Milli Güvenliği

Rusya, dünyanın en büyük petrol üreten ve ikinci büyük ihraç eden ülkesidir. Dünyanın %40 petrol ihracatını elinde bulundurmaktadır ve dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi ve ihracatçısıdır. Ayrıca Rusya'nın en büyük şirketi ve dünyanın en fazla doğalgaz çıkaran kuruluşu olan Gazprom'a göre Rusya, dünya doğalgaz rezervinin %35'ine sahiptir. Dolayısıyla, enerji sektörü Rusya'nın dış ilişkilerinde önemli bir sektör olup hatta makro anlamdaki Rusya'nın milli güvenliğinin temel direği olduğundan adeta Rusya'nın dış politikasını yönlendiren ve hareketini kontrol eden pusula konumundadır. İşte gelecekteki Rusya'nın ekonomik büyüme ve sosyal gelişim ümitleri bu sektöre bağlı olduğundan; Rusya'daki diğer üretim sektörlerinin geliştirilmesine yetecek gelir sağlanması, Rus vatandaşının gelirinde istenen iyileşmenin gerçekleştirilmesi, hizmet düzeyinin yükseltilmesi, Rusya'nın karar alma bağımsızlığının garanti altına alınması, savunma gücünün geliştirilmesi, etkin güce sahip olabilmesi ve hem bölgesel hem global düzeyde etkin rol oynayabilmesi için petrolün minimum fiyat sınırı temin edilmeden Rusya'nın gerçek bir geleceği olamaz. Rusya, petrol piyasasının istikrarı ve petrol fiyatının azgari düzeyini belirlemek için petrol üretiminde Rusya'dan sonra ve ihracatta ise birinci konumda olan Suudi Arabistan başta olmak üzere körfez ülkeleriyle koordinasyon ve işbirliğine büyük ölçüde güvenmektedir. Nitekim petrol fiyatları konusundaki koordinasyon Rusya için milli güvenlik konusu niteliğindedir.[27]

1.1.2.4. Terörle Mücadele

IŞİD örgütünün meydana çıkmasından ve İslam Devleti'nin ilanından sonra vuku bulan gelişmeler Rusya'nın milli güvenliğinin bölgenin huzur ve istikrarına bağlı olduğu ve Rusya'nın terörle mücadele etmesi bunun için de özellikle Suriye gibi bölgelerden başlaması gerektiğini göstermiştir. Rusya ve Orta Asya ülkelerinden IŞİD'e katılanların sayısının artması Rusya'yı çok rahatsız etti. *Collective Security Treaty Organization* "CSTO" ile Rus Federal Güvenlik Kurumu'nun istatistiklerine göre bu katılanların 2714'ü Rus kökenli olmak üzere sayıları 7000 kişinin üzerindedir. Dolayısıyla, IŞİD tehlikesi sadece Suriye ile bölgeyi değil, Rusya'yı da tehdit etmektedir. Nitekim bu örgüt Rusya'yı düşman ilan ederek aleyhine cihat çağrısında bulunmuş Kremlin'i işgal etme ve Rus kadınlarını esir almakla tehdit etmişti. Terör tehlikesinin artması Moskova tarafından hem Rusya hem bölge ülkeleri için ciddi bir sorun olarak

[27] Alshekh, **Masaleh Thebita….**, a.g.e., s. 120

değerlendirildiğinden, bu olay Rusya ile bölge ülkeleri arasında yeniden işbirliği ve koordinasyon yapılması için teşvik niteliğindedir.[28]

1.1.2. Rus Dış Politikasını Etkileyen İç Faktörler

Rusya'nın, diğer ülkeler gibi gerek iç düzeyde gerekse dış düzeydeki siyasi kararını şöyle veya böyle oluşturmakta kendi iç belirleyicileri vardır. Nitekim bu iç belirleyiciler Rusya'nın dış yönelimlerini oluşturmakta önemli rol oynamaktadır. Bu belirleyiciler karar oluşturma mekanizmaları yani karar oluşturma sürecini etkileyen ve sürece ortak olan resmi ve gayriresmi kurumları kapsar.

1.1.2.1. Resmi Kurumlar

Yasama Organı: Federal Kurul (Parlamento) devletin en üst temsilcilik ve yasama organıdır. Parlamento iki konseyden oluşmaktadır. Bunlar şöyledir**:**

- **Federasyon Konseyi**: Her birimden iki temsilci olmak üzere (biri yerel yasama organı diğeri yerel yürütme organını temsil eden) bütün idari ve temel birimleri temsil eden 178 kişiden oluşur. Devletin hudutları, Rusya'nın dışında silahlı kuvvetlerin kullanımı, Devlet Başkanı tarafından sıkıyönetimin ilan edilmesi ve ülke çapında olağanüstü halin ilan edilmesi gibi federal nitelikli konuları Üst Konsey (Federasyon Konseyi) üstlenir. Ayrıca, Alt Konsey (Duma) tarafından sunulan proje tasarılarını kabul etme veya reddetme hakkına sahiptir.[29]

- **Alt Konsey (Duma):** Tüm üyeleri seçim listeleri sistemi (parti listeleri) yolu ile 4 yıllığına seçilen 450 milletvekilinden oluşur. Bir partinin konseye girebilmesi için oyların en az %7'sini alması gerekmektedir. Seçim doğrudan oylama ile yapılır ve Duma üyelerinin görev süresi dört yıldır. Bu konseyin görevi devlet başkanının atadığı başbakanları ve Merkez Bankası başkanlarını onaylamanın yanı sıra temel yasama organı sıfatıyla yasaları ihdas etmekten oluşur. Bu yasalar ister Devlet Başkanı isterse Duma üyeleri tarafından önerilmiş olsun, önce Duma'ya sunulur ve eğer bunları onaylarsa 5 gün içinde gözden geçirilmesi için Federasyon Konseyine gönderilir. Bu kez

---

[28] Atef Abdelhamid, "Alsiyasa Alrusiya Tijah Alsharq Alawsat: Hal tatagih Rusya İla Almazid Min Alinkirat fi Azmat Almantiqa?", [Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Dış Politikası: Rusya Bölgesel Krizlerde Daha Fazla Yer Almaya Mı Gidiyor?], **International Politics Magazine**, Cairo, 2016, s. 116 -117

[29] Fayez Dubaniye, Alsiyasa Alkharijiya Tijah Alwatan Al3arabi Baad Intiha Alharb Albarida 1991-2000, [Soğuk Savaştan Sonra Rusya'nın Arap Dünyasına Yönelik Dış Politikası 1991-2000], Jordan Universitesi, **Yayınlanmamış Yüksesk Lisans Tezi**, Amman 2002, s. 66

Federasyon Konseyi yasa tasarısını 14 gün içinde kabul ederse veya reddetmez ise kabul etmiş sayılır, akabinde yasa tasarısının 14 gün içinde onaylanıp yayınlanması için Cumhurbaşkanı'na gönderilir. Yasa tasarının Cumhurbaşkanı tarafından reddedilmesi durumunda bu kez onaylanması için her iki konsey üyelerinin üçte ikisinin onayı gerekmektedir. Söylenmesi gereken şu ki Rusya'daki Yasama Organı yasa tasarılarının veya Başkan Putın'ın benimsediği dış politika konularının onaylanmasında rolü vardır.[30]

Yürütme Organı:

- **Devlet Başkanı:** Rus siyasi rejiminde başkan odak noktası konumunda olup karar oluşturma sürecinin ana eksenidir. Bu durum 1993 Anayasası'nda başkana verilen geniş yetkilerden anlaşılmaktadır. Söz konusu anayasaya göre başkan devleti içte ve dışarıda temsil eder, iç ile dış politikanın ana hatlarını belirler, Duma Konseyi'nin onayıyla da başbakan yardımcılarını bakanları atayabilir ve görevden alabilir. Ayrıca başkan, gerekli gördüğü hallerde kabineyi fesheder, Merkez Bankası başkanını Anayasa Mahkemesi dahil yüksek mahkemelerdeki hakimlerini atayabilir, Duma Konseyi'nin onayıyla devletin bölgelerinde başkan temsilcilerini atayabilir, Ulusal Güvenlik Konseyi'ni oluşturur ve başkanlık eder, devletin savunma politikalarını belirler, Rus Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanıdır. Bu görevlere ilaveten başkan genel seçim veya referanduma çağrı yapabilir, anayasa değişikliği ve yasa tasarısı önerebilir, Rusya'nın saldırıya veya herhangi bir ani tehdite maruz kaldığı durumlarda sıkıyönetim ilan edebilir, olağanüstü hal ilan edebilir, müzakereleri yöneterek uluslararası antlaşmaları imzalar, Rusya'nın diğer ülke ve uluslararası teşkilatlarda diplomatik misyonları atayabilir, yabancı diplomatların güven mektuplarını kabul eder. Böylesi geniş yetkilere binaen başkan kendi ülkesinin Orta Doğu bölgesiyle ilgili stratejik doneleri oluşturmakta da merkezi role sahip olacağı kesindir.[31]

- **Yürütme Organı:** Bu organın en önemli görevleri, Federasyon bütçesini Duma'ya sunmak, iç mali ve kredi politikasını uygulamak ve kültür bilim eğitim sağlık ve başka alanlarda hazırlanan politikaları uygulamaktır. Bunlara ilaveten, devletin dış politikasında da rol oynamaktadır. Ancak yürütme organı hiçbir gerekçe beyan etmeye gerek kalmaksızın bakanları atayan ve azleden başkanın sadece yardımcı bir organı

---

[30] Fayez Dubaniye, a.g., s. 68

[31] Ahmed Sayed Hussain, Dawr Alkiyada Alsiyasiya fi E3adet Binaa Aldawla: Diraset Halet Rusya Fi Ahd Putin, [Devletin Yeniden Yapılanmasında Siyasi Liderliğin Rolü: Putin'e Rusya'nın Durumu], Egypt University, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cairo, 2013, s. 48

konumundadır. Dolayısıyla, başkanın karşısında yürütme organının hiçbir otoritesi yoktur ve görüş bildirmekten başka bir etkisi bulunmamaktır. Kaldı ki bu görüş ve başkan tarafından ya dikkate alınır ya da alınmaz.[32]

- **Ordu:** Ordu dünyanın en büyük imparatorluğunun varisi olmasına rağmen, toplumun diğer sektörlerinden daha etkin olmamıştır. Fakat, ordu etkisini önceki başkan Boris Yeltsin'in politikalarına karşı aldığı hoşnutsuzluk ve ret tavırları ile göstermiştir. Ayrıca Putin'in vaat ettiği politikalar yolu ile ordunun kendi sorunlarına çözüm bulmak için başkan Putin'i Rusya başkanlığına aday olduğunda desteklemiş ve oy vermiştir. Burada söz edilmesi gereken şu ki Putin başkanlığa vekaleten atanmasında 2000 yılı Mart ayında seçilene kadar bir takım komutanların desteğini almıştı. Ne var ki Rus ordusu dış politika kararlarında başkana bağlı kalmaktadır.

- **Dışişleri Bakanlığı:** Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'nın görevleri; Rusya'nın dış politikasıyla ilgili genel stratejiyi geliştirmek, Rusya başkanına öneriler sunmak, ve bu çerçevede Rusya'nın dış politikasını uygulamaktan ibarettir. Ayrıca, Rus devlet başkanına bağlı bir yürütme organı olarak uluslararası sorunları çözmekte kendisine tanınan en önemli öncelikler şunlardır:

i. Saygı, eşitlik, işbirliği ve karşılıklı çıkar üzerine kurulu istikrarlı dünya düzeni inşa etmek ve uluslararası hukuk kurallarına bağlı kalmak.

ii. Ülkeler arası barışçıl ve verimli işbirliğini temin etmek için uluslararası ilişkilerde hukuki temeli pekiştirmek, çoğu zaman ülkelerin çakışan çıkarlarıyla ilgili dengeyi sağlamak ve uluslararası toplumun bir bütün olarak çıkarlarını korumak.

iii. Uluslararası ilişkilerde güç etkeninin rolünü azaltmak ve stratejik ile bölgesel istikrarı sağlamak.

iv. Ekonomi, çevre ve insan hakları alanlarında uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek.

v. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda üye ülkelerle ikili ve çok taraflı işbirliğini geliştirmek.[33]

---

[32] Ahmed Diab, **Mohadidat Aldawr Alrussi Fi Wasat wa Sharq Asya**, **(Rusya'nın Orta ve Doğu Asya'daki Rolü]**, International Research Center, Cairo, 2014, s. 116

[33] Abu Samhadane, a.g.e, s. 61

- Rus İstihbaratı : Putin, Rusya Federasyonu başkanı olmadan önce, kısaca SVR olarak adlandırılan Dış İstihbarat Ajansı'nı yeniden yapılandırarak Orta Doğu konularında uzman, yıllarca Arap bölgesinde yaşayan ve Arapça konuşabilen Yevgeni Primakov'u bu kurumun başına getirdi. Yevgeni Primakov istihbarat kurumunda değişiklikler yaparak Arap dünyası ve Orta Doğu'yla ilgili konularda uzman kişileri kendisine yardımcı olarak atadı. Bu durum böyle devam etti, ancak Putin 2000 yılında başka değişiklik yaparak kurumun başına daha önce ABD'de görev yapan ve Batı ülkelerinde deneyim sahibi Sergey Lendevv'i atadı.

1.1.2.2. Gayri Resmi Kurumlar

Kilise: Ortodoks kilisesinin Putin üzerinde büyük etkisi vardır. Kendisi kiliseye saygı duymakta ve siyasi otoritenin doğal ortağı olarak görmektedir. Putin'e göre kilise ile devlet arasında bir çok işbirliği ortak paydası bulunduğundan kilisenin Sovyetler döneminde gördüğü zulümden sonra yeniden ön plana çıkması için Putin tarafından çaba gösterilmektedir. Putin'in bağlı olduğu rejim geleneksel Rus vizyonuna dayanmakta ve bu vizyona göre Rusya'nın güçlü devlet olması, güçlü liderlik sahibi, devletin ulusal ile dini geleneklerinin birbirine bağlı olması ve geleneksel askeri yeteneklerinin ıslah edilmesi gerekmektedir. Zaten Rus hükümeti ile kilise arasında karşılıklı çıkarlar bulunmakta, örneğin Rus hükümeti Ortodoks değerlere geri dönme çağrısı yaparken kilise uluslararası yaptırımları kınayarak iktidarın politikalarına itiraz yerine destek vermektedir.

Suriye krizi meydana geldiğinde ve Arap Baharı olaylarından ötürü kökten dinci akımının ortaya çıkışı kiliseye göre Orta Doğu'daki Hristiyan azınlıkları ortadan kaldıracak riski taşımakta. Bu husus Putin'in dış politika çizgisi üzerinde en büyük etken olmuş terörle mücadele etmesi, İslami akımı ortadan kaldırmak için çaba göstermesi ve Suriye rejimini desteklemesine yol açmıştır. [34]

Siyasi Elit: Siyasi elit Rus politikasını yöneltmekte merkezî rol oynamaktadır. Nitekim SSCB'nin çöküşüyle büyük siyasi dönüşüm meydana gelmesine bağlı olarak otorite sahibi güç merkezleri ve siyasi elitte büyük dönüşüm yaşandı. Zaten Rusya kimlik bunalımına girerken siyasi eliti, Rusya'nın Avrupa ülkesi olup batıya doğru (Euro- Atlantik yönelimi) ile Asya ülkesi olarak doğu çevresini göz önünde

[34] Diab, a.g.e., s. 120 -122

bulundurması gerekli olduğundan ibaret iki çizgi arasında ikilem içinde kalmıştı. İşte çözülemez bu sorun Rusya'daki dış politika çizgilerini oluşturmakta büyük rol oynayan otorite sahibi eliti ikilem içinde bırakmıştı[35] Putin kendi iktidarını sağlamlaştırmak için "Siyolovki" diye adlandırılan güvenlik kurumlarına mensup ve Rusya'nın çıkarının kendi coğrafi çevresini batının etkisinden koruması gerekli olduğuna inanan bir takım devlet adamlarına güvendi. Buna karşılık Medvedev tarafından temsil edilen ve "Sivilki" diye adlandırılan bir takım ekonomi ve hukuk uzmanları diye başka bir elit ortaya çıktı. Bu elitin vizyonuna göre Rusya'nın çıkarı Batı'ya doğru açılım ve ekonomik gelişimde saklıdır. Rusya'nın politikasının bu iki elitin arasında belli bir süre dengeyi sağlamakla geçtiği söylenebilir. Zaten bu denge görev dağılımına yansımıştır.[36]

Sonuç olarak Rusya'daki otorite sahibi elit sınıfını anlamak Rus dış politika çizgisini daha derin bir şekilde açıklamaya yol açar. Çünkü Rus politik ve ekonomik rejiminin yapısı Rusya'da bir makamın kendi vizyonunu dayatacak kadar karar merkezinde bulunmasına veya tek güç ve meşruiyet sahibi olmasına olanak vermemektedir.

1.2. Rus Dış Politikasının Genel Görünümü

Rusya'nın politik, sosyal ve ekonomik alanlarda yaşadığı. değişimlerin en önemlisi genel olarak uluslararası arenada değişikliklere yol açan SSCB'nin çöküşüdür. Çünkü ABD'ye paralel süper bir güç olan SSCB aynı zaman bütün Doğu Avrupa ülkelerini içeren askeri bir paktın lideri idi. Ayrıca, Avrupa'ya ulaşabilen en büyük askeri güce ve devasa nükleer silahlara sahipti. Ancak, bu durum şimdiki yüzyılın başlarında sarsılmış Rusya hem askeri güç hem de çöküşün getirdiği sorunlar bakımından SSCB'nin varisi olmuştur. Dolayısıyla, bu çöküş sonucu Rusya'nın başına gelen büyük zafiyet hem dış politikasını hem de uluslararası rolünü etkilemiştir. İşte bu durum Rusya'nın yeni hükümetinin 2000 yılında iktidara gelmesine, Rusya'nın iç ve dış önceliklerinin yeniden düzenlenmesine yol açmıştır.[37]

---

[35] Hussain, a.g.e., s. 53
[36] Hussain, a.e., s. 54
[37] Hussni Alawadi, **Putin and Russia's Foreign policy**, Arab Democratic Center for Strategic, Political and Economic Studies, Berlin, 2017, s. 44

1.2.1. Rus Dış Politikası (1992-2000)

Soğuk savaşın sona ermesinin yanı sıra Rus iç etkenleri gibi tüm etkenler Rusya'nın uluslararası konumunu etkileyerek dış politikasına yeni gerçekleri dayatmıştır. Dolayısıyla, kazaçıkarnım elde etmek ve stratejik bakımdan güvenliği sağlamak ve ekonomik ları korumak adına bu gerçeklere adapte olup ülkeyi yönetme gerekliliği hasıl olmuştur. Bundan dolayı özellikle ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlamak için Rus dış politikasının analizini yapmayı amaçlayan değişik ve büyük yönelimlerin saptanmasına gerek duyulmuştur. Yönelimlerin saptanmasında uluslararası gerçekler ile iç ve dış şartların dış politika analizcileri tarafından dikkate alınması gerekli hale gelmiştir.[38]

Zaten iç ve dış ortamın değişiklikleri Rus dış politikasını etkileyerek yeniden yapılanma diye adlandırılan aşamada gerçek bir kısıtlama oluşturmaktaydı. Ayrıca ekonomik, sosyal ve güvenlik duraklamasından çıkmak için Yeltsin bile birçok cephede mücadele vermek zorunda kalmıştır. Çünkü bir yandan sosyal istekleri yerine getirmek için dış yardımlara ihtiyaç duyarken, diğer yandan Rusya'nın bağımsızlığı ile özgür iradesini korumaya ve bağımsız dış politikasını tesis etmeye ihtiyaç duymuştur. Oysa bir yandan yabancı yardımı arayan, piyasa ekonomisinin planlama ve uygulanmasında Batı'nın öğütlerine dayanan ve aynı anda bağımsız olmak isteyen bir dış politika gütmek zordur. Böylece Rusya'nın o dönemde ekonomik, sosyal ve politik durumu zayıf dış politikayla birleşmiştir. Rusya'nın hedefleri modern dünyaya açılmak ve Rus milli menfaatlerini korumak olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, Rusya ABD yörüngesinde dönen ve politik hatta ekonomik açıdan bağlı bir ülke haline gelmiştir.[39]

SSCB'nin çöküşünden sonra Rusya'nın iç durumu ve dış politikası da bu durumda idi. Fakat Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle bu politika değişmiştir; çünkü kendisi Rusya'nın sahip olacağı güçlü ve etkin bir dış politika benimsenmesinde ve uygulamasında yardımcı olan öğeleri kullanarak Rusya'ya uluslararası politikada itibar ve konumunu yeniden kazandırmıştır.[40]

---

[38] Lama Mader Imara, **Almotaghayirat Aldakhileya wal Kharijiya Fi Rusya Aletihadiya**, **[Rusya Federasyonu'nda İç ve Dış Değişkenler]**, Emirates Research Center, Emirates, 2005, s. 50

[39] Yevgeny Primakov, **The World Without Russia: Political Short Sightedness and its Consequences**, çev. Abdullah Hasan, Al-Fikir Research Center, Damascus, 2010, s. 57

[40] Primakov, a.e., s. 58

1.2.2. Rus Dış Politikası (2000 - 2018)

Yeltsin'in tüm alanlarda uyguladığı reformlar 2000'de çıkmaz yola girerek Rusya'yı devlet ve toplum olarak çöküşün eşiğine getirmiştir. Ayrıca, uluslararası itibar ve rolü gerilerken ABD'nin direktiflerini uygulayan bir ülke haline gelmiştir. İşte bu olumsuz iç şartlar ve uluslararası baskılar altında Putin'in iktidara gelmesiyle otorite piramidinin başında değişiklik meydana gelmiştir. Putin'in gelmesiyle birlikte tüm alanlarda, dış politikada ve Rusya'nın rolünde radikal dönüşümler yaşamıştır.[41]

- Rusya'nın Dünyadaki Rolünün Yeniden Belirlenmesi

Rusya'nın kaybettiği itibarı yeniden kazanması ve uluslararası sorumluluk sahibi sıfatıyla büyük bir güç olarak davranması, dünya tarafından tanınması yeni gelen iktidarın istek ve iradesini temsil etmekteydi. Dolayısıyla, iktidar bu konu üzerine yoğunlaşınca bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Zorlukların sebebi; iç durumların politik, ekonomik, sosyal açıdan ve güvenlik açısından yeniden yapılandırılması, kısıtlı ekonomik olanaklar ve yeni dünya düzeninin dayattığı dış zorluklardır. Yeni dünya düzeni, ekonomiye , ittifakların artmasına, demokrasi ile insan hakları konularına ve globalleşmeye önem vermektedir. En büyük zorluk ABD'nin uluslararası politika üzerinde hakimiyet sağlaması ve Batı ile Rusya'ya bu politika üzerinde etkin rol oynamalarına izin vermemesidir.[42]

Bu aşama Rus dış politikasında değişik bir dönemin geldiğine işaret etmiştir. Nitekim Rusya'nın stratejik menfaatlerinin korunması ve uluslararası konumunu yeniden kazanmasına yönelik bir çaba başlamıştır. Putin bu politikaya uygun olan konumlar ve Rusya'nın uluslararası arenada oynaması gereken rolleri iyi idrak eden yeni bir dinamizm kazandırmıştır. Putin çetin bir düşman olan mafya ile yolsuzluk çetelerine savaş açmıştır. Ayrıca, güçlü ekonomi tesis etmeye, politik ve sosyal istikrar sağlamaya, yeni dış politikayı destekleyen geniş çaplı bir iç uyum sağlamaya, Kafkaslar ve Çeçenistan'daki ayrılıkçılıkla mücadele etmenin yanı sıra askeri gücü aktifleştirmeye başlamıştır. Buna ilaveten bilhassa ABD ile olan ilişkiler de dahil, Rusya'nın dış ilişkileri konusunda stratejik vizyon oluşturmaya başlamıştır. Rus halkının güçlü desteğiyle bu konularda başarılı olmuştur. Rus dış politikası pragmatik yani milli menfaatlere önem veren ve gerçekçi vizyonu tercih eden niteliğe sahip olmuştur.

---

[41] Sultanv, a.g.e., s. 55
[42] Shevtsova, a.g.e., s. 22

Böylece Putin Rusya'nın uluslararası konumunu iyileştirmek adına Rusya'ya eski SSCB'nin bölgesel alanında etki kazandırmaya başlamıştır. Ayrıca, Putin iki kıtaya yayılan uluslararası bir güç olan Rusya'yı geliştirmek ve bu ülkenin iç ve dış politikasını uygulamak için karar alma özgürlüğünü ve bağımsızlığını teminat altına almak üzerine yoğunlaşmıştır.[43]

Rusya'nın rolünü çok kutuplu ve tek süper güç hakimiyeti altında olmayan bir dünya içinde geliştirmek, Asya ve Orta Doğu ile diğer bölgelerdeki rolünü yeniden kazanmak, Rus milli güvenliğini korumak adına eski SSCB ülkeleri ile Orta Asya ülkeleri üzerinde Rusya nüfuzunu yeniden kurmak ve komşularındaki etnik çatışmaları kontrol altına almak, Rusya'nın yeni dış politika hedefleri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, bu bölgenin Rus hakimiyetinden kurtulma teşebbüsleri sözü edilen politika tarafından durdurulmaya çalışılmıştır. Çünkü Rusya'nın bunu yapmaması boşluğa yol açarak bu boşluğun Rusya'ya düşman, rakip ve tehdit kaynağı sayılan ülkeler tarafından doldurulmasına yol açacaktı. Bu şekilde Rusya yeniden uluslararası bir kutup olmaya ve kendi rolünü yeniden canlandırmaya çalışmıştır. Nitekim bu konuda sahip olduğu tarihi, coğrafi, askeri ve ekonomik öğeleri kullanmıştır. Bu nedenle, iç ekonomisini yeniden yapılandırma, askeri ve nükleer güçlerini pekiştirme yoluna gitmiştir. SSCB'nin varisi olan Rusya, ABD ve dolayısıyla bu ülkenin hırsları, çıkar politikası ve dünyadaki stratejileri karşısında zayıf duruma düşmüştür. Fakat, uluslararası arenada büyük güç olarak kabul edilen Rusya, bilincini ve güçlerini geri kazanmaya başlayarak kendi varlığını ve rolünü kanıtlamak için direnmeye başlamıştır.[44]

Rusya makro güç öğeleri bakımından derin değişikliklere sahne olmuştur. Bunlara iç politik uyum ve tutarlık, askeri güç, ekonomik performans ve uluslararası konum da dahildir. Çünkü Rusya'nın görüşü, zayıf ekonomiyle etkin olunamayacağı ve güçlü olmadan da uluslararası alanda etkin bir role sahip olunamayacağı yönündedir. Söz konusu dönüşümler güçlü ve hızlıdır. Kaldı ki 2000 yılından beri izlenen politikalar kapsamlı reform teşebbüsü niteliğindedir. Çünkü bu politikalar meydana gelen devasa dengesizlikleri ortadan kaldırmayı, devlet otoritesini yeniden sağlama yolu ile eski SSCB'nin uluslararası konumundan yararlanmayı, ekonomiyi düzeltmeyi ve yeniden yapılandırmayı, iç ayrılıkçı hareketleri bastırmayı ve askeri gücün geliştirilmesini

---

[43] Shevtsova, a.e., s. 23

[44] Michael MacFaul, "What are Russian Foreign Objectives: Testimony Before the House Committee on International Relations", 1999, (Çevirmiçi), http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives/157f, 25 Mart 2018

amaçlamaktadır. Değişik alanlarda gerçekleşen koşullar büyük dönüşümlerin, Rus dış politikasının yönlendirilmesine olumlu yansımaları olmuştur. Bu dönüşümlerden bir kısmı şöyledir:

- İç Politikada Dönüşüm

Siyasi rejim, ekonomik performans düzeyleri ile sosyal kuşullar ve güvenlik sorunları bakımından büyük çelişkiler bulunduğundan reform çabalarına başlamak için iç politika üzerinde yoğunlaşmak gerekmekteydi. Bu reform, iç şartlar ve uluslararası dinamikler dikkate alınarak pragmatik bir vizyonla yapılmıştır. Aslında reform yaklaşımı devlet otoritesinin yeniden sağlanması, ekonomik uyanış, ayrılıkçı yönelimlere karşı çıkmak, bunlara yapılan dış müdahalelere karşı çıkmak, yolsuzluk ile organize suçlarla mücadele etmek ve ülkede güven ve huzurun yeniden sağlanması alanlarında geniş çaplı planlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Putin Rusya'da otoritesini sağlama alarak devlet rejimine reform getirmeyi ve yeniden güçlü ve istikrarlı bir biçimde yapılanmayı kendine temel hedef olarak belirlemiştir.[45]

- Ekonomik Dönüşüm

Tekrar etmek gerekirse Rusya, 2000 yılında çökmüş bir ekonominin varisi olmuştur. Bu ekonomi çok sayıda çöküntü yaşamaktaydı. Örneğin; 200 milyar doları aşan borç sorunu, hükümetin memur ve askerlerin maaşını zamanında ödeyemez oluşu, işsizlik sayısının 20 milyon kişiyi aşması, %70'i ağır sanayi olmak üzere sanayi kuruluşlarının %50'si üretimi durdurmuş olduğundan sanayi ve tarımsal üretimin gerilemesi, yolsuzluk ve rüşvetin yayılması, mafya çetelerinin ekonomik ve mali faaliyetlerin tümünü ele geçirmesi, suçun yayılması ve asayişin bozulması bu çöküşe örnek olabilecek durumlardan bazılarıdır. Bütün bu koşulların yansıması olarak Rusya'nın dış politikası ve uluslararası ekonomideki rolünde gerileme yaşanırken, Rusya kendi iç sorunlarıyla meşgul olup uluslararası bir çok meselede kendi rolünden vazgeçmiştir. İşte bu sebeple Putin'in ilk benimsediği konu Rusya'da yeni bir ekonomi için uygun ortamın oluşturulmasıydı. Bunun sonucunda Rus ekonomisi geniş çapta büyüyerek ekonomik faaliyetler canlanmıştır. 2001 yılının sonunda bu ekonomi en başarılı performansını gerçekleştirmiştir. Ayrıca, yatırım ortamında iyileşme yaşanarak yabancı sermaye akışı başlamış ve buna ilaveten kamu bütçesi fazla vermiştir. Merkez Bankası'nın altın ve döviz rezervleri yükselmiş, Rusya kendi borçlarını ödemiş ve

[45] Shevtsova, a.g.e., s. 23

yardımlar konusunda IMF'ye güven azaltılmıştır. Kişi başına milli gelir artış göstererek ücretlerde %90 ve emekli maaşında %80 oranında artış yaşanırken işsizlik oranı gerilemiştir. Rus ekonomisi 2008 sonu itibarıyla doksanlı yıllara göre çok değişmiştir.[46]

- Enerji Politikası

Rusya enerji alanında dev bir ülke konumundadır. Dünya doğalgaz rezervlerinin %35'ini ve Dünya petrol rezervlerinin de %4,6'ünü sınırları içinde bulunduran Rusya, Dünya'nın en büyük doğalgaz rezervlerine aynı zamanda Dünya'nın en büyük yedinci petrol rezervlerine sahiptir. Dolayısıyla, Rusya 2006 yılında dünyanın en büyük petrol üreticisi, doğal gaz ihracatçısı, ikinci petrol ve petrol ürünleri ihracatçısı olmuştur. Bunun sonucunda Rusya'nın özellikle Avrupa olmak üzere dünya piyasalarında nüfuzu artmıştır. Bütün bunlar kendi dış karar bağımsızlığının teminatı olup, savunma güçlerini geliştirme, bölge ve dünya çapında etkin rol oynama kabiliyeti sağlayan bir enerji politikası geliştirme olanağını Rusya'ya sağlamıştır.[47]

Böylece Putin Rusya'nın muzdarip olduğu düşüş ve dengesizliği durdurmakta başarılı olup otorite için güçlü bir yönetim teşkil edebilmiştir. Kendisi bu yolla iç yapıyı yeniden tesis etmiş, Rusya'yı yeniden canlandırmış ve bölgesel ile uluslararası itibarını yeniden kazanıp istikrarsız olan ekonomik durumu aşarak ekonomik ve sosyal birliği yeniden tesis etmiş, güvenlik ile istikrarı sağlamış, milli ruhu yeniden uyandırmıştır. Bütün bunları gerçekleştirirken Rusya'nın kendi kaynaklarından yararlanarak Rusya'nın gücünü tesis edebilmiştir.[48]

1.3. Rus Dış Politikasının Genel Amaçları

Rus dış politikasının birçok stratejik hedefi vardır. Ayrıca, bu politika ve araçları entegre den bir Rus stratejisi çerçevesi bulunmaktadır. Söz konusu politika ve araçlar bu stratejiyi uygulamak için gerekli araçlar olmaktadır. Putin'in Rus dış politikası aşağıdaki konulara dayanmaktadır:

---

[46] Mohamed Majdan, Syiasat Rusia Alkharijia Alyawm: Albahth an Dawr Ealamiin Muathir, [Rusya'nın Günümüz Dış Politikası: Etkili Küresel Bir Rol Arayışı], Algeria Universitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Algeria 2015, s. 48

[47] Majdan, a.g.e., s. 49

[48] Majdan, a.e, s. 50

1.3.1. Rus Milli Güvenliği ve Toprak Bütünlüğünün Korunması

Ukrayna gibi SSCB'nin parçası olan bazı ülkeler Rus mili güvenliği için sorun teşkil etmiştir. Çünkü Ukrayna, Rusya'nın batıdaki düşmanlarının daima ilgi odağı olmuştur. Nitekim bu ülkenin sorunlarla dolu olması için birçok teşebbüste bulunulmuştur. Durum öyle bir hal aldı ki 2004 yılındaki "Turuncu" olarak adlandırılan darbe olayındaki gibi rejime karşı birçok kez darbe yapılmıştır. Turuncu devrimde başkan adayı Yushinku'nun yandaşları turuncu pankartlar taşıyarak Rus yanlısı aday Yanukuvich'in kazanmasına itiraz etmişlerdir. Yushinku Batı'ya yaklaşmayı savunan taraftadır. Böyle bir olay ikinci kez 2014 yılında meydana gelmiştir.[49] Bu olayda Ukrayna Hükümeti AB'yle ortaklık anlaşmasının imzalanmasını erteleyip o dönem başkan olan Yanukuvichin Rusya'yla ilişkileri genişletme kararı almasına karşılık Ukrayna'daki muhalefet yürüyüş düzenleyerek itiraz etmiştir. Yürüyüşler geniş çaplı protestolara dönüşerek Yanukuvich'in yandaşları ile muhalefet arasında kanlı olaylara sahne olmuştur. Bunlara ilaveten Ukrayna'da birçok saldırı düzenleyen aşırı sağcı hareketlerin ortaya çıkması sonucu Kırım yarımadası 2014 yılı Mart ayında Batı ve ABD'nin tanımadığı bir referandumdan sonra yeniden Rusya'ya ilhak edilmiştir.

Ukrayna krizinin devam etmesiyle bu ülkenin gelecekte izleyeceği yol artık net olmayan bir duruma gelmiştir. Kaldı ki Ukrayna toprakları üzerinde askeri bir üssün veya roket sistemlerinin kurulmasının Rus milli güvenliği için ciddi bir tehlike oluşturacağı aşikardır. Dolayısıyla, Rus stratejisinin en önemli hedefi milli güvenliğin korunmasıdır.[50]

1.3.2. Rus Ekonomisinin Canlandırılması ve Halkın Yaşam Düzeyinin İyileştirilmesi

Devlet, bunu gerçekleştirmek için dış politikasında bir yandan gücünü artırmak amacıyla ekonomik kaynak arayışı, diğer yandan ise halklarının isteklerini yerine getirme üzerinde yoğunlaşmıştır. Rusya'nın özellikle doksanlı yıllarda SSCB'nin yıkılmasından sonra muzdarip olduğu ekonomik krizler, dış dünyayla olan ilişkilerinin

---

[49] Hind Rahmun, Alsiyasa AlRusiya fi Ahd Putin: Eaadet Ihya Aldawr Alalami, [Putin Yönetiminde Rus Politikası: Küresel Rolü Canlandırmak], Biskra Universitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Algeria, 2017, s. 32

[50] Rahmun, a.e., s. 34

birçok alanında çöküşe neden olmuştur. Bu da Rusya'nın dışa dönük davranışlarında kendi ekonomik gelişimine önem vermesine neden olmuştur.[51]

1.3.3. Rus Dış Politikasına Milli Nitelik Kazandırılması ve Çok Kutuplu Bir Düzenin Kurulması

Rusya'nın kuruluşundan beri kaybettiği itibarını geri kazanmasının gerekli olduğunun vurgulanması ve ABD'nin tek güç olmasının engellenmesi. Putin'in görüşüne göre bu tek güçlülük yerine çok kutupluluğu öngören stratejik bir planın hazırlanması gereklidir. [52]

Rusya tek kutuplu dünyayı reddederek uluslararası düzende ABD'nin rolünü daraltmak amacıyla çok kutuplu düzenin tesis edilmesine yönelmiştir. Rusya başkanı Putin'in görüşüne göre, Rus dış politikası milli menfaatlerin korunması için çaba göstererek, çok kutuplu düzenin kurulması ile birlikte güç kullanarak askeri ve ekonomik kontrol sağlayan ABD'nin hakimiyetini daraltmayı amaçlamaktadır.

1.3.5. Askeri Çatışmalardan Uzak Durup Dünyadaki Barışın Korunması

Rus dış politikasının temel amaçlarından biri de askeri çatışmalardan uzak durup dünyadaki barışı korumaktır. Çünkü dünya düzeninde istikrarsızlık elbette bölgesel istikrarsızlığa yol açar. Bu durum ise Rusya'yı doğrudan etkiler. Bu amaca karşı Rusya'nın tutumu inişli çıkışlı oluşu dikkat çekmektedir. Örneğin; Bosna ve Kosova savaşında Kosova'daki duruma kesin çözüm getirmek için NATO'nun müdahalesine izin vermek, BM'in kararlarını desteklemek ile Sırplar'ı desteklemek arasında Rusya'nın tutumu çok çetin ve hassas nitelikte idi. Suriye'de de durum benzer nitelikte idi.[53]

1.4. Rus Dış Politikasının Stratejileri

1.4.1. Uluslararası Sorunları Çözmek için BM'ye Başvurmayı Vurgulamak

Rus hükümeti Putin liderliğinde 2000 yılında BM'ye saygı duyulmasının ve ihtilafların BM'ye başvurarak çözüme ulaşmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Putin, yirmi birinci yüzyıldaki uluslararası sistemin, uluslararası hukuka göre ana sorunların kolektif çözümü için mekanizmalara dayanması gerektiğini ve Rusya'nın BM çerçevesinin dışında güç kullanımı ilkesine tamamen karşı olduğunu vurguladı,

---

[51] Alawadi, a.g.e., s. 44
[52] Amer, a.g.e., s. 33
[53] Rahmun, a.g.e., s. 38

uluslararası meşruiyet çerçevesi dışındaki güç kullanımının hukukun temellerini zayıflatacağını düşünmektedir. Ayrıca, Rusya'nın BM dışında güç kullanılması ilkesine tamamen karşı olduğunu belirtmiştir. Rusya'ya göre uluslararası meşruiyet dışında güç kullanılması uluslararası hukuk temellerini baltalamaktadır. Bu nedenle Rusya BM'nin uluslararası ilişkileri düzenlemek için ana merkez kalmasının gerekli olduğu görüşündedir. Putin ayrıca, uluslararası meselelerde BM'nin ve Güvenlik Konseyi'nin rolünü azaltmaya çalışan teşebbüslere Rusya'nın karşı çıkmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, BM'ye başvurmak Rus stratejisinin en önemli ilke ve araçlarından sayılmaktadır. Nitekim ABD Rusya'ya göre tutumlarında çizgiyi aştığında, bu ilke Rusya'nın başvurduğu (ve muhtemelen başvurmaya devam edeceği) ilke olmuştur.[54]

1.4.2. Uluslararası Krizlerin Çözümünde Arabuluculuk

Bu alanda Rus tarafına yön veren öğe ABD'ye karşı koymaktır. Eğer anlaşmazlık taraflarından birinin özellikle Rusya'yla dostluk bağı bulunuyorsa, Rusya mümkün olduğu kadar arabuluculuk yapmaya çalışmaktadır. Böylece Rusya bu yolla özellikle geleneksel dostluk ilişkisiyle bağlı olduğu ülkeler nezdinde uluslararası rolünü geri kazanmayı garanti altına almaktadır.[55]

1.4.3. Silah Satışı ve Askeri Eğitimlerin Gerçekleştirilmesi

Gerek SSCB gerek Rusya için silah satışı para elde etme bakımından önemli kaynak teşkil etmiştir. Rusya en büyük silah üretici ve satıcılarından biri sayılır, hatta 2017 yılında 15 milyar dolar silah ihracatı hasılatıyla birinci sıraya oturmuştur. Dolayısıyla, silah ihracatı Rus ekonomisinde temel öğedir; çünkü hem Rusya'nın döviz girdisini artırmak hem de binlerce kişiye iş imkanı sağlamak gibi birçok avantaja sahiptir. Böyle bir durumu sürdürmek amacıyla Rusya silah üretimine yönelik daha fazla endüstriyel alt yapı inşa etmeye, bu endüstrinin sermayesini artırmaya ve daha fazla, yeni anlaşma yapmaya yönelmiştir. Bu nedenle Rusya için silah üretimi ve ihracatı vazgeçilmezdir ki bunu ABD ve İsrail'in itirazlarına rağmen Suriye'ye silah ihraç etmesindeki ısrarcı tavrı açıklamaktadır.[56]

---

[54] Alshekh, **Masaleh Thebita....**, a.g.e, s. 160

[55] Imara, a.g.e., s. 77

[56] Rt-Online, "More Than $ 15 Billion Russian Arms Exports in 2017", 2017, (Çevrimiçi), https://arabic.rt.com/ (http://cutt.us/WLev6), 23 Şubat 2018

1.4.4. Politik Pazarlıklar

Rusya politik pazarlık yönetimini ABD'nin izlediği politikalardan kurtulmak için kullanmaktadır. Rusya'nın kullandığı birçok davranış ve pazarlıkların amacı ABD üzerinde baskı yaratmak, dolayısıyla Batı'dan menfaat elde etmektir. Rusya bu yolla başta İran olmak üzere ABD politikasını ve hakimiyetini istemeyen, ABD'ye muhalif olan ülkelerle özellikle ekonomik ve askeri alanlar da dahil olmak üzere değişik alanlarda ilişkiler tesis etmektedir.[57]

[57] Amer, a.g.e., s. 66

İKİNCİ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ORTA DOĞU'NUN YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Orta Doğu'nun Jeopolitik Konumu ve Rusya

Orta Doğu bölgesi, dünyada önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Bunun nedeni birçok faktöre bağlıdır. Fakat belli bir ülke açısından konumunu belirlemek, diğer ülkelere göre tamamen farklılık gösterir. Bu farklılık, o ülkenin uluslararası alandaki gücü ve konumu ile bağlantılıdır. Bu nedenle Orta Doğu ülkelerinin Rusya nezdinde sahip olduğu jeopolitik konum, Rus dış politikasının belirleyicileri ile bağlantılıdır. Jeopolitik bilimi coğrafi faktörlerin ülkelerin dış politikası üzerindeki etkisini inceleyen bir bilim olmasından dolayı bu konuda Rusya ile Orta Doğu bölgesinin coğrafi yakınlaşmasının bu bölgedeki önemli meselelerle ilgili Rus dış politikası üzerindeki etkisini inceleyeceğiz.[58]

2.1.1. Orta Doğu Bölgesi ve Rusya'nın Coğrafi Yakınlaşması

Orta Doğu bölgesi, sahip olduğu stratejik konumu bakımından dünyanın en önemli bölgelerinden sayılır. Asya, Avrupa ve Afika'nın olduğu üç kıta arasında bağlantı merkezidir. Zira bu bölgenin ülkeleri, Asya, Avrupa ve Kuzey Doğu Afika'nın güney batı ve güney doğusunda yer alır. Körfez ülkeleri, Doğu Arap ülkeleri, İran ve Türkiye'nin bir kısmının Asya Kıtası'nda yer aldığını görürüz. Türk topraklarının diğer kısmı ise, Avrupa'da yer alırken Mısır Afrika Kıtası'nda yer almaktadır.[59]

---

[58] Abbas El-Hadisi, **Nazariyat Alsaytara Elisteratijeya w Siraa Alhadarat**, **[Stratejik Kontrol Teorileri ve Medeniyetler Çatışması]**, Osama for Publishing, Amman, 2004, s. 33

[59] El-Hadisi, a.e., s. 34

Harita 1. Orta Doğu Bölgesinin Coğrafi Konumu (Kaynak: worldatlas, 2018)

Çevrimiçi: https://www.worldatlas.com/webimage/countrys/meriv.htm 10/9/2018

Türkiye ve İran, bu bölgenin Rusya'ya en yakın ülkeleridir. Zira Türkiye'nin doğu Avrupa ülkeleri ile sınırı bulunmakta ve Karadenizi Rusya ile paylaşmaktadır. Karasal olarak Gürcistan ile sınırı vardır. İran ise, Türkiye'ye göre Rusya'dan nispeten uzaktır. Çünkü bu iki ülkeyi Rusya'dan Orta Asya ülkeleri ayırmaktadır. Fakat Rusya ve İran Hazar denizine bakmaktadır. Orta Doğu bölgesindeki Arap ülkelerinin ise, Rusya ile ortak kara veya deniz sınırı bulunmamaktadır. Fakat Arap ülkeleri yine de nispeten Rusya'ya yakındır.[60]

Yine 01 numaralı haritadan bu bölgenin sahip olduğu başka bir özellik göze çarpmaktadır. Orta Doğu bölgesi, uluslararası ekonominin can damarı sayılan uluslararası deniz koridorları üzerinde bulunmaktadır. Bu deniz koridorları özetle şunlardır:

i. Süveyş Körfezi ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Süveyş Kanalı. Süveyş Kanalı, en önemli uluslararası stratejik su koridorlarından bir sayılır. Çünkü ticari ve askeri gemiler için en kısa ve en hızlı yoldur. Genel olarak Süveyş Kanalı, Orta Doğu'nun hammaddelerini Batı'nın endüstrilerine bağlayan can damarı niteliğindedir. [61]

[60] Muhammed Ahmed Almumani, **Alsaitara Ala Alam Al Hadith**, **[Modern Dünya Kontrol Altında]**, Osama for Publishing, Amman, 2010, s. 13

[61] Ali Wahab, **Sirae Alhaymana Ala Alsharq Alawsat**, **[Orta Doğu Üzerinde Uluslararası Hakimiyet Çatışması]**, Middle East Research Center, Beirut, 2013, s. 140

ii. Bab El-Mandeb Boğazı: Kızıl Deniz'in güney girişinde yer alır. Çünkü Bab El-Mandeb Boğazı, güneyden Aden Körfezi ve kuzeyden Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlamaktadır. Kızıldeniz'e giriş veya çıkış hareketini kontrol eden sübap vazifesi görmesinden dolayı önemli bir özelliğe sahiptir. Batı'ya giden dünyanın petrol deniz ticaretinin %10'u Bab El-Mandeb Boğazı'ndan geçmetkedir. [62]

iii. Hürmüz Boğazı: Hürmüz Boğazı, kuzeydoğuda İran ve güneybatıda Umman Sultanlığı ile Musandam yarımadasının kuzeybatısı, kuzeyden Hinjam ve Laraq adalarının doğu tarafı arasında yer almaktadır. Hürmüz Boğazı'nın önemi, en önemli su koridorlarından olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü körfezdeki petrol limanlarını Hint Okyonusu ve Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya'ya giden deniz yollarına bağlamaktadır. Bu nedenle körfez bölgesinden petrol tüketen sanayi ülkelerinin geneline giden petrol akışını kontrol eden ana sübap vazifesi konumundadır. Dolayısıyla Hürmüz Boğazı, uluslararası ekonominin hareketinin can damarı konumundadır. Bunun en önemli göstergesi, Hürmüz Boğazı'ndan günlük 100 geminin taşıdığı 19 ila 20 milyon varil ham petrol geçmesidir. Yani bu boğazdan her 15-20 dakikada bir gemi geçmektedir.

iv. Türk kara sularında yer alan Çanakkale ve İstanbul Boğaz: Çanakkale Boğazı Akdeniz ile Marmara denizleri arasında yer almaktadır. İstanbul Boğazı ise güneyden Marmara Denizi ile kuzeyden Karadeniz'i birbirine bağlamakta ve Marmara Denizi iki boğazı birbirinden ayırmaktadır. Bu iki boğazın önemi, Rusya'nın sıcak sulara açılmasının önemli çıkışı olmasından kaynaklanmaktadır. Yine Rus gemilerinin Karadeniz'den Akdeniz ve diğer denizlere silah ve diğer bazı endüstri ürünlerini taşımada kullandığı ana deniz yolu sayılır.[63]

Ayrıca Orta Doğu Bölgesi, en büyük deniz ve okyanus su yüzeylerini denetlemektedir: Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Arap Denizi, Arap Körfezi ve Hint Okyanusu. Hazar Denizi, Afrika Kıtası'nın batı tarafı ve yaklaşık 700

---

[62] Hareth Abdullah, **Ahamiyat Mantikat Bahr Qazwen fil Alalakat Alrusiya Aliraniya, [Hazar Bölgesinin Rus-İran İlişkilerinde Önemi]**, Alfarahidi Magazine, Baghdad, 2014, s. 275

[63] Firas Abdulcebbar Abdullah, "Alahamiyat Aliistratijiat Lil Bahr Alahmar Fi Mashrue Alshrq Alawsat", [Orta Doğu Projesinde Kızıldeniz'in Stratejik Önemi], **Al-Fatih Magazine**, No:36, Baghdad, 2008, s. 164

km. yönünde Karadeniz'den ayıran Kafkas bölgesi yoluyla Doğu Avrupa ile buluşma noktasında yer almaktadır. Güney tarafından İran, doğu tarafından Türkmenistan ve Kazakistan, kuzey ve batı tarafından Rusya ve Azerbaycan Hazar Denizi'ne bakmaktadır. Hazar Denizi'nin coğrafi konumunun önemi, Orta Doğu'nun bölgesel sistemleri ile Güney Doğu Asya'nın yanı sıra Rusya'nın Avrasya kesimi arasında bağlantı noktası olmasından gelmektedir. Ayrıca önemli petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir.

Kızıldeniz ise, Asya ve Afrika kıtalarının buluştuğu noktada yer almaktadır. Bir taraftan Hint Okyanusu ile Arap Körfezi ve diğer taraftan Kızıldeniz ile Akdeniz arasındaki ticaretin vazgeçilmez su koridorudur. Kızıldeniz, Süveyş Kanalı, Bab El-Mandeb ve Tiran Boğazı'nın olduğu önemli su kanallarını kontrol etmektedir. Kızıldeniz, ekonomik ve askeri açıdan Orta Doğu bölgesinin can damarı sayılır. Çünkü Orta Doğu bölgesinin deniz bağlantı yollarını birbirine bağlayan halka konumundadır.[64]

Akdeniz, bir taraftan Avrupa ve Kuzey Amerika için önemli ticari su koridoruyken diğer taraftan Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Batı Asya arasında bağlantı noktasıdır. Ayrıca Hint Okyanusu, Arap Körfezi, Arap Denizi, Güney Avrupa, Batı Asya, Kuzey ve Doğu Afrika ülkelerini Atlantik Okyanusu'na bağlamaktadır. Yine Ege Denizi gibi doğal uzantısı olan ve Marmara Denizi ile Karadeniz'deki uzantıları olan bir grup denizle de bağlantılıdır. Akdenizin önemi, uluslararası ticaretin beşte birinin ve Amerikan altıncı filosunun sürekli bu denizden geçmesinden kaynaklanmaktadır.

Karadeniz ise, Avrupa'nın güney doğu kesmi ile Orta ve Batı Asya arasında yer alan bir iç denizdir. İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi yoluyla Akdeniz'e bağlantılıdır. Tuna nehri ve Avrupa'nın önemli nehirlerinin suları Karadeniz'e dökülmektedir. Ukrayna, Rusya, Türkiye ve Romanya'nın Karadeniz'e sınırı bulunmaktadır. Karadeniz'in önemi, önemli deniz kaynaklarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.[65]

Yukarıda belirtilen hususlardan Rusya'nın dünyanın önemli deniz ve ticaret koridorlarından uzak kendi coğrafi konumuna mahkum olmasından dolayı bu coğrafi izolasyonundan çıkış noktasının bu deniz ve koridorların üzerinde bulunan Orta Doğu bölgesi olduğunu görmekteyiz. Eski SSCB'nin doğrudan Türkiye ve İran'a sınırı varken bugün Rusya, kendisini Orta Doğu bölgesinden ayıran bazı Kafkas ve Orta Asya

[64] Abdullah, a.g.m. s. 165
[65] Abdullah, a.m. s. 166

ülkelerine komşu olmuştur. Fakat daha önce açıkladığımız üzere İran ve Türkiye'nin Rusya ile aynı denize ortak sınırları bulunmaktadır. İran ve Rusya'nın sınırı olduğu Hazar Denizi, kapalı deniz olduğuna göre Rusya'nın Türk boğazları yoluyla bu bölgenin merkezine tek geçidi Karadeniz'dir.[66]

Aynı şekilde Orta Doğu bölgesinin Rusya'ya coğrafi olarak yakın olması Çeçenistan'ın başkenti Grozni ile Irak'taki Musul arasındaki mesafenin yaklaşık 600 km. olmasının Rusya ve bu bölgedeki ülkelerin kendi iç meselelerinden etkilenme gerçeğini göstermektedir (bkz.1no'lu harita). Çünkü coğrafi faktör, ülkelerin farklı meselelerle ilgili tutumlarını belirlemede önemli bir faktör sayılır. Çünkü kriz bölgelerinin coğrafi yakınlığı, özellikle tehlikenin uzantısı ve yakınlığına göre bu ülkeleri bu bölgelere önem vermeye itmektedir. Orta Doğu bölgesi, kriz sorunlarının içiçe geçtiği ve çözümün çok maliyetli olduğu en büyük bölgelerden biri sayılır.[67]

Coğrafi yakınlaşmayı destekleyen başka bir faktör daha bulunmaktadır. Bu faktör ise, dini faktördür. Rusya'nın İngiltere Büyükelçiliği'nin verdiği sayıya göre Rusya'daki Müslümanların sayısı 19 milyon iken bazılarına göre bu sayı 23 milyondur. Bu da, Müslümanların Rusya nüfusunun yaklaşık %18 ila %19'unu oluşturması demektir. Müslümanların geneli ise, Orta Doğu bölgesine yakın olan Kuzey Kafkasya bölgesine yerleşmiş durumdadır. Kuzey Kafkasya, Rusya'nın güney batısında yer almaktadır. Hristiyan azınlıkların bulunması ile birlikte nüfusu İslam dinini benimseyen bu bölge, coğrafi yakınlaşmaya neden olmaktadır. Bu coğrafi yakınlaşma, maddi yakınlaşmanın ötesinde bu bölgenin içinde bulunduğu koşullara göre artan ve azalan dinamik bir nitelik taşımaktadır. [68]

2.1.2. Rusya'nın Orta Doğu'daki Politikasının Jeopolitik Temelleri

Rusya'nın Orta Doğu bölgesine önem vermesi ile ilgili olarak coğrafyanın Rusya'ya dayattığı koşullar vardır. Bunun nedeni, Rusya'nın Orta Doğu bölgesine bitişik Avrupa-Asya bloğunun büyük bölümünü işgal etmesidir. Bu nedenle Kafkasya ve Karadeniz'i kontrol altına almak ve bu sayede sıcak sulara ulaşmak için Rusya'nın Orta Doğu'yu uzun vadede dış politikasının merkezine yerleştirmesi doğal bir durumdur.

---

[66] Hannah Carter, **The Middle East's Relations with Asian and Russia**, Routledge, London, 2004, s. 22

[67] Dimitri Trenin, "Russia's Policy in The Middle East: Prospects for Consensus and Confilict with USA", **The Century Foundation Report**, New York, 2010, s. 10

[68] Olga A. Vorkunova, **Regional Security in Russia And the Near Abroad in Challenges to Clobal Security**, London, 2008, s. 168

Çünkü Orta Doğu Rusya için hayati öneme sahip olup bu bölgelere yönelik herhangi bir tehdidi engellemek için tüm imkanlarını seferber ettiği Orta Asya Cumhuriyetleri ve Kafkasya'yı çevreleyen bir kuşağı temsil ettiği söylenebilir.

Bu nedenle Türkiye ve İran özellikle SSCB'nin çökmesinden beri Moskova'nın ilgi odağı olmuştur. Çünkü iki ülke ve iki milletin bölgeyle arasında dini, etnik ve dilsel bağlantının bulunmasından bölgeye nüfuz etmek, sızmak veya kontrol altına almak isteyen Orta Doğu'daki en önde gelen iki ülkede İran ve Türkiye'dir.

ABD'nin rakip kutbu olarak çökmesi ve yıkılmasının ardından Rusya için en önemli acil jeopolitik gereksinimlerden biri, Rus İmparatorluğu'nun parçalarını tekrar bir araya toplamaktır. Aksi taktirde karşı karşıya kalması beklenebilecek rıskler şunlardır:

- Doğu Sibirya ve Kazakistan'a Çin'in nüfuz etmesi olasılığı.

- Orta Avrupa ülkelerinin Rusya aleyhine Ukrayna yönünde toplu hareket etmesi.

- Orta Asya ülkeleri ile Türkiye, İran, Irak ve diğer İslam ülkeleri arasında İslami bütünleşme.[69]

Rus imparatorluğunun yeniden toparlanması, Rusya'nın doğal coğrafi sınırlara uygun jeopolitik açıdan sıcak denizlere açılmasını gerektirmektedir. Bu ise, dondurulmuş soğuk su sınırıdır ve doğal engelleyici bir bariyer oluşturmaktadır. Bu nedenle jeopolitik açıdan bütünleşmesi için Rusya'nın güney ve batıdaki sıcak denizlere açılması gerekmektedir. Nitekim başkan Putin tarafından büyük bir destek alan Alexander Dugin başta olmak üzere Neo-Marksistler, coğrafi faktöre dayanan jeopolitik mantığa göre yeni Avrasya İmparatorluğu projesinin temellerini geliştirmişlerdir.[70]

2.1.2.1. İran Faktörü

Nasıl Almanya Orta Avrupa gibiyse İran da jeopolitik açıdan Orta Asya gibidir. Rusya, bölgenin tamamında Atlantik merkezli etkiyle mücadele edebilecek İran ile jeopolitik bir ittifak oluşturmalıdır. Türkiye ve Suudi Arabistan'ın klasik düşmanı

---

[69] Almumani, a.g.e., s. 130-131

[70] Nasır Zeydan, **Dawr Rusia Fi Alshrq Al'awsat washama Africia**, [**Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Rusya'nın Rolü]**, Arab Research Center, Beirut, 2013, s. 251

sayılan İran, bu karmaşık merkezde jeopolitik sorunlarını halledemeyen Rusya'dan daha iyi bu görevi üstlenecektir.[71]

Uluslararası konuma sahip süper devlet olarak rolünü tekrar kazanmayı arzulayan Rusya, bir taraftan petrol bakımından dünyanın en zengin iki bölgesi arasında bulunan, Bab El-Mandeb Boğazı ile Arap Körfezi'nin büyük bir kısmını kontrol eden ve diğer taraftan Orta Asya Cumhuriyetleri ve Kafkas sınırında yer alan stratejik konumu açısında İran'ı en önemli ülke olarak görmektedir. Bölgede aktif ve etkili bölgesel bir rol oynamaya çalışan İran da, bölgedeki birçok müşterek çıkara sahip olmaları, arzuladığı stratejiye ulaşması için ihtiyaç duyduğu askeri ve teknik güce Rusya'nın sahip olmasından dolayı Rusya'yı en uygun müttefik olarak görmektedir.[72]

Bünyelerinde en çok etnik grubu barındıran iki ülke olan Rusya ve İran, arzulanan stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için dayanışmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu da, bu bölgedeki ülkelerin bu iki ülkede etnik uzantılarının olmasından dolayı bölgenin istikrarında ortak çıkarları bulunması demektir. Yine iki ülke için hayati bir alan sayılan Hazar Denizi'nin hukuki statüsü meselesinde de ortak çıkara sahiptirler. Bu durum, iki ülkenin ortak çıkarları ile uyumlu uygun bir çözüm bulmak için daha çok işbirliği ve koordinasyon kurmalarına neden olmaktadır. Ayrıca bu iki ülkeye komşu bazı ülkelere uzananı doğuya doğru genişleyen NATO Paktı'nın genişlemesi ile mücadele etmek için geçmişe göre güvenlik açısından daha çok koordinasyon kurmalarını gerektirmektedir.

Rusya, coğrafi çevresindeki siyasi ve ekonomik dengenin yeniden oluşturulması, Amerika'nın bölgede nüfuzunu pekiştirme, bölgedeki ülkeleri Batı yörüngesine girmeye teşvik etme, NATO Paktı örgütüne üye etme, uluslararası alanda zayıflatmak için Rusya'yı coğrafi ve askeri açıdan sıkıştırmak için bölge ülkelerinin işbirliğini kazanma, İran'ı kendi bölgesel muhitinde tecrit etme ve zayıflatma girişiminin engellenmesine çalışılması hususunda İran ile hemfikirdiler.[73]

Diğer taraftan İran'ın nükleer silah dosyası, Rusya'nın İran'la ilgili politikasının belirleyicileri arasında önemli bir konuma sahiptir. Bilindiği üzere Moskova, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Güvenlik Konseyi, AB, Rusya-NATO Konseyi gibi

---

[71] Zeydan, a.g.e., s. 252

[72] Saad El-Hamdani, **Russian-Iranian Relations 2003-2010**, Foreign Affairs Magazine, Cairo, 2012, s. 32 -34

[73] Almumani, a.g.e., s. 279

birçok konu dahil farklı düzlemde İran'ın çıkarlarını savunmaya çalışmakta ve İran krizinin çözümü için güç kullanma meselesini devre dışı bırakmaya çalışmaktadır. Çünkü Rusya, bazı kriz konularının Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve (tam yakıt döngüsünün unsurları gibi bazı kriz sorunlarının müzakere yoluyla çözülebileceği düşüncesinden hareket etmektedir.[74]

Rusya, enerji üretimi alanında barışçıl şekilde kullanması için uranyuma sahip olması noktasında İran'ı desteklerken silahlanma alanında İran'ın nükleer bir devlet olmasına karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla Rusya, bu anlamda İran'ı desteklemek yerine ABD ve Batı ile rekabetinde bir araç olarak kullanmakta ve İran'dan faydalanmaya çalışmaktadır.[75] Ayrıca balistik füzelerin yasaklanması anlaşmasını ihlal etmesine ve küresel istikrarın zayıflamasına neden olabilecek olmasına rağmen ABD'nin kurmayı amaçladığı füze kalkanı projesi karşısında durmaya çalışmaktadır. Rusya, Amerikan yönetimini bu projeden vazgeçirmek için bir baskı kozu olarak İran'ın nükleer dosyasına destek vermekte ve füze kalkanı konusunda orta çözümleri kabul etmemektedir.

Rusya'nın İran'ı destekleme tutumu, stratejik çıkarları persektifinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Rusya, İran'a Hazar Denizi bölgesinde etkili bölgesel bir güç, Orta Doğu bölgesinde aktif bir aktör, Orta Doğu'daki Batı karşıtı "şer ekseni" üyesi gözüyle bakmaktadır. Ayrıca Rusya'nın İran'ı desteklemesi, Rusya'nın Batı nezdindeki değerini artırmıştır. Çünkü Batı, İran'ın nükleer arzularının frenlenmesi veya en azından bu arzularının engellenmesi noktasında Rusya'nın yardımına muhtaçtır.[76]

2.1.2.2. Türkiye Faktörü

Rusya ile Türkiye arasındaki coğrafi bağlantı, Rusya'nın güneyi ve Orta Asya ülkelerindeki İslami grupların desteğini kazanma çatışmasında bazen zıtlaşma, bazen ortak noktada buluşma yaşanmak üzere bazı yakınlaşmalarda kesişmeler bulunsa da Rus-İran bağlantısına benzememektedir. Rusya, kendisi açısından önemli coğrafi konuma sahip olmasından dolayı Türkiye ile jeopolitik ilişkiden faydalanmak için yoğun çaba harcamaktadır. Çünkü Türkiye, sıcak sulara giden zorunlu geçittir. Yine Türkiye,

---

[74] S.G Lozianin, **Russia's Return to the Middle East**, çev. Hişam Hammadi, Beirut, Almada Research Center, 2012, s. 135 -136

[75] Abdullah, a.g.e., s. 287 -289

[76] Muhammed Abdurrahman El-Abidi, "Alaitihad Alruwsi wa Barnamaj Iran Alnawawi", [Rusya Federasyonu ve İran'ın Nükleer Programı], **Regional Studies**, No:16, Baghdad, 2009, s. 249 -286

özellikle doğalgaz olmak üzere Rus ihracatının karasal geçidi haline gelmiştir. Çünkü Rusya'nın dış ticaretinin %50'si Türk boğazlarından geçmektedir.[77]

Rusya'ya göre ABD, kendisini coğrafi bölgesinde tecrit etmeye, eski konumu ve gücünü geri kazanmasını engellemeye, Türk halkası ile çevrili bir adaya dönüştürmeye, eski SSCB ülkelerindeki rolünü geri kazanması veya Türkiye hala NATO Paktı'nın bölgedeki koluyken kendisini doğu Avrupa ülkelerine karşı savunmasını engellemeye çalışmaktadır.[78]

Türkiye, özellikle NATO Paktı'na üye olmasından dolayı Amerikan stratejisi için eksen ülke sayılır. Ayrıca Asya ile Avrupa arasında geçiş köprüsü olarak stratejik bir konuma sahiptir. ABD, Rusya'ya karşı uyguladığı jeopolitik bir düşünce olan engelleme politikası yoluyla askeri üs, merkezi ittifaklar veya dostluk sistemleri olsun Avrasya topraklarının belli noktalarına yerleşmeye çalışmaktadır. ABD'nin esas amacı, Avrasya'nın merkezini kuşatmak, bu toprakları içeriden parçalamak için mümkün mertebe siyasi sınırı dışına yayılmasını engellemek için içe doğru itmektir. Bu ise, Amerikan jeopolitik uzmanı Nicholas Spykman'ın "Rus" topraklarının merkezini ve kenarını kuşatan bölgelere dikkat çektiği "Rimland" hakkındaki teorisine uygundur. Bu nedenle bu teoriye "Batı" Avrupa, Türkiye, Arap Adası, Hindistan, Güney Doğu Asya, ardından Çin ve Doğu Sibirya'yı, diğer bir ifadeyle Doğu Sibirya'dan Batı Avrupa'ya uzanan Avrasya Kıtası'nın deniz sınırını içine alan çerçeve veya "Rim Land" teorisi denilmiştir. Bunun üzerindeki çatışma, normal stratejik bir mevkiyi edinmek için yapılan bir rekabet değildir. Bilakis Spykman'a göre bu, aynı zamanda uluslararası hakimiyetin anahtarıdır. Spykman için Avrasya topraklarının kenarı, dünyanın merkezinden "yani Rusya'nın kontrol ettiği alandan" daha önemlidir. Dünyanın kenarına hakim olan dünyanın merkezine hakim olur. Dünyanın merkezine hakim olan dünyaya hakim olur.[79]

Bu nedenle Rusya, bu bölgelere stratejik şekilde nüfuz ederek kıyı topraklarını birer müttefiki haline dönüştürmeye, yeni Atlantik merkezli genişleme ve yayılmaya karşı güçlü ittifaklar kurmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı Rusyanın, bu kıtasal

---

[77] Zeydan, a.g.e., s. 254 -255
[78] Abdullah, a.g.m., s.154 -156
[79] Almumani, a.g.e., s. 44

Avrasya bütünleşmesini gerçekleştirmek için doğu, batı ve güney yönünde hareket etmesi gerekmektedir.[80]

Türkiye'nin Rusya karşısında eski SSCB'ye karşı benzer bir rolünün bulunduğunu, bu rolün esasının Rusya'nın Akdeniz veya Körfez olsun sıcak sulara olan yeni özlemlerine karşı koymak için büyük önem verdiği Rusya Fedarasyonu üzerinden Türkiye'nin konumunu kullanarak gelecekte Rusya'nın Körfez bölgesi gibi sıcak veya yakın sulara doğru olası hareketinin karşısında bir engel olarak durması olduğunu söyleyebiliriz.[81]

2.1.2.3. Orta Doğu Arap Ülkelerinin Jeopolitik Konumu

Rusya ile Arap dünyası, tam olarak Orta Doğu arasındaki bağlantıda jeopolitik boyut ile dini boyut birbirine karışmıştır. Rusya'nın Akdeniz'e ulaşma girişimlerinin amacı, Avrasya tarafındaki bölgelerin işlerinin idaresine ortak olmaktır. Rusya'ya göre Arap bölgesi, Avrasya taraflarına düşen komşu bir bölge olup, eski Avrupa (Balkanlar) ile birlikte Rusya için iki önemli bölgeden biridir ve eskiden beri Moskova'nın dış politikasında öncelik sahibidir. Rusya ile Araplar arasında çok boyutlu bağlantının sağlanmasına bir dizi faktör katkıda bulunmuştur. Belki de bu faktörlerin en önemlisi, milyonlarca Rus'un radikal Müslüman olması ve birçoğunun İran ve Türkiye'nin eğilimleri ile örtüşmeyen Vahhabilik eğilimine sahip olmasıdır.[82]

Rusya'nın dünyanın bu bölgesindeki varlığı, Rus gücünün kalkınma ölçüsü ve küresel alanda Amerikan tehlikesi ile mücadele etmedeki varlığını ispat etme gücünü göstermektedir. Nitekim Rusya'nın Türkiye, İran ve Arap ülkeleri ile ilişkileri, bu gerçeğin somut ifadesi ve Arap-Rus stratejik işbirliğinin geleceğini ele almanın esasıdır. Çünkü Rusya'ya göre kendi gücünün uluslararası alanda yükselmesi için Amerika'nın Rusya'nın içine ve hayatı alanına doğrudan müdahalelerinin etkisini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Rusya'nın Doğu Arap bölgesindeki nüfuzu, Ruslar ile Arapları bir araya getiren tarihi, siyasi ve kültürel ilişkileri ve Rusya'nın Amerikan nüfuzu ile mücadele etmek için bölgedeki faaliyetinin doğal ifadesidir.

Rusya'ya göre bu bölge, hayati ve stratejik alanı olarak gördüğü eski SSCB ülkelerine bitişik bölgelerden sayılır. Rusya, Orta Asya bölgesi ve Arap bölgesine Rus

---

[80] Almumani, a.g.e., s. 45
[81] Abdullah, a.g.m., s. 160
[82] Zeydan, a.g.e., s. 256 -257

lidelerinin "birleştirilmiş İslam alanı" adını verdiği oluşuma iştirak eden iki bölge olarak bakmaktadır. Yine bazı Rus liderlerine göre Rusya'nın milli çıkarları kendisini bölgede Batının alternatifi olarak sunmaya çalışmasını gerektirmektedir.[83]

Ayrıca Rus liderlerine göre Rus-Arap ilişkilerini siyasi, ekonomik, ticari, dini ve kültürel bağlantılar belirlemektedir. Birçok Batı ülkesinin aksine Arap milletleri için Rusya kesinlikle sömürgeci devlet olmamıştır. Yine eski SSCB'nin Arap dünyasındaki milli bağımsız hareketleri desteklemesi, bölgede Rusya'ya saygınlık kazandırmıştır.

Rusya, Arap bölgesinin içinde bulunduğu koşulları ve Arap dünyasındaki değişimlerin bölgesel güç dağılımı ve uluslararası ittifaklar üzerinde bırakacağı etkileri çok iyi bilmektedir. Rusya, ABD'nin bölgede aşamalı olarak gerilemesinin bırakacağı boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.[84]

Bu nedenle Rusya, bu bölgedeki hedefleri doğrultusunda bu ülkelerle ilişkilerini korumaya önem göstermektedir. Libya'daki hareketliliği destekleyen bir tavır sergilemesi ve Batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde Güvenlik Konseyi'nin Libya'yı bağımsızlaştıran 1970 sayılı kararı kabul etmesi Rusya'yı bu ülkelerde yaşananların Amerikan gözetimi altında gerçekleşen renkli devrimlerden başka bir şey olmadığını açıklamaya itmiştir. Yine bu durum, bazı Arap ülkeleri ve halklarının Rusya'nın Suriye'deki Esad rejimini destekleyen politikasına karşı öfkelerinin artmasına rağmen bölgede yeni askeri müdahalelere karşı çıkan tutumunda ısrar etmesine neden olmuştur.

Rusya, ABD'nin dillendirdiği ve Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde yerleştirmeye çalıştığı demokrasinin özellikle İran'a yakın Doğu Arap ülkelerindeki siyasi rejimleri değiştirme politikasından başka bir şey olmadığını çok geçmeden fark etmiştir. Çünkü bu rejimlerin değişmesi, kesinlikle bölgesel harita ve Rusya'nın bölgedeki ülkelerle ittifak haritasının değişmesine neden olacaktır. Bunun tek bir analamı vardır ki o da, NATO Paktı ile batıda kuşatılmasının ardından güney batısındaki geri kalan alanında Rusya'ya kapanması demektir.[85]

---

[83] Galip Kandil, "Russian-Arab Cooperation: Regional security and Reform of the International System", [Rus-Arap İşbirliği: Bölgesel Güvenlik ve Uluslararası Sistemin Reformu], **Aljazeera Reasearch Center**, Doha, 2009, s.5 -6

[84] Vitaly Nuamin, "Transformation in the Arab world and Russia Interests", **Valdai Discussion Club, Mosscow**, 2012, s. 60 -61

[85] Nuamin, a.m., 2012, s. 62 -64

Yukarıda belirtilen hususlara göre Orta Doğu bölgesinin Rus dış politikasındaki jeopolitik konumunun belirlenmesi ile ilgili birçok faktöre ulaşabiliriz. Bu faktörler, siyasi konumuna kesin olarak etki edecek, bölgesel ve uluslararası rolünü kontrol edecek Rusya'nın coğrafi konumunun zayıf noktalarına odaklanmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın jeopolitik önceliğinin (İran, Suriye ve mümkünse Türkiye) gibi doğrudan veya dolaylı şekilde sınırı olduğu ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek kendisine müttefik ülkelerle bir blok oluşturmaktır. Bu ülkelerin kendi safında yer alması bu ülkeleri olası tehlikeler için erken uyarı sistemi mekanizması haline getirecektir.[86]

2.2. Orta Doğu Bölgesinin Ekonomik Konumu ve Rusya

Orta Doğu bölgesi doğal kaynaklar bakımından dünyanın en zengin bölgelerinden sayılır. Bu ise, ekonomisini kalkındırmaya çalışan Rusya açısından önemli bir açıdır. Bu nedenle Rusya'nın bu bölgenin ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerinde esas alacağı temelleri ve ekonomik çıkarlarını geliştirmek için benimseyeceği eğilimleri belirlemesi önemlidir.

2.2.1. Rusya'nın Orta Doğu Ülkelerinin Ekonomisine Bakışı

Orta Doğu ülkelerinin ekonomik yapısına değinilmesi, Rusya'nın bölgedeki ekonomik politikasında faydalanacağı yönlerin belirlenmesine oldukça yardımcı olacaktır. Bu yönelerin belirlenmesi ise, Orta Doğu ülkelerinin dayandığı önemli ekonomik kaynaklara değinmek ve dolayısıyla bu ekonomilerin zayıf ve güçlü noktalarını ele almakla mümkündür. [87]

2.2.1.1. Bölge Ülkelerinin Ekonomik Kaynakları

Ekonomik kaynaklar, modern ülkelerin zenginliğinde hayati bir faktörü oluşturur. Ülkelerin gücü, özellikle petrolün bulunmasından sonra 20. asırdan beri doğal kaynaklara odaklanmıştır. Orta Doğu'nun kaynaklarını incelediğimizde (dünya üretiminin %36'sına) sahip olması bakımından petrol üretiminde dünyanın en zengin bölgesi olduğunu ve dünyanın petrol rezervlerinin %65'ine sahip olması bakımından dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bu bölgede bulunduğunu görürüz. Yine dünya

---

[86] Imara, **Al-Istiratigiya Al Rusiya….**, a.g.e., s. 363

[87] Ewan w. Fisher Anderson, William Bayne, **The Middle East: Geography and Geopolitics** Routledge, London, 2000, s. 12 -13,

üretiminin %10'u ve dünya rezervlerinin %30'unu oluşturması bakımından bu bölge, doğalgaz bakımından da zengindir.[88]

Alternatif enerji kaynaklarının bulunmasına rağmen petrolün büyük oranda önemini koruması muhtemeldir. Ayrıca Orta Doğu'nun petrolünün önemini değerlendirirken dikkate alınması gereken bazı başka hususlar da vardır ki bunlar, sanayi ve gelişmekte olan ülkelerin petrol ithalatı ve alternatif enerji ihtiyacının artacak olmasının yanı sıra Orta Doğu'nun petrol sahalarının Avrupa pazarına yakın olmasıdır. Orta Doğu petrolünün önemini artıran bir diğer faktör ise, kuyuların derinliğinin az olmasından dolayı üretim maliyetinin düşük olması, petrolün bulunmasında başarı oranının yüksekliği, araştırma ve gerekli yatırım masraflarının düşüklüğünün yanı sıra Orta Doğu'da farklı pazarlara uygun türlerde hafif, orta ve ağır ham petrol üretilmesi gibi göreceli avantajlara sahip olmasıdır. Petrol, Orta Doğu Arap ülkelerinde üç ana sahaya dağılır.[89]

i. Irak topraklarının yaklaşık %15'ini kapsayan Irak'ın kuzeyindeki sahalar. Bu havzanın toplam Arap petrolündeki payı yaklaşık %6'dır.

ii. Arap Körfezi havzası: Bu havza, Arap bölgesinin ötesinde dünyanın tamamındaki en zengin petrol havzalarından sayılır. Bu havzanın ürettiği petrol, Arap petrol üretiminin yaklaşık %65'ine denk gelmektedir.

iii. Deniz ve kara petrol sahası olan Sina ve Süveyş Körfezi havzası: Bu havzanın Arap petrol üretimindeki payı sınırlıdır ve aynı zamanda bu havza İsrail'in hedefleri içindedir. Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak ve Birleşik Arap Emirlikleri, en büyük petrol ihracatçısıdır ve bu ülkelerin petrol kaynakları ana finansal kaynaklarını oluşturur.[90]

Sanayi sektörünün Orta Doğu ekonomisine katkı oranına gelince: Hemen hemen Orta Doğu bölgesi ülkelerinin genelinin altyapı zayıflığı sorunu yaşadığını ve

---

[88] Ali Wahab, a.g.e., s. 139

[89] Hişam Mahmut El-Ekdah, **Tahadiyat Alamn Alqawmii Almeasr: Muqadimat fi Alttarikh Alsiyasii, [Çağdaş Ulusal Güvenliğin Zorlukları: Siyaset Tarihine Giriş]**, Youth Foundation, 2009, s. 21 -22

[90] Seryan Muhamed Said Bedrane, **Jeografiyat Alwatan Alarabi Alsiyasiya**, **[Arap Siyasi Dünyasının Coğrafyası]**, Emadeddin Research Center, Amman, 2009, s. 450 -452

ekonomilerinin sanayiden çok petrole dayandığını görürüz. Arap ülkelerinde sanayi, birçok sorunla karşı karşıya olup, istenilen seviyeye ulaşmamıştır ve ağır aksak ilerlemektedir. Ayrıca sanayi sektörünün milli üretime katkısı hala zayıftır. Bu nedenle sanayi sektörünün karşı karşıya olduğu sınırlamalar ve koşulların kaldırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Zira üretim sektörü, Arap ekonomik faaliyeti, özel olarak petrol ve doğalgaz üretim hacminin %60 oranına sahiptir. Maden sektörünün Arap milli üretimine katkısı %10'u geçmezken bu sektörün Güney Doğu Asya ülkelerindeki katkısı %35'leri bulmaktadır. Yani Arap bölgesindeki üretim sektörü çok küçük bir oranı oluşturmaktadır ve istenilen seviyeye ulaşmamıştır.[91]

İran ve Türkiye'ye gelince: Sanayi sektöründe ciddi bir farkın olduğunu görürüz. Aslında bunun nedeni Türkiye'nin en büyük petrol ve doğalgaz ithalatçısı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin hizmet sektörü ve sanayi sektörünü geliştirmesine bel bağlamasına neden olmaktadır. 2012 yılında toplam yerli üretimin %63'ünü hizmet sektörü, %28'ini sanayi sektörü ve %9'unu tarım sektörü oluşturmaktadır.[92]

Buna karşın İran, dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçısı sayılır. Fakat Batılı ülkelerin uyguladığı ekonomik yaptırımlar sonucunda İran, bu koşullarla mücadele etmek için yerli kaynakları kullanmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle 2010 yılında yerli toplam üretimin %47.3'ünü hizmet sektörü oluştururken %14.7'sini sanayi sektörü ve %11'ini tarım sektörünün oluşturduğunu görürüz.[93]

2.2.1.2. Bölgedeki Ekonomilerin Rusya Açısından Güçlü ve Zayıf Noktaları

Rusya'nın faydalanacağı ve ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanacağı yönlere ulaşmamız için bu ülkelerin ekonomilerinin güçlü ve zayıf noktalarını belirlememiz kaçınılmazdır. Böylece Rusya'nın bölgedeki ekonomik eğilimlerini kontrol edecek esasları da belirlemiş oluruz. Bu noktaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

---

[91] Sadek El-Tayyeb, "The Contribution of the Arab Industry to the Production of the National Product", 2014, (Çevirmiçi), http://digital.ahram.org.eg/articles.aspx?Serial=88378&eid=493, 15 Temmüz 2018

[92] Fanack-Water, "Agriculturing in Turkey", 2016, (Çevirmiçi), http://fanack.com/ar/countries/turkey/economy/agriculture, 20 Temmüz 2018

[93] Fanack-Water, "Economic Sectors in Iran", 2016, (Çevirmiçi), http://fanack.com/ar/countries/iran/economy/economic-sectors, 20 Temmüz 2018

i. Bu bölgedeki ülkelerin geneli dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreticisidir. Bu da, bu ülkelerin enerjinin can damarı olduğu dünya ekonomisinin büyümesine ciddi oranda katkı sağlamaları demektir. Bu durum bu ülkeleri, büyük ülkelerin petrol ve doğalgaz tedarikini sağlama çıkarlarının odaklandığı dünyanın çekim merkezi haline getirmektedir.

ii. Bu ülkelerin ekonomileri birinci derecede petrol gelirlerine dayanmaktadır. Bu durum, bu ülkelerin ekonomilerinin petrol ve doğalgaz fiyatlarından etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nokta, ekonomilerinin kâr amaçlı bir ekonomi olması bakımından Rusya'nın bu ülkelerle hemfikir olduğu bir husustur. Bundan dolayı Rusya'nın bu ülkelerle işbirliği yapması, fiyatları kontrol etmesi ve ekonomisine hizmet edecek şekilde istikrarını sağlaması demektir.

iii. Bu ülkelerin ekonomileri ciddi mali gelirlere sahiptir. Bu da, Rusya'nın bu ülkelerdeki yatırımlarının milli ekonomisine destek olacak olacağı anlamına gelir. Yine bu ülkelerin yatırımcılarının Rusya'ya çekilmesi Rusya'ya kâr sağlayacaktır.

iv. Sanayi sektörü bu ülkelerin genelinde zayıf sektörlerdendir. Bu durum, özellikle petrol ve doğalgaz üretim endüstrisi alanı olmak üzere Rusya'nın endüstri deneyiminden faydalanmasına neden olmaktadır.

v. Orta Doğu ülkelerinin bazıları, ekonomileri için önemli bir kaynak olarak tarım ihracatına bel bağlamaktadır. Rusya'nın bakış açısına göre bu ülkelerle tarım sektöründe işbirliği yapılması özellikle tarım sektörü çok zayıfken ekonomisine hizmet edebilir.[94]

2.2.2. Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Ekonomik İlişkileri

Rusya, enerji üreten bir ülke olarak petrol ve doğalgaz zengini Orta Doğu ülkelerini aynı anda hem ortak hem de rakip olarak görmektedir. Petrol fiyatlarının yüksek seviyelerde tutulmasının çıkarlarına olacağı hususunda bu ülkelerle hemfikir durumdadır ve doğalgaz pazarındaki rekabeti düzenlemeyi arzulamaktadır. Yine Rus

[94] Zeydan, a.g.e., s. 160 -163

şirketlerinin Irak, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki petrol ve doğalgaz projeleri alanında çıkarları bulunmaktadır.

Aynı şekilde Rusya, İran'ın Buşehr istasyonunun yapımının tamamlanması ile Orta Doğu ülkelerinin birçoğunun Rus yüksek teknolojisi ihracatının tüketicilerinden olacağını düşünmekte ve Suriye'de benzer planlar yapmaktadır. Diğer taraftan Rusya, Suudi Arabistan Krallığı'nda demiryolu hatları yapmaya çalıştığı gibi İran'a ticari uçak kiralamakta ve satmaktadır.[95] Yine Orta Doğu bölgesinde petrol ürünleri, enerji ve askeri endüstrisi, savunma alanında işbirliği ve yatırım araçlarına olan talep sürekli artmaktadır. Bu ise, doğudaki bu büyük pazarların ihtiyaçlarını karşılamak için iç modernizasyonunu güçlendirmesi, pratik potansiyeli ve teknik imkanlarının seviyesini yükseltmesi için Rusya açısından bir motivasyon oluşturmaktadır.[96]

2.2.2.1. Rusya'nın Türkiye ile Ekonomik İlişkileri

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden beri Türk-Rus ilişkilerinde gözle görülür iyileşme yaşanmıştır. Türkiye'deki birçok sektör, ekonomik ilişkilerin güçlenmesinden önemli ölçüde faydalanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti, geçen 10 yılda Türk ekonomisinin somut şekilde büyümesinde önemli bir faktör olan bu ilişkileri korumaya önem vermektedir. Nitekim iki ülkenin hükümetleri, yüksek seviyede işbirliği konseyi, yıllık zirve toplantıları, ekonomik, siyasi ve kültürel hakları geliştirmekle görevli ortak strateji planlama grubu dahil olmak üzere 2010 yılında "stratejik ortaklık" kurmuştur.[97]

Rusya ile Türkiye Hazar Denizi ve Orta Asya'daki enerji üzerinde rekabet halindedir. Çünkü Rusya, bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının dağıtım ve ihracatını kontrol altına almak istemektedir. Rusya, enerji kaynaklarının Avrupa'ya ihracatı için alternatif araçlar sunan projeler ve Nabucco boru hattı gibi transit boru hattının döşenmesine karşı çıkarken Türkiye, bu girişimleri desteklemekte ve doğalgazın Avrupa'ya taşınma merkezi haline gelmeyi arzulamaktadır.[98]

---

[95] Trenin, a.g.m., s. 6

[96] Naumkin, V.V and other, "Russia and The Greater Middle East", **Russian International Affairs Cuoncil**, No:9, Mosscow, 2013, s. 32

[97] Stephen J Flanagan, **The Turkey, Russia, Iran Nexus: Driving Forces and Strategies**, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2013, s. 4

[98] F. Stephen Larrabee, **Troubled Partnership: US Turkish Relations in An Era of Global Geopolitical Change**, The RND corporation, 2010, s. 19

Türkiye, Orta Doğu'daki dünyanın bilinen petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %70'inin yakınında bulunan konumu itibariyla kendisini Nabucco boru hattı güzergahının temel aktörü olarak sunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye, dünyanın enerji tüketen en büyük bölgelerden biri olan Avrupa'nın yakınında yer almaktadır.[99] Türkiye, enerji stratejisi yoluyla Rusya'dan tedariklerin temin edilmesi ihtiyacı ile Batı Avrupa'ya giden hayati enerji köprüsü olma arzusu arasında denge kurmaya çalıştığı gibi çeşitlendirme yoluyla doğalgaz ve petrole olan ciddi bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır.

Rusya, Avrupa'nın Rusya'yı *bypass* ederek Orta Asya ülkelerindeki doğalgazı kendi ülkelerine taşımaya çalıştığı bu projeyi devre dışı bırakmak için yoğun çaba harcamıştır. Rusya, "Güney Akımı" adını verdiği kendi topraklarından Avrupa ülkelerine uzanan bir boru hattı döşenmesi önerisinde bulunmuştur. Bu boru hattı, (02 no'lu haritada) belirtildiği gibi Karadeniz üzerinden Bulgaristan'a, oradan Sirbistan'a ve daha sonra Nabucco hattının aksine Türkiye'yi *bypass* ederek diğer Avrupa ülkelerine uzanmaktadır. Fakat Türkiye petrol ithalatını Mavi Akım denilen başka bir boru hattı ile Rusya'dan temin edecektir. [100]

Harita 2: Rusya'dan Türkiye'ye Giden "Mavi Akım" Doğalgaz Nakil Boru Hattı Güzergahı (Kaynak: Gazprom, 2018) Çevrimiçi: http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/ , 11/9/2018

Rusya, Türkiye'nin en büyük ticari ortağı ve en büyük doğalgaz tedarikçisidir. Yine Rusya, Türk inşaat sektörü için önemli bir pazardır. Zira Rusya'daki Türk projeleri, Türk şirketlerinin dünyada yaptığı projelerin dörtte birini oluşturmaktadır. Enerji, Ankara ile Rusya arasındaki ilişkilerin yürümesinde önemli bir faktördür. Çünkü Rusya,

---

[99] Rashid Ebanmi, "NAPCO's Pipes: It's the Great Geopolitical Power", 2009, (Çevirmiçi), http://www.aleqt.com/2009/07/25/article_255824.html, 24 Eylül 2018

[100] Flanagan, a.g.e., s. 5

Türkiye'ye %65 doğalgaz ve %40 petrol tedarikinde bulunmaktadır. Türk yetkilileri, mevcut trendin bu şekilde devam etmesi halinde Rusya'dan tedarik edilen doğalgazın gelecek on yılda %80'e çıkarılabileceğini öngörmektedirler. Yine özellikle enerji, turizm, kablolu ve kablosuz iletişim sektörü olmak üzere Türkiye'deki Rus yatırımları son yıllarda net şekilde gelişme kaydetmiştir. Türkiye, Rusya'ya 2011 yılında 1.09 milyar dolar tekstil, 942 milyon dolar sebze ve meyve ve 831 milyon Türk otomobili ihraç etmiştir.[101] Türkiye'nin 2011 yılı sonunda Rusya'ya doğrudan yaptığı yatırımların değeri 7.3 milyar doları bulmuştur. 2012 yılında iki ülke arasındaki karşılıklı ticaret toplamı, 33 milyar doları bulmuştur. Türkiye'nin Rusya'dan tedarik ettiği enerji bu ticaret hacminin yaklaşık %80'nini oluşturmuştur. Rusya, Türkiye'nin ihraç ürünleri için en büyük üçüncü pazardır ve her iki ülkenin birbirine doğrudan yaptığı büyük yatırımları bulunmaktadır.

İki ülke arasındaki önemli ekonomik çıkarlar, ticari ve ekonomik ilişkiler, Doğu Akdeniz, Kafkaslar ve Hazar Denizi havzasındaki enerji akışını kontrol etme rekabeti meseleleri hakkındaki dış politika anlaşmazlıklarından soyutlanmasına yol açmıştır. Zira Türkiye; Suriye ve Arap dünyasındaki diğer gelişmeler hakkında Rusya ile yaşanan siyasi gerilimlerin tırmanarak iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere ve enerji ilişkilerine etki etmesini engellemeye çalışmıştır.[102]

2.2.2.2. Rusya'nın Orta Doğu Arap Ülkeleri ile Ekonomik İlişkileri

Geçen on yıl boyunca Rusya, Suriye, Libya ve Mısır başta olmak üzere klasik müttefiki olarak gördüğü bazı Arap ülkeleri ile ilişkilerini yeniden inşa etmeyi başarmıştır. Bu ülkelerin şu anda içinde bulundukları istikrarsızlık ortamının Rusya'nın bu ülkelerdeki çıkarlarını etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir ve bu ülkelerdeki rejimlerin değişmesi ile bu çıkarların tamamı zarar görebilir.

Bölgenin içinde bulunduğu koşullar sonucunda Rusya ile Katar arasındaki diplomatik ilişkilerin zayıflamasının iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği üzerindeki etkisi açıktır. Zira bu durum, ikili ticari ilişki hacminin azalması ve nükleer enerjinin barışçıl amaçla kullanılması anlaşması dahil onlarca anlaşmanın askıya alınmasına neden olmuştur. Fakat karşılıklı heyetler arası ziyaretlerin yapılması sonucunda iki ülke arasındaki ilişkiler son zamanlarda iyileşmeye başlamıştır. Bu nedenle Rus düşünürlere

---

[101] Flanagan, a.g.e., s. 6 -7
[102] Flanagan, a.e., s. 7 -8

göre Rusya'nın Arap ülkeleri ile işbirliği tarzını değiştirmesi, iki veya üç ülkeye, üç beş projeye odaklanmak yerine partner sayısını artırarak riskleri paylaştırması ve Arap dünyasındaki sermaye yatırımının kapsamını genişletmesi gerekmektedir.

Rusya, sermayeyi risklere karşı korumak için ihracat sigortası acenteliği kurmak ve Arap dünyası dahil Rusya içindeki ve dışındaki ortak yatırımları güçlendirmek için doğrudan Rus yatırım fonu kurmak gibi bir dizi adım atmıştır. İkinci adım ise, ortak projeleri teşvik etmek için Arap-Rus Bankası'nın kurulmasıdır.[103]

Yine ilk kez "Rus-Körfez Diyalog Forumu" kurulmuş ve Rusya Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın organizasyonunda 14-15 Aralık 2014 tarihleri arasında düzenlenen foruma Bahreyn ev sahipliği yapmıştır. Forumun sonunda körfez iş adamları ile Rus iş adamları arasında bir dizi görüşmeler yapılmış, görüşmelerde altyapı, kalkınma projeleri, endüstri, tarım, enerji ve finansman alanlarında işbirliği için mevcut yatırım fırsatları ele alınmıştır. Yine Körfez ülkeleri ile Rusya arasındaki ticari ilişki ve bağlantıları güçlendirme yöntemleri ele alınmıştır.[104]

Bu çabalar, "Bahreyn Egemenlik Fonunun" hissedar yatırımcı olarak "Doğrudan Yatırım için Rusya Fonunun" yatırım projelerinin tamamının hayata geçirilmesine katılmak için toplam yatırım hacminin %5'i oranında katılım girişiminde bulunması ile meyvesini vermiştir. Nitekim Rusya Ticaret ve Endüstri Bakanı Denis Mantorov, bir röportajında "Rusya'nın bu paraları Batı'dan değil Orta Doğu'daki dostlarından aldığını" belirterek Rusya'nın Ukrayna krizindeki tutumu nedeniyle kendisine karşı ekonomik yaptırımlar uygulayan Batılı devletlerin ötesinde başka ülkelerden projeleri için gerekli finansmanı sağlayabileceğine dikkat çekmiştir. Söz konusu yaptırımlar, Rusya'nın farklı ekonomik sektörlerine uzanmıştır; bunların en önemlisi Rusya'nın küresel sermaye piyasalarına erişimini engellemektir.

Enerji alanında işbirliği ve koordinasyon Rusya'nın Arap bölgesindeki politikasının başında gelir ve Arap ülkeleri, özellikle Arap Körfez ülkeleri ile olan Rus diplomasisi ve yakınlaşması bu eksene odaklanmaktadır. İkinci sırada ise teknik veya ekonomik alanlar olsun diğer işbirliği alanları gelmektedir. Enerji sektörü, Arap ve Rus çıkarlarının buluştuğu temel alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu, gelecekte Arap-Rus ortaklığının esası ve temel dayanağı olacaktır.

---

[103] Alshekh, **Rusya wal Tagayurat….**, a.g.e, s. 302 -303
[104] Naumkin, V.V and other, a.g.m. s. 34

Rusya, Körfez ülkelerini uluslararası enerji pazarında rakipsiz müttefik olarak görmektedir. Rusya, bu ülkelerle iki temel eksende koordinasyon kurmaya ve işbirliği yapmaya çalışmaktadır. Bunlardan birincisi, özellikle Rusya OPEC toplantılarına gözlemci ülke olarak katılmışken üretim hacmini kontrol ederek petrol pazarının istikrarını korumak ve asgari bir petrol fiyatı sağlamaktır. İkincisi, Rusya'nın Arap petrol sektöründeki yatırımlarıdır. Çünkü Rus şirketleri, arama, sondaj ve üretimin geliştirilmesine katılarak Arap ülkelerindeki petrol sektörüne yatırım yapmaya ciddi şekilde yönelmektedirler.

Rusya, petrol bulma, sondaj ve çıkarma alanının yanı sıra petrokimya endüstrisi alanında gerekli teknoloji ve deneyime sahiptir. Zira Rusya, dünyanın farklı bölgelerinde şubeleri bulunan 15 büyük şirket sayesinde dünyanın en büyük petrokimya üreticisi sayılır. Rus şirketleri, özellikle "Lukoil" ve "Gazprom" şirketleri, enerji alanında çalışan dünyanın en büyük şirketlerinden sayılır. Nitekim Rusya ile bazı Arap ülkeleri arasında bu alanda işbirliği geliştirilmesinin çekirdeği sayılan bir dizi proje geliştirilmiştir. Bu ülkelerin başında Suudi Arabistan, Mısır, Suriye ve Irak gelmektedir. [105]

Rusya, bu alanda bazı Arap ülkeleri ile ortak projeler geliştirmeye fiilen başlamıştır ve bu projelerden en önemlileri şunlardır:

i. 40 yıl süreliğine Rubülhali çölündeki doğalgaz alanlarını keşfetmek ve işletmek için Rus Lukoil şirketi ile Suudi Ulusal Petrol Şirketi arasında ortak Lukasar şirketinin oluşturulması.

ii. Mısır'ın petrol üretiminin %10'u üzerinde Rus Lukoil şirketi ile Mısır arasında üretim işbirliği yapılması.

iii. Suriye'den geçen kısımdaki Arap doğalgaz boru hattının Suriye-Ürdün sınırından Suriye'nin Humus iline uzatılması.[106]

Yine Arap bölgesi, makine, ekipman, malzeme, kamyon ve tahıl gibi Rusya'nın ihraç ettiği stratejik ve dayanıklı ürünler için ciddi kapasiteye sahip önemli bir pazarı

---

[105] Norhan Alshekh, **Rusya wal Tagayurat Aljıostratıjıya fıl Watan Al-Arabi**, **[Rusya ve Arap Dünyasında Stratejik Değişiklikler]**, Al-Arabi Research Center, Beirut, 2014, s 305-306

[106] Saa'd Shaker Shibli, **Aliistratijia Alamrikiat Tejah Alshrq Alawsat Khilal Idarat Barak Obama**, **[Barack Obama Yönetimi Sırasında ABD'nin Orta Doğu Stratejisi]**, Alhamed Research Center, Amman, 2013, s. 97

oluşturmaktadır. Aynı şekilde Mısır, uluslararası pazarlardan yaklaşık 10 milyon ton buğday satın alması bakımından dünyanın en büyük buğday ithal eden ülkelerinden biridir. Nitekim Rusya, 2013 yılında Mısır'a yaklaşık 3.6 milyon ton buğday ihraç etmiştir ki bu rakam, Mısır'ın buğday tüketiminin yaklaşık %40'nı oluşturmaktadır.[107] Rusya ile Mısır arasındaki karşılıklı ticaret hacmi aynı yılda 2.9 milyar doları bulmuştur. Rusya, Ukrayna krizi ile ilgili daha önce kendisine yaptırımlar uygulayan bazı Batılı ülkelerin tarım ve gıda ürünlerine yasaklama getirmesinin ardından Rusya'ya olan tarım ürünleri ihracatını %30 oranına çıkarılması noktasında Mısır ile anlaşmıştır.[108]

Arap ülkeleri ile Rusya arasındaki karşılıklı ticaret hacmi 2013 yılında yaklaşık 14 milyar doları bulmuştur. Zira Rusya ile Körfez ülkeleri arasındaki karşılıklı ticaret hacmi, 2.3 milyar dolar olan geçen yıla göre 3.1 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya ve Arap Körfezi ülkeleri arasındaki karşılıklı ticaret hacmi, bölgenin içinde bulunduğu duruma rağmen 2009 yılından be istikrarlı bir şekilde artmıştır. Artış oranı %3 ila %4 arasında değişmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya'nın en büyük ticari ortaklarından sayılır. Zira iki ülke arasındaki karşılıklı ticaret hacmi, 2013 yılında 2.5 milyar dolara ulaşmıştır Rusya'nın Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımlarının hacmi 48.2 milyon dolara ulaşırken Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rusya'daki yatırımların hacmi aynı yılda 266.2 milyon dolara ulaşmıştır.[109]

2.2.2.3. Rusya'nın İran ile Ekonomik İlişkileri

İran ile ekonomik ortaklığın Türkiye ile olan ekonomik ortaklıktan daha az büyümesine rağmen geçen on yılda Kremlin Sarayı, İran pazarının gelişmekte olan bir pazar olduğunu ve Orta Asya ile Kafkasya'daki Amerikan-Türk nüfuzunun dengesindeki muhtemel ortak olduğunu açıklamıştır. İran ile Rusya arasındaki ticaret hacmi geçtiğimiz on yılda üçe katlanmış olsa da, boyutu hala nispeten küçüktür. Zira Rus ticaret hacmi, İran dış ticaret hacminin yaklaşık % 1.8'ini oluştururken, İran ticaret hacmi Rus ticaret hacminin% 0.5'ini oluşturmaktadır. Rusya ile İran arasındaki karşılıklı

---

[107] Alshekh, **Rusya wal Tagayurat….**, a.g.e., s. 307

[108] Fresh Plaza, " Egypt to increase agricultural exports to Russia", 2014, (Çevrimiçi), https://www.freshplaza.com/article/125303/Egypt-to-increase-agricultural-exports-to-Russia/, 17 Ekim 2018

[109] Invest in Russia, "Russia and the Gulf States", 2016, (Çevrimiçi), http://ar.investinrussia.com/strany-persidskogo-zaliva, 15 Ekim 2018

ticaret hacmi 2011 yılında 4.1 milyar dolara ulaşmış ve bu iki ülkenin hükümetleri, ikili ticaret hacmini yıllık 10 milyar dolara çıkarmayı hedeflediklerini dile getirmişlerdir.[110]

Maden, değerli maden, kıymetli taş, makine, gemi ve nakliye aracı gibi Rusya'nın İran'a yaptığı ihracat ürünleri yaklaşık 3.4 milyar dolar civarındadır. İran'dan yapılan ithalat ürünleri ise, ağırlıklı olarak tüketim malları ve gıda maddelerinden oluşmaktadır. İki ülke arasında "Rusya-İran Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komisyonu" adında daimi bir ortak yönetim kurulu bulunmaktadır. Bu komisyon, ticari ve ekonomik ilişkileri devam ettirmeye, bu alanda ikili anlaşmalar düzenlenmesi ve yapılması için çalışmaktadır. Nitekim son yıllarda iki ülke arasında ticari işbirliği için bazı anlaşmalar yapılmıştır.[111] İran'ın Rusya'ya yaptığı ihracat ise hala nispeten mütevazı durumdadır. Zira 2011 yılında 300 milyon dolar olarak takdir edilmiş olup bu miktar, İran'ın toplam ihracatının %0.5'ini oluşturmakta ve büyük oranda gıda ürünlerini kapsamaktadır.[112]

Silah ticareti, aynı şekilde İran nükleer programının geliştirilmesi, kara, deniz ve hava silahlanması gibi birçok alanda İran'a destek verilmesi Rus-İran ekonomik işbirliğinin temel unsuru sayılır. İki ülke arasında bu alandaki istikrarlı büyümeyi, Rusya'nın silah ticaretinin ciddi getirisi olmasından dolayı silah pazarındaki konumunu geri kazanmak istemesi şeklinde açıklayabiliriz. Çünkü Rusya, mevcut uluslararası yaptırımlar altında askeri silah ve teknoloji edinimi için İran'ın en önemli tedarikçisi sayılır.

İki ülke arasındaki işbirliği enerji alanlarına dayanmaktadır. Çünkü iki ülke, petrol ve doğalgaz ihracatı hacminde gelişmiş ülkelerden olmalarından dolayı ciddi petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından birbirine benzemektedirler. Dolayısıyla bu iki ülke arasındaki işbirliği ve koordinasyonun önemi şunlardan kaynaklanmaktadır:

i. Özellikle Rusya OPEC toplantılarına gözlemci ülke olarak katılmışken üretim hacmini kontrol ederek petrol pazarının istikrarını korumak ve asgari bir petrol fiyatını tutturmak istemektedir.

ii. Petrol ve doğalgaz alanlarındaki ortak işbirliğini geliştirmek için Rus Gazprom Şirketi ile İran Enerji Bakanlığı arasındaki 2008 yılı anlaşması altında İran petrol

[110] Flanagan, a.g.e., s. 13
[111] Abdullah, a.g.m., s.298 -299
[112] Flanagan, a.e., s. 13

endüstrisini geliştirmek için ortak yatırımlar ve işbirliği yapmak. Taraflar, petrol sahaları ve doğalgaz yataklarında sondaj ve arama çalışmaları yapmak için ortak bir kuruluşun oluşturulması üzerinde anlaşmışlardır.[113]

Yine doğalgaz nakli için yeni petrol hatları oluşturmak amacıyla Rusya, İran ve Katar'ın girişimi ile Doğalgaz İhraç Eden Ülkeler Örgütü oluşturulmuştur. Bu durum, uluslararası doğalgaz pazarının netleşmesi ve küresel fiyat istikrarının sağlanmasına yardımcı olmuştur. 2008 yılında Moskova'da yapılan Doğalgaz İhraç Eden Ülkeler Forumunun sonunda örgütün kuruluşu ilan edilmiş, bu konuda bir sözleşme imzalanmış ve örgütün merkezinin Doha olduğu belirtilmiştir.[114]

2.3. Orta Doğu'nun Güvenlik ve Askeri Konumu ve Rusya

Güvenlik ve askeri alan, Rusya'nın ekonomik yönden sonra büyük önem verdiği en önemli alan sayılır. Bunun nedeni yakın sınırında yaşananlardan hızlı şekilde etkilenmesine neden olan Rusya'nın iç dinamiklerinin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Rusya, Orta Doğu'daki güvenlik çemberini genişletmek ve ilişkilerini güçlendirmek yoluyla bu bölgelerin güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.[115]

2.3.1. Rusya'nın Orta Doğu Bölgesindeki Güvenlik Tehdidi Algısı

SSCB'nin devrilmesi ve Varşova Paktı'nın yıkılmasından sonraki aşamada Rusya'nın karşılaştığı tehditlere dair Rus algıları değişmiştir. Böylece Batılı ülkelerle ilişkilerinde reel bir politika geliştirmiştir. Özellikle milli güvenliğine ve çıkarlarına yönelik tehditler, -geçmişte olduğu gibi- Rusya'nın uluslararası konumunu zayıflatmayı hedefleyen bazı bölgesel ve uluslararası politiktalardan kaynaklandığı kadar Batı ile küresel bir savaşa girme ihtimallerinden kaynaklanmamaktadır. Buna göre Rusya'nın güvenlik ikilemine bakış açısı, Rus devletinin ulusal güvenliğine odaklanan bölgesel ve öznel bir yapıya sahiptir. Ayrıca özellikle Rusya'nın milli güvenliği için bir risk olarak gördüğü İslami hareketlerin büyüdüğü bir ortamda Hazar, Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde yaşanan gelişmelerden duyduğu endişeler artmıştır.

Rusya, Kuzey Kafkasya'daki terör dahil yerli radikalizmi besleyen Orta Doğu bölgesindeki İslami radikalizm kaynaklarından endişe duymaktadır. Çeçenistan'daki

---

[113] Abdullah, a.g.e., s. 295
[114] El-Hamdani, a.g.m., s. 30 -31
[115] Abdullah, a.e., s. 296

ayrılıkçı gruplar ve terör, on yıldan fazladan bir zamandır Rus milli güvenliği için temel bir risk teşkil etmektedir. Rusya'nın yaşadığı bu deneyim Rus liderlerinin güvenlik tehdidinin güneyden geleceği öngörüsünde bulunmalarına neden olmuştur.[116]

2014'de yayınlanan ve Rus milli güvenliğini tehdit edebilecek en önemli dış tehlikelere odaklanan yeni Rus askeri doktorinine göre Orta Doğu bölgesi ile bağlantılı tehditlerin en önemlisi, Rusya'nın istikrarını tehdit eden ve kapsamlı imha silahlarının yayılmasına neden olan radikalizm ve terör eylemlerinin artmasıdır.[117]

2.3.1.1. Arap Baharı ve Siyasi İslam

Rus politikasının bazı Arap ülkelerinde yaşanan olaylar karşısında benimsediği tutumlar, net bir dalgalanma ve karışıklığı ortaya koymuştur. Zira Rusya, Tunus'ta yaşanan gelişmelerden duyduğu endişeyi dile getirmiş ve halk hareketlerini desteklemekten kaçınmıştır. Fakat Tunus'ta rejimin devrilmesinin ardından Tunus'taki devrimi desteklediğini açıklamıştır. Seçimleri İslamcıların kazanması ile birlikte Rus tutumu, Tunus'ta yaşanan demokratik deneyimden dolayı heycanını yitirmeye başlamıştır. Rusya'nın Mısır'daki olaylara karşı tutumu ise şaşırtıcıdır. Zira Rus Dışişleri Bakanlığı, bir taraftan demokrasiyi destekleyici açıklamalarda bulunurken öteki taraftan krizin ancak kanun temelinde halk ile iktidar arasında müzakere yapılması ile çözüleceğini belirtmiştir. Rusya'nın Bahreyn, Yemen ve Libya'daki gelişmelerle ilgili belirsiz tutumu devam etmiştir. Fakat NATO'nun uçuşa yasak bölge oluşturmak gerekçesi ile Libya'ya girmesi Rusya'nın bu müdahalenin Suriye'de tekrar etmesi tehlikesini anlamasına neden olmuştur. Bu durum, Rusya'nın Suriye rejimini desteklemesine ve rejimi kınayan veya rejime yaptırım uygulayan kararı Güvenlik Konseyi'nde defalarca veto etmesine sebep olmuştur.

Rus Hükümeti, bazı Arap ülkelerinde yaşanan olaylara temkinli ve şüpheci bir tepki ile yaklaşmış ve bu olayların "demokrasiyi" yerleştirmesiyle ilgili şüphelerini dair endişelerini gizlememiştir. Aksine yaşanan olayları bölgenin istikrarını sarsmaya yönelik olarak değerlendirmiştir. Yaşanan bu olayların siyasi değişim ve Batı demokrasisinin güçlenmesine neden olan Batılı istihbarat ajanlarının desteklediği eski SSCB'de yaşanan renkli devrimlerin görüntülerinden biri olması Rus siyasi liderlerin endişe ve kaygılarını

---

[116] Trenin, a.g.m., s. 5

[117] The Embassy of the Russian Federation, "The Military Doctrine of The Russian Federation", 2014, (Çevrimiçi), https://rusemb.org.uk/press/2029, 08 Març 2019

tetiklemiştir. Yine NATO Paktı'nın bu ülkelere insani yardım amaçlı müdahale için bu olayların istismar edilmesinden endişe duyulmuştur. Ayrıca bu bölgeye yakın Kuzey Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki İslami direnişin artmasından endişe duyulmuştur.[118]

Arap isyanlarının Rus dış politikası için bazı sorunlara yol açtığına kuşku yoktur. Fakat bundan daha önemlisi bu devrimlerin dini boyutu ve Rusya'nın iç politikasını etkileme derecesidir. (Özellikle Rus Yüksek Mahkemesi, Müslüman Kardeşler Cemaati'ni 2003 yılından beri Rus güvenliğini tehdit eden terör örgütü listesine dahil etmişken.) Arap isyanlarının yaşandığı ülkelerde İslamcıların iktidara ulaşması, Rus Müslümanlar arasında ses getirmiş ve bu toplumdaki muhalif hareketleri büyümeye teşvik etmiştir. Nitekim o zamanki Rus Devlet Başkanı Medvedev, "Arap ülkelerinde yaşanan devrimlerin Rusya'nın durumuna doğrudan etkisi olacaktır" diyerek endişelerini dile getirmiştir.[119]

Rus elitleri ve düşünürlerinin çoğu Arap baharının gölgesinde Orta Doğu'daki Sünni müslümanları ve özellikle müslüman liderleri, bu ülkelerin halklarının siyasi gücünün ve öz bilincinin gelişmesinin önünde duran engeller olarak görmüşlerdir. Yine bu ülkelerdeki insanların zihinlerinde de Moskova'nın, Orta Doğu halklarının demokratik gelişimini engellemeye çalıştığı izlenimi gün geçtikçe büyümektedir. Nitekim genellikle Arap meydanlarındaki insanların nispi göstergesi kabul edilen Mısır'da Rusya'ya olan sempati oranını 2007 yılında %50 iken bu oran 2012 yılında %30'a gerilemiştir. Bu gösterge Ürdün'de %25 ve Türkiye'de %16'ye gerilemiştir. Onlara göre Arap dünyasındaki Rus karşıtı tavır, özellikle Rusya'daki İslam faktörü dikkate alındığında Arap isyanlarının Rusya'nın iç durumuna etki etme olasılığı hakkındaki beklentileri ve endişeleri arttırmaktadır.[120]

Rus eliti ve düşünürlerine göre bu negatif dönüşümlerdeki belirleyici faktör, Arap İslam dünyasında siyasi, iktisadi ve kültürel hayatta yeni şahsiyetler, yeni elitler ve yeni liderlerin ortaya çıkmasıdır. Bu kişilerle birlikte dünya hakkında yeni ilke ve düşünceler netleşmiştir. Bu kişilerin yaşam düşüncelerinin laiklik ve Arap milliyetçiliği ruhuna göre yetişen önceki nesillerin düşüncelerinden tamamen farklı olduğunu

---

[118] Roland Dannreuthir, "Russia and the Middle East Crises, Russian Analytical Digest", **Research Center for East European Studies**, No 98, 2011, s. 2

[119] Alexy Malashenku, "Russia And the Arab Spring", **Carnegie Moscow Center**, Mosscow, 2013, s. 15

[120] Artur Leukmanuv, **Muslims of Russia and The Arab Spring**, International Political Research Center, Mosscow, 2013, s. 140 -141

söyleyebiliriz. Tabi ki burada İslam'ın tüm bunlardaki rolüne dikkat çekmek gerekir. Demokrasi ve özgürlüğün zaferine çağrıda bulunan dini ve ahlaki değerlerinden etkilenen bu yeni güçler, siyasi İslam denilen kural ve ilkelere dayanan yeni bölgesel bir rejim kurmaktadırlar. Dini önerilerin geniş ve derin şekilde yerleşmesi, bünyesinde laiklik ilkeleri, dini siyasetten ve devletten ayırma esasına dayanan uluslararası sosyal ve devlet ilişkileri açısından ciddi risk taşımaktadır.[121]

Yine Rus eliti ve düşünürlerine göre Rusya ve Orta Asya'daki Müslümanların geneli Sünni mezhebe mensuptur. Özellikle Orta Doğu'daki siyasi ve dini merkezlerden olmak üzere yabancı davetçilerin faaliyetlerinin son yirmi yılda arttığı dikkate alınırsa siyasi İslam taraftarlarından gelecek dalganın özellikle eski SSCB alanında yaşanmasının muhtemel olacağını söyleyebiliriz.[122]

Rusya'dan ayrılmaya çalışan bu bölgede Kuzey Kafkasya'da, Arap ülkelerini destekleyen birçok gösteri düzenlenmiştir. Kazan'daki göstericiler 2012 Ağustos ayında Rus hükümetinin devrilmesini talep etmişlerdir. Yine 2013 yılında Dağıstan'da Rusya'nın Suriye'deki politikasını protesto eden iki büyük İslami gösteri düzenlenmiştir. Ayrıca Kırgızistan'daki gençler arasında İslami radikalizmin popülaritesi artmış, ülkenin güney ve güney doğu bölgelerindeki genç neslin yaklaşık %30'unu etkisi altına almıştır.

Rus Hükümetinin Mısır'da devlet başkanı Muhammed Mursi'ye karşı yaşanan askeri darbe karşısındaki tutumu, Abdulfettah Sisi'nin kazandığı cumhurbaşkanlığı seçimlerini desteklemesi ve hemen yeni hükümetle ilişkilerini güçlendirmek istemesi, İslamcıların yönetiminden duyduğu endişe, çıkarlarını korumak için İslamcılarla ilişkisini güçlendirmek zorunda kalması, bu ülkelerdeki yönetimlerde İslamcıların varlığını kabul etmenin Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin üzerinde bırakacağı etki, bu cumhuriyetlerdeki şiddet eylemlerinin ve ayrılıkçı taleplerin yeniden artabileceğini göstermektedir.[123]

2.3.1.2. Terör Örgütleri

Rusya'nın ayrılma fikrinden vazgeçmesi için Çeçenistan'da girdiği savaş ve bu halkın bazı Arap ülkelerinden destek alması, Çeçenler nezdinde anlaşmazlığın çözüme kavuşturulmasından sonra bile Rusya'ya karşı savaşı devam ettirme düşüncesini

[121] Leukmanuv, a.g.e., s. 142
[122] Leukmanuv, a.e., s. 143
[123] Leukmanuv, a.e., s. 144

güçlendirmiş ve hakim siyasi zümrenin gerçekleştiremediğini gerçekleştirmeye çalışan silahlı grupların oluşmasına neden olan radikalizm fenomeninin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bu gruplar, daha sonra Afganistan ve Irak'taki El-Kaide örgütü gibi büyük terör gruplarına katılarak diğer ülkeleri kapsayacak şekilde hayatlarını sürdürmeye ve faaliyetlerini genişletmeye çalışmıştır.

Kuzey Kafkasya bölgesini Afganistan ve Irak'a bağlayan sınır ötesi terör ağlarının oluşması istikrarın sarsılması veya insani ve maddi zarar bakımından Rusya'nın milli güvenliğine büyük etkisi olmuştur. Bu nedenle Rusya, dünyada en çok terör saldırısına uğrayan on ülke arasından biri olarak tanımlanmaktadır. [124]

Amerikan kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesi ve Afganistan'daki varlıklarını azaltmasının yanı sıra Suriye'nin içinde bulunduğu kriz, bir tür güvenlik boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Bu da, bu terör örgütlerinin hareket sahasının genişlemesine neden olarak Orta Doğu bölgesinde dünyadaki birçok savaşçının cazibe merkezi halinde gelen "Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü İŞİD" adında en büyük terör örgütünü ortaya çıkarmıştır.

Bazı tahminlere göre Suriye ve Irak'taki yabancı savaşçıların arasında (İŞİD veya Nusra Cephesi'ne bağlı olsun) yaklaşık bin ila üç bin arasında Kafkas savaşçı bulunmaktadır. Silahlı Kafkas savaşçıları, Çeçenistan, Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycan'dan gelen savaşçılardan oluşmaktadır. Gözlemcilere göre 2012-2013 yıllarında Avrupa'da bulunan Çeçen savaşçıların çoğu Orta Doğu bölgesine gelmiştir. Aynı şekilde bu savaşçılardan birçoğu 2014 yılında Grozni'den direkt Türkiye'ye geçmiş ve çoğu geçiş noktası olarak Bosna ve Kosova'yı kullanmıştır.

Bağımsız örgütler ve İŞİD'e bağlı örgütler arasında bölünmüş olmak üzere Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren dört önemli Çeçen örgütü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Muhacirun ve Ensar Ordusu ile Şam Askerleri örgütleridir. Bu iki örgütün ana örgütten ayrılan iki örgütü bulunmaktadır. Bu örgütlerin liderlerinin geneli Çeçen savaşına katılmıştır. Ayrıca Özbekistan İslam Hareketi örgütü gibi Ortaasya'daki örgütler de vardır.

---

[124] Mutaz El-Hatib, and others, **Tanzim Al-Dawla Al-Islamiya: Al-Mustakbal**, **[İslam Devleti Teşkilatı: Müstakbel]**, Aljazeera Research Center, Doha, 2014, s. 66

"IŞİD" örgütü ile savaşan kişilerin ülkelerine geri döndüklerinde radikal örgütleri desteklemek, yeni örgüt oluşturmak veya Orta Doğu'ya gitmeleri için yeni savaşçılar yetiştirmek yoluyla olsun kendi ülkeleri (kendi veya göç ettikleri ülkeleri) üzerinde etkisi olacağı kesindir. Özellikle Rusya'nın Volgograd şehrindeki tren istasyonlarını hedef alan terör saldırılarından sonra "IŞİD" örgütünün Kafkasya, Orta Asya ve Rusya'daki önemli tesis ve geçitlere saldırı düzenleneceğine dair endişeler bulunmaktadır. Zira bu saldırılar, El-Kaide ve İŞİD örgütlerinin Rus topraklarında kollarının bulunması ve faaliyetlerini genişletmesi ihtimallerini güçlendirmiştir.[125]

2.3.1.3. Nükleer Silahların Yayılması

Rusya'yı endişelendiren bir başka güvenlik endişesi, nükleer silahların yayılmasıdır. Nitekim doksanlı yıllarda Rusya, ülkedeki istikrarsız koşulların ve radikal grupların eline geçmesi korkusuyla Pakistan'ın nükleer silah edinme isteğine karşı çıkmıştır. Rusya, İran'ın nükleer silaha sahip olmasını kesinlikle reddederken İran'ın nükleer silah programında temel aktör durumundadır. Rusya, nükleer silah programının barışçıl çerçevede kalması için İran'ın nükleer silah sorununun barışçıl şekilde çözülmesine önem vermektedir.[126]

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın raporunun yayınlanması ve raporda İran'ın nükleer silah üretme gücüne sahip olmak için faaliyetlerde bulunduğunun belirtilmesinden sonra Rusya, İran'ın nükleer silah programı, askeri amaç için kullanmaya çalışması ve nükleer silaha sahip olması hakkındaki uluslararası açıklamalara karşı çıkan tutumunu değiştirmiştir. Çünkü Rusya, bu rapor yayınlanmadan önce İran'ın nükleer silah programının tehlikesine karşı çıkmıyor, uluslararası sistem ve kendi çıkarları için bir tehdit olarak görmüyordu. Rusya'ya göre programın engellenmesi için uluslararası toplumun harekete geçmesi gerekmektedir. Fakat bunun yaptırımlar uygulama ve askeri yöntemler kullanma yoluyla değil sadece diplomatik yolla yapılmasını istemektedir.[127]

Rusya'nın İran'ın nükleer silaha sahip olmak için nükleer gücünü geliştirmesine karşı çıkmasının nedeni, özellikle güney sınırı olmak üzere bölgenin istikrarını korumayı, genel olarak uluslararası stratejik dengenin bozulmasını istememesinin yanı

---

[125] El-Hatib, and others, a.g.e., s. 67 -69
[126] Trenin, a.g.m., s. 5
[127] Abdullah, a.g.e., s. 287

sıra kendi nüfuzunu sürdürerek Orta Asya ve Hazar Denizi'ndeki stratejik, siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumaya önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Rusya'ya göre İran'ın nükleer silaha sahip olması kesinlikle kendisinin jeostratejik ve hayat çerçevesi kapsamına giren bu bölgedeki çıkar ve nüfuzuna olumsuz yansıyabilecek şekilde güç dengelerinin değişmesine neden olacaktır.[128]

2.3.2. Rusya'nın Orta Doğu Ülkeleri İle Güvenlik İşbirliği

Rusya'nın yeniden bölgeye girmesi, bir açıdan bakıldığında, İslami akımı ve bu bölgedeki bölgesel çatışmaların BDT'nin güney bölgelerine yayılmasını engellemeye yönelik bir savunma politikasıdır. Çünkü Rusya'ya göre bu bölge, stratejik alan olarak gördüğü eski SSCB ülkelerine bitişik bölgelerdendir ve bizzat kendi sınırına ulaşabilecek bölgesel çatışmaların patlak vermesinden endişe etmektedir. Yine Rusya'ya göre sınırına yakın istikrarlı bir bölge sisteminin bulunması, tehditlere karşı güney sınırının güvenliği ve milli çıkarını sağlamak için çok gereklidir. Bu nedenle Rusya, bir taraftan tehditlere karşı koyarken diğer taraftan bölgenin karşılaşacağı ve doğrudan milli güvenliğine etki edecek krizlerin çözümünde kendisine yardımcı olacak güvenlik işbirliği ve koordinasyon yoluyla bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.[129]

2.3.2.1. İran ile Güvenlik İşbirliği

Rus Savunma Bakanlığı'nın önemli yetkililerinden biri, "Rusya'nın milli güvenlik çıkarları, komşusu ile olan ilişkilerine dayandığı kadar ABD ile olan ilişkilerine dayanmadığını" söyleyerek İran ile güvenlik işbirliğinin gerekliliğini tanımlamıştır. Ayrıca Eski Rusya Başbakanı Yevgeny Primakov şöyle demiştir: "Bugün Rusya'nın Amerika'ya meylettiği ve Batı ile işbirliği yapmak istediği doğrudur. Fakat Çar II Nicholas'ın "Rusya'nın Batıda dostları yoktur, İran güneydeki ebedi komşumuzdur" dediğini de unutmamak gerek".[130]

Bu nedenle Rusya, İran'a terör meselesi hakkında vizyonunun uyuştuğu çevresindeki etkili bölgesel bir güç olarak bakmaktadır ve aşağıdaki hususlardan dolayı vizyonu Amerikan ve Avrupa vizyonundan tamamen farklıdır:

---

[128] Muhammed El-Kevaz, "Mawqif Alaitihad Alruwsii Min Tatawurat Al'azmat Alnawawiat Al'iiraniat 2005-2008", [Rusya Federasyonu'nun İran Nükleer Krizindeki Gelişmeler Üzerindeki Durumu 2005-2008], **Basic Education College Research Center**, No:2, Baghdad, 2012, s. 312

[129] Imara, **Al-Istiratigiya Al Rusiya….**, a.g.e., s. 363 -364

[130] Abdullah, a.g.e., s. 296

i. Rusya, terörün savaşla değil istihbarat birimlerinin sıkı işbirliği, terörün finans kaynaklarının tespit edilmesi ve kökünün kurutulması ile bitirileceği ve terörün küresel bir tehdit olup, bu tehditle mücadele edilmesi ve ortadan kaldırılması için başta İran olmak üzere tüm dünya ülkelerinin birlikte hareket etmesi gerektiğinin farkındadır.[131]

ii. Terörle mücadele uluslararası meşruiyet zemininde yapılmalı ve BM bunda temel rol oynamalıdır. Nitekim (eski) Rus Savunma Bakanı Sergei Ivanov, Rusya-NATO "NCR" Konseyi'nin öncülüğünde yapılan "Terörle Mücadelede Orduların Rolü" konulu üçüncü uluslararası konferansta, "BM'nin uluslararası terörle mücadeleyi amaçlayan çabaları organize ve koordine etme rolü oynaması gerektiğini, terörle mücadelede tek taraflı çalışmaya geçişin terör karşıtı ittifakların çökmesine yol açabileceği, askeri eylem dahil ülkelerin ve uluslararası örgütlerin terör karşıtı çalışmalarının uluslararası ilke ve örflere dayanması, risklere uyumlu olması ve geçmişte yaşananlardan ders çıkarılması gerektiğini" dile getirmiştir.

iii. Rusya'ya göre İran terörü desteklememektedir ve herhangi bir ülkenin terör faaliyetlerini destekleyip desteklemediğini tespit etme sorumluluğunun dünyada tek başına bir ülkeye değil BM'e aittir. Aynı şekilde Rusya, ABD'nin terör örgütü olarak gördüğü Lübnan Hizbullah ve Filistin Hamas örgütlerini terör listesine dahil etmemiştir. Nitekim Rusya, Hamas Hükümeti'ni memnuniyetle karşılamış ve Hamas'ın parlamento seçimlerini kazanmasından beri hareketin siyasi ofis başkanı Halit Meşal'i birçok defa Moskova'da ağırlamıştır.[132]

İran'ın nükleer dosyası ile ilgili olarak Rusya, atom enerjisinin barışçıl amaçla kullanılması ve elektrik enerjisi üretimi için (İran'ın güneyinde) Buşehr nükleer santralinin yapımı alanında 1992 yılında iki ülkenin iki anlaşma imzalamasından beri İran'ın önemli ortağı ve nükleer teknoloji tedarikçisi olmasından dolayı meselenin önemli ilgili tarafı ve Rusya'nın uranyum zenginleştirmesini durdurması için Güvenlik

[131] El-Hamdani, a.g.m., s. 31
[132] El-Hamdani, a.m., s. 32

Konseyi'nin Tahran'a uluslararası yaptırımlar uygulanması kararlarını kabul etmesine rağmen İran'ı destekleyici tutumundan vazgeçmemiştir.[133]

Nitekim Rusya, daha sonra İran ile Batı arasındaki tutumunu dengelemeye çalışmış ve AB, ABD ve Japonya'nın Güvenlik Konseyi'nin 9291 sayılı kararı ile belirlenen yaptırımları tamamlamak için benimsedikleri bir dizi yaptırımı kınamıştır.[134]

Yine Rusya, İran dışişleri bakanı ve Rus enerji bakanının katılımı ile 12 Eylül 2011 yılında açılan santralin yapımının tamamlanmasında ilerleme sağlamıştır. Yine 24 Kasım 2013 tarihinde İran ile P5+1 ülkeleri* arasında dönemsel Cenevre anlaşmasının imzalanmasından sonra Buşehr nükleer santralinde başka bir reaktörün yapımı hususunda iki ülke prensip anlaşmasına varmıştır. Bu anlaşma, Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı olmasından sonra İran'ın benimsediği yeni politikanın ortaya çıkardığı olumlu sonuçlardan biridir. Zira bu anlaşma, İran'ın uranyum zenginleştirme miktarını 6 ay içinde %5'e düşürmesi ve elindeki zenginleştirilmiş uranyum miktarını %20 oranı ile sınırlandırması karşılığında İran'a uygulanan yaptırımların hafifletilmesi ve yeni yaptırım kararı alınmamasını öngörmektedir.[135]

2.3.2.2. Arap Ülkeleri İle Güvenlik İşbirliği

Rusya, İran-Amerikan yakınlaşması sonucunda Amerikan-Suudi ilişkilerinde yaşanan gerilimi ve Mısır'ın Rusya ile Suudi Arabistan arasındaki yakınlaşmanın zemini olması için Suudi Arabistan'ın Mısır Devlet Başkanı Abdulfettah Sisi'yi desteklemesini istismar etmeye çalışmakta, bölgeye geri dönmeyi ve Arap ülkelerinde yaşanan devrimler nedeniyle sarsılan çıkarlarını güçlendirmeyi amaçlayan adımlar atmaya devam etmektedir. En önemlileri Arap-Rus İşbirliği Forumunu, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri ve Rusya arasındaki stratejik diyalog ve ülke bakanları ve temsilcilerinin karşılıklı resmi ziyaretleri gibi Rusya'nın Arap ülkelerindeki konferans ve forumlarına katılımı hareketlendirerek yakın sınırına olumlu yansıması olacak şekilde bu ülkelerdeki güvenliği ve istikrarı desteklemeye çalışmaktadır.[136]

---

[133] Alshekh, "Muhadidat Altawafuk bain Rusia wa Iran", [İran ve Rusya Arasındaki Uyumluluğun Belirleyicileri], International Politics Magazine, No:196, Cairo, 2014.
[134] Abdullah, a.g.e., s. 287
[135] Abdullah, a.e., s. 288
[136] Tarek Othman, "Arab Cooperation with Russia to Combat Extremism and Terrorism", 2015, (Çevrimiçi), https://www.albayan.ae/one-world/overseas/2014-12-04-1.2259491, 23 Eylül 2018
* "BMGK"nin daimi üyeleri ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere, Almanya'dan oluşan grup.

Bu nedenle faaliyetlerini Hartum'da yürüten Arap-Rus işbirliği Forumunda Arap ülkelerindeki krizler ele alınmıştır. Zira forumda en önemlisi Filistin meselesi olmak üzere Arap bölgesinin karşılaştığı sorunlar masaya yatırılmış, Suriye'de krizden çıkılması ve Arap bölgesindeki radikalizm ve terör hareketleri ile mücadeleye yönelik ortak mücadele verilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Yine forumda radikalizm ve terör hareketlerinin büyümesinin bölgenin istikrarını sarsacak en büyük tehdit olduğu belirtilmiş ve özellikle Orta Doğu bölgesinin kitle imha silahlarından arındırılması ve İsrail'in Orta Doğu'da nükleer silahların yaygınlaşmaması anlaşmasına dahil edilmesinin önemi olmak üzere Arap bölgesindeki sorunlar ve karışıklıklarla mücadele etmek için Arap-Rus işbirliğinin artırılmasına çağrıda bulunulmuştur.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, farklı veya çifte standart sergilenmeksizin Arap ülkelerinin uluslararası hukuka göre yürüttükleri radikalizm ve terör gruplarıyla mücadelede ülkesinin yanlarında yer aldığını, Arap bölgesinin istikrara kavuşması için ülkesinin elinden gelen gayreti gösterdiğini, özellikle Suriye olmak üzere bazı Arap ülkelerinde yaşanan krizleri çözmek için ülkesinin girişimlerine devam ettiğini teyit ederek Suriye'deki tarafları yaşanan olayların arkasındaki nedenlere karşı koymaya ve kapsamlı siyasi çözüme ulaşmaya çağrıda bulunmuştur. Ayrıca ülkesinin Suriye'de ateşkesi sağlama sürecini desteklediğini, Suriye hükümeti ve muhalif partileri kapsayan ulusal diyaloğa çağrıda bulunduğunu teyit etmiştir.[137]

Yine Rusya, Körfez bölgesindeki tüm taraflarla dengeli ilişkiler kurmaya çalıştığı gibi Arap Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri veya İran olsun tüm Körfez ülkelerinin itimat ettiği bir ülke olarak rolünü ispat etmeye çalışmaktadır. Burada eski Orta Doğu işlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Victor Bosphalik'in şu açıklamasına yer vermek istiyoruz: "Körfezdeki politikamızın eksenlerinden birinin başkalarının karşıtı olmasını istemiyoruz. Bu nedenle umut verici ve zengin Arap Körfezi bölgesine daha fazla açılmaya önem veriyoruz." Bu nedenle Rusya, özellikle güvenlik ve savunma alanları olmak üzere tüm eksenlere aşırı önem vermektedir.[138]

---

[137] Othman, a.g.e.
[138] Imara, **Almotaghayirat Aldakhileya….**, a.g.e., s. 112

Görünen o ki Rus politikasının arkasında yatan esas amaç, diplomatik araçlar kullanarak bölgedeki çıkarlarını güvence altına almaktır. Burada diplomat Azamet Col Muhammedov, Rusya'nın mevcut uluslararası sorunların çözümüne olumlu katkıda bulunmakta samimi olduğuna dikkat çekerek Rusya'nın Orta Doğu bölgesi ile geleneksel iyi ilişkiler içinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ülkesinin bugün var gücü ile genel olarak Arap bölgesi ve özel olarak Arap bölgesindeki diplomasinin başarıya ulaşması için çalıştığını ve Körfez bölgesinde yaşananlar hususunda kullanılması gereken yöntemlerin seçiminde anlaşmazlık olduğunu sözlerine ekleyerek Rusya'nın mümkün mertebe diplomatik araçların kullanılmasına çağrıda bulunduğunu belirtmiştir.[139]

Rusya'nın bölgedeki bu yoğun faaliyetlerinin esas amacının Kafkas ve Orta Asya bölgelerinin güvenliği ile sıkı sıkıya bağlantılı olduğu görülmektedir. Müslümanların çoğunlukta olduğu bu iki bölge, yakınındaki Orta Doğu'daki anlaşmazlıkların tırmanması ve terör gruplarının yayılmasından kesinlikle etkilenecektir. Ayrıca Rusya, bu bölge ülkeleri ile güvenlik işbirliği yaparak barışın sponsorluğunu yapan devlet olarak uluslararası konumunu güçlendirmeye ve ABD'nin devre dışı bıraktığı BM Örgütü'nün rolünü tekrar etkinleşmeye çalışmaktadır. Ayrıca Rusya, özellikle Amerika'nın askeri müdahalelerinin bu ülkelerdeki durumları daha da kötüleştirmesinden dolayı kendisini dış ilişkilerinde diğer ülkelerin iç işlerine müdahale etmeme ve uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde askeri müdahaleler yerine diplomasi ilkesini benimseyen alternatif bir taraf olarak göstermeye çalışmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın uluslararası koalisyon güçlerinin ABD liderliğinde Irak ve Şam'da IŞİD'e karşı düzenlediği askeri saldırılara karşı çıkan ülkelerin başını çektiğini görmekteyiz. Rusya'ya göre bu, uluslararası hukuku açıkça çiğnemektir ve bu örgütle mücadele ancak bu örgütün bulunduğu ülkelerin katılımı ile Güvenlik Konseyi'ne başvurmakla mümkündür.[140]

2.3.3. Rusya'nın Orta Doğu Ülkeleri İle Askeri İşbirliği

Rusya, ülkesinin içinden geçtiği ekonomik krizden beri parasını ödeyebilen herkese silah ve mühimmat satmaya dayanan bir politika benimsemiştir. Böylece bu

---

[139] Imara, a.g.e., s. 111
[140] Othman, a.g.e.

politika, “satamıyorsak başkası satar” ilkesine dayanır olmuş ve Rusya ihtiyaç fazlası silahların satıldığı açık bir pazar haline gelmiştir. Rusya’nın silahlanma politikası, Batılı rakiplerle mücadele etmek için daha fazla güçlenmek amacıyla üçüncü dünya pazarlarındaki rekabet gücünü artırmak için ihracat fiyatlarını düşürmeye ve Orta Doğu’daki silah fuarlarındaki varlığını güçlendirmeye yönelmiştir. Zira Rus Hükümeti, Batılı sistemlere karşı silahlanma sistemlerini göstermek için dünyadaki en büyük silah fuarlarının hepsine katılmaya ciddi önem vermiştir. Hatta Rusya, icat ettiği en modern askeri ürünlerini bu fuarlarda sunmaya önem vermiştir.[141]

2.3.3.1. İran ile Askeri İşbirliği

İki ülke arasında askeri işbirliğinin başladığı 1989 yılından beri İran, Rusya için önemli bir silah pazarı sayılır. Çünkü Rusya, İran’ın savunma gücünü güçlendirme hakkının bulunduğunu düşünmektedir. İki ülke arasındaki askeri işbirliği, tank, denizaltı ve uzun menzilli hava füze savunma sistemi gibi en modern silahların İran’a tedarik edilmesini kapsamaktadır. Ayrıca İran’ın elindeki Sovyet yapımı silahların modernizasyonu ve Rus akademilerinde İranlı askerlerin eğitimini kapsamaktadır. Rusya’nın Batının baskısı sonucunda 2010 yılında İran’a “S300” kara ve hava füze satışı anlaşmasını askıya alması ve İran’ın dört milyar dolar tazminat talep etmek için Cenevre’de Rusya aleyhine uluslararası tahkim davası açması iki ülke arasındaki işbirliği ve diğer anlaşmaların tamamlanmasına etki etmemiştir. Tahran, o zaman anlaşmayı askıya alması için Rusya’nın karşı karşıya kaldığı baskıların boyutunu anlayışla karşılamıştır.

İki ülke arasındaki askeri işbirliğinin istikrarlı şekilde büyümesini bir dizi husus ışığında açıklayabiliriz. Bu hususların en önemlisi, Rusya’nın silah ticaretinin kendisi için ciddi getirisi olmasından dolayı silah pazarındaki konumunu tekrar geri kazanmak ve bu pazardaki payını artırmak istemesidir. Ayrıca İran’ın ABD ve Avrupa’nın uyguladığı ambargo atmosferinde askeri silah ve teknolojiyi edinmesi için mevcut ana ihracatçının Rusya olduğunun farkında olmasıdır. Yine Rusya, sürekli olarak İran’la askeri işbirliğinin üçüncü taraflara karşı olmadığını ve bunun sadece İran’ın savunma gücünü güçlendirmek için olduğunu vurgulamaktadır. Rusya, karşılaştığı farklı

---

[141] Tewfik, Saad Hakkı, **Alakat Alarab Aldowaliya fi Matla3 Alkarn 21**, **[21. Yüzyılın Başlarında Arap Uluslararası İlişkileri]**, Wael Research Center, Amman, 2003, s. 143 -144

tehditlerle mücadele etmesi için askeri mekanizmasını yenilemede İran'a yardım etmektedir.[142]

Nükleer işbirliği alanında ise yukarıda dedildiği gibi Moskova ve Tahran, nükleer enerjinin barışçıl amaçla kullanılması alanındaki işbirliklerini geliştirmiştir. Nitekim taraflar, sekiz adet nükleer enerji ünitesi yapımı için 2014 Kasım ayında 10 milyarlık sözleşme imzaladıkları gibi İranlı kuruluşların elektrik enerjisi üretecek nükleer enerji santrallari için yakıt üretimine dahil olması olasılığı ele alınmaktadır. Bu ise, son yıllarda barışçıl amaçlarla uluslararası nükleer enerji pazarındaki en büyük anlaşma olup, İran'ın nükleer enerji alanında Orta Doğu'nun birinci ülkesi olmasına imkan vermektedir. İki ülke arasında imzalanan anlaşmaların değeri on milyarlarca doları bulmaktadır. Çünkü uluslararası piyasalarda bir enerji ünitesinin yapım maliyeti 5 ila 7 milyar dolar arasında değişebilmektedir. Yine taraflar, İranlı kuruluş ve örgütlerin yeni ünitelerin şantiyelerindeki inşaatla ilgili çalışmaların tamamı ve elektrik enerjisi üretimine katılması için yoğun çaba harcamaktadır.[143]

2.3.3.2. Orta Doğu Arap Ülkeleri İle Askeri İşbirliği ve Nükleer Enerji ile İlgili Girişimleri

Rus politikası, Arap ülkeleri ile silahlanma işbirliği ilişkilerinin güçlendirilmesine daha çok önem vermiştir. Rusya, döviz temin etmek için silah satın almak isteyen ülkelere silah satmaya çalışmaktadır. Böylece Rusya, eski SSCB'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinde bağlı kaldığı ideolojik dayanakları bırakmıştır. Rusya, klasik müttefiklerinin ötesinde ABD ve Batılı ülkelerin klasik pazarı sayılan Ürdün ve Arap Körfezi ülkelerinde yeni pazarlar açarak bölgeye yaptığı silah ihracatını artırmaya çalışmaktadır.[144]

Suudi Arabistan'ın bölgede yaşanan olaylardan dolayı 2008 yılında imzalanan Rusya'dan 150 adet tank alımını kapsayan silah ve mühimmat satın alma sözleşmesinin

---

[142] Norhan Alshekh, "Muhadadat Altawafuq Bayn Russia wa Iran", [Rusya ve İran Arasındaki Uyumluluğun Belirleyicileri], 2016, (Çevrimiçi), http://www.siyassa.org.eg/News/3640.aspx, 20 Eylül 2018

[143] Andrey, Rettinger, "Altaaun Alnowawi bain Rusya wa Iran", [Rusya ve Iran Arasındaki İşbirliği], 2014, (Çevrimiçi), https://www.rbth.com/opinion/2014/11/26/russia-iran_deal_is_about_more_than_nuclear_power_41727.html, 21 Eylül 2018

[144] Tewfik, a.g.e., s. 141

uygulanmasını askıya almasına rağmen Rusya, son zamanlarda Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan dahil birçok ülke ile silah anlaşmaları imzalayarak bu büyük pazara geri dönmeyi başarmıştır. Yine ABD'nin devlet başkanı Muhammed Mursi'nin devrilmesinden beri bazı askeri sistemlerin Mısır'a nakledilmesini askıya almasından dolayı Mısır genel kurmay başkanı Abdulfettah Sisi ile ABD arasındaki güvensizlik durumu Mısır'ın ülkenin askeri alım kaynaklarını çeşitlendirmek için Moskova'nın yardımını talep etmek üzere Rusya'yı tercih etmesine neden olmuştur.[145] Moskova, Kahire'ye askeri yardım yapılması hususunda Washington'un yerine geçmeyi başarmıştır. Çünkü ABD kanunlarına göre otoritenin şiddet yöntemi ile değiştirildiği bir ülkeye askeri yardım yapılması yasaktır. Böylece Moskova ile Kahire, 2015 Şubat ayında savaş uçağı, hava savunma sistemi, Mİ-35 tipi helikopter, anti-gemi kıyı sistemleri, çeşitli mühimmat ve hafif silah satın almak için 3 milyar doların üzerinde silah tedariki anlaşması imzalamıştır.[146]

Yine Rusya Başbakanı Dmitry Medvedev, 2015 Kasım ayında ülkesi ile Ürdün arasında Ürdün'de nükleer enerji santrali yapımı ve çalıştırılması anlaşmasını imzalamıştır. Rusya, bu anlaşmaya göre Ürdün'de her biri bin megavatlık kapasiteli iki adet reaktörü kapsayan nükleer bir santral yapacaktır. Birinci reaktörün 2024 yılında ve ikincisinin 2026 yılında faaliyete geçmesi beklenmektedir. Ürdün Hükümeti, iki adet reaktör yapımı için maliyeti 10 milyar doları bulan ilk nükleer santralin yapımı için geçen sene Rus "Rosatom" Şirketini tercih etmiştir. Proje yatırımının %49 kısmını Rus tarafı karşılarken %51 kısmını Ürdün karşılayacaktır.[147]

2.3.3.3. Türkiye İle Askeri İşbirliği

Türkiye Kuzey Atlantik Paktı üyesidir ve bu yüzden Amerikan ve Avurpa silahlarını ithal etmektedir. Bu nedenle Rusya, Türk ordusunu yeni Rus teknolojik silahlarıyla cezbetmek yoluyla bu ilişkinin ötesine geçebilmek için birçok girişimde bulunmuştur. Nitekim bu girişimler, Rusların doksanlı yılların ortalarında beş milyar

---

[145] Eric Trager, David Schenkir, "Egypt's Arms Deal with Russia: Potential Strategic Costs", 2016, (Çevrimiçi), http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/egypts-arms-deal-with-russia-potential-strategic-cost, 22 Eylül 2018

[146] Russia Beyond, "Egypt Plans to Buy Russian Weapons for $ 3.5", 2014, (Çevrimiçi), http://arab.rbth.com/technology/2014/09/22/35_28081.html, 23 Eylül 2018

[147] Yekaterina Pokrovskaya, "Russia Looks to the Gulf Energy Market", 2014, (Çevrimiçi), http://arab.rbth.com/russian-world-economy/2014/11/22/28561.html, 23/ Eylül 2018

dolar değerinde 145 adet savaş helikopteri ihalesini kazanması ile sonuç vermiştir. O zaman Moskova, "siyah köpekbalığı" adlı "ka-50" savaş halikopterinin olduğu en yeni icadını teklif etmiş ve ihaleyi kazanma şansını artırmak için "siyah köpekbalığı" helikopterine "Erdoğan" adını vermiştir. Fakat Amerika'nın baskısı nedeniyle Ankara bu ihaleyi iptal etmiştir.[148]

Rusya, Türkiye'de yapılan silah ihalelerine katılarak bu girişimlerini devam ettirmektedir. "Ross Auburn Export" Şirketinin Müdür Yardımcısı Anatoly Axionov, Rusya'nın bu güçlü katılımını Türkiye'nin Rusya ile savaş teknolojileri alanında güçlü ilişkiler benimseyen NATO Paktı'ndaki ilk ülke olmasına bağlamaktadır. Moskova ile Ankara arasında bu alanda karşılıklı ticaret hacminin "Ross Auburn Export" Şirketinin satışlarının %1'ini geçmemesine rağmen bunun artacağına dair beklentiler vardır. Bu beklentilerin nedeni ise, Rusya ile Ankara arasındaki askeri işbirliği alanlarının genişlemesine karşın Türkiye'nin NATO Paktı'ndaki ortaklarından askeri teknoloji ve ekipman ediniminde karşılaştığı zorluklardır.[149]

İki ülke arasındaki ikili ilişkilerin ilerlemesinin simgesi, Putin'in 2014 yılının Aralık ayında Türkiye ziyaretinde imzalanan Rus standartlarına göre Türkiye'nin Akkuyu mevkiinde elektrik enerjisi üretimi için bir nükleer santral yapım projesidir. Zira bu proje % 49 hisseye sahip Türk ortaklar arasında ve Rus atom enerji şirketi "Rosatom" ile imzalandı. Projenin tahmini maliyeti 20 milyar dolardır, bu da Akkuyu nükleer santralini Türkiye'deki en büyük yatırım haline getirmektedir. Ayrıca santralin yapımının 2022 yılında bitmesi kararlaştırılmıştır.[150]

---

[148] Dmitry Litovkin, "Russia to Arm Turkey with New Military Arsenal", 2014, (Çevrimiçi), https://bit.ly/2KrMOnp, 23 Eylül 2018

[149] Litovkin, a.g.e.

[150] Turkpress, "Entilak Awal Bina Mahata Nawawia Turkia fi Akkuyu", [Akkuyudaki ilk Türk Nükleer Santralinin Inşaatı 2018, (Çevrimiçi), http://www.turkpress.co/node/47470, 24 Eylül 2018

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN SURİYE'YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

3.1. Suriye Krizi ve Rusya'nın Suriye Politikası

Suriye'de yaşanan isyan, Arap baharının yaşandığı diğer ülkelerdeki halk isyanlarından büyük farklılık göstermiştir. Aslında bunun nedeni siyasi rejimin ve ülkedeki etkin iç tarafların yapısının yanı sıra durumun karmaşıklaşması ve krizin bugüne kadar devam etmesine neden olan rejimin bölgesel ve uluslararası aktörlerle yaptığı ittifakların yapısından kaynaklanmaktadır.[151]

3.1.1. Suriye Krizinin Arka Planı ve Boyutları

Arap ülkelerinde halkın on yıllarca sıkıntı çektiği diktatör rejimlere karşı yaşanan ayaklanmalar silsilesi kapsamında 2011 Mart ayında Suriye'de yaşam koşullarının kötüleşmesine neden olan sosyal ve ekonomik politikalara karşı çıkan solcu siyasi parti liderleri, aktivist ve düşünürlerin protestoları başlamıştır. Baas Partisi, Hafız Esad rejiminin gölgesinde siyasi hayatı tamamen kontrolü ve tekeli altına almış ve istihbarat birimlerine dayanmıştır. Bunun sonucunda otoritenin büyük bir alanına yolsuzluk ve yandaşlık yayılmıştır. Fakat Hafız Esad, Suriye'nin çıkarı için bölgesel ve uluslararası dengelerin yönetiminde dış politikanın sınırlarını aşmaması için istihbarat birimlerinin çalışmasını kontrol etmeyi başarmıştır.

Hafız Esad'ın ölümü üzerine bir an evvel iktidara geçmek için apar topar otoriteyi oğlu Beşşar Esad devralmıştır. Fakat apar topar otoriteyi devralmasından dolayı oğlu detaylar hakkında fazla bilgi sahibi değildi. Beşşar Esad, güvenlik istihbaratlarının kamu yaşamı üzerindeki baskısını azaltmak ve özel sektörün önünü açmak yoluyla siyasi rejimin yapısını yenilemeye kararlı olduğunu göstermiştir. Böylece 2000-2002 yılları arasında "Rabee Dimashq" (Şam Yayları) olarak bilinen yerde siyasi toplantılar ve forumlar yapılmaya başlanmıştır. Ancak reform çağrısı yapan bu forumlar, 2002 yılının sonlarında emniyet birimleri tarafından durdurulmuş ve yeni milenyumun

---

[151] Angela Joya, "Syria and The Arab Spring: The Evolution of The Conflict and the Role of the Domestic and External Factors", **Journal of Politics and International Relations**, Middle East Studies, No:1, Ankara, 2012, s. 31

başlamasından beri Suriye'ye uygulanmaya başlanan dış baskılar oğul Esad'ın rejimin temellerini sarsacak hızlı siyasi bir dönüşüm endişesi yaşamasına neden olan faktörlerden biri olmuştur.[152]

Muhalif güçler, 2005 yılında "Ilan Dimashq" (Şam Deklarasyonu) yoluyla demokratik değişim çağrısı başlatmış ve hükümetten Baas Partisi ve müttefikleri dışında başka partilerin kurulmasına izin veren bir kanun çıkarmasını talep ettikleri gibi Baas Partisini iktidara taşıyan devrimin yaşandığı 1963 Mart ayından beri yürülükte olan olağanüstü halin kaldırılmasını, sıkıyönetim, olağanüstü ve askeri mahkemelerin ilga edilmesini ve birinci maddesi uyarınca Müslüman Kardeşler Cemaati mensuplarının tamamını idamla cezalandıran 1980 yılı 49 sayılı kanununun kaldırılmasını talep etmişlerdir. Ayrıca bir de ülkeye kronik yolsuzluk sıkıntısı yaşatan bürokratik bir sistem vardır. Zira Uluslararası Şeffaflık Kurumu "Transparency International", Suriye'yi dünyanın en büyük yolsuzluk olaylarının yaşandığı ülkeler arasına dahil etmiştir. Ülkenin son yıllarda ettiği servet, adil bir şekilde dağıtılmamıştır.[153]

Eski Suriye rejimin bazı şahsiyetleri, 2005 yılı başında kontrolsüz ekonomik liberalleşmeyi başlatmıştır. Bu politikanın takip edilmesini teşvik eden devlet başkanı Zeynelabidin döneminde Tunus ekonomisinin tecrübesinden etkilenen Ekonomi Bakanı Abdullah El-Derderi'dir. Bu ekonomik değişimler, şehirlerdeki burjuva sınıfının çıkarına hizmet ederken küçük esnaf sahiplerini mağdur etmiştir. Özellikle ithalatı teşvik etmesi piyasanın yabancı mallarla dolması, birçok yerli sanatkarın iflas etmesi ve enflasyonun artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan körfez sermayesinin göç etmesi artmış, emlak ve daire fiyatları ikiye katlanmış ve hayat pahalılığı öncelikli olarak orta ve fakir sınıfı etkilemiştir.[154]

Yine piyasa ekonomisi politikalarının uygulanması kırsal ekonomiye bel bağlayan kırsal nüfus, küçük ve orta çaplı şehirlerin büyük sayıda kaynaklarının zayıflamasına, büyük bir kısmını yaşam yerlerini terk etmeye, hayat tarzları ve adetlerini

---

[152] Jamal Wakim, **Siraa Alkowa Alkobra ala Syria: Alab3ad Aljiostratijiya Li azmet 2011**, **[Suriye'ye Karşı Büyük Güç Mücadelesi: 2011 Krizinin Stratejik Boyutları]**, Printing & Publishing Company, Beirut, 2013, s. 203

[153] Isam Abdulshafi, "Althawrat Almakabuwta: Mueawiqat Altaghyir Alshshamil fi Almamlaka Alearabia Alsaeudia wa Syria", [Baskılanmış Devrimler: Suudi Arabistan ve Suriye'deki Kapsamlı Değişimin Engelleri], **Foreign Affairs Magazine**, No:47, Cairo, 2011, s .97

[154] Wakim, a.e., s .203

değiştirmeye zorlamıştır. Kırsal kesim, Suriye rejiminin temel dayanağı olmasından dolayı yeni ekonomik çizgi, rejimin halk tabanı ile ilişkilerini bozmuştur. Diğer taraftan insanların bu asrın ilk on yılındaki alım gücü yaklaşık %28 oranında düşmüştür. Ekonominin üretim/rant ekonomisinden tüketim/lüks ekonomiye geçmesi ile birlikte ekonomiye rant karakteri hakim olmuş, hizmet kalitesi kötüleşmiş, fiyatlar yükselmiş ve idari aygıtta ciddi yolsuzluk başgöstermiştir.[155]

Dış ilişkiler seviyesinde ise Suriye siyasi rejimi, özellikle güvenlik boyutu ile ilgili olmak üzere İran'la stratejik ittifakını korumuş ve temelde Türkiye'nin faydalandığı, ekonomik alana dayanan, Türkiye ile başka bir ittifak oluşturmaya yönelmiştir. Suriye rejimi, siyasi olarak Obama'nın iktidara gelmesine kadar uygulanan uluslararası tecritten 2005 yılında çıktığını belirtmiştir.[156]

Bu bağlamda Suriye siyasi rejimindeki değişim sürecini belirleyen birçok temel faktör görebiliriz. Bu faktörlerin en önemlileri şunlardır: Partizanlık, bürokrasi, iş adamları ve azınlıkların çıkarlarının iç içe geçmesine dayanan bir rejim yapısı, bunun yanı sıra rejimi yürüten ekonomik ve sosyal tabanın özellikle Suriye devlet başkanının mensubu olduğu Alevi mezhebinden olan modern kentlerden gelmeleridir. Ayrıca askeri kurumlardan gelen rejim liderlerinin arka planında Suriye'deki güvenlik birimlerinin uzantısını oluşturan güvenlik boyutu vardır.[157]

Diğer taraftan bu olayların bölgesel ve uluslararası boyutu vardır. Çünkü Mısır'da yaşanan olaylar ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarına gelebilecek zararı minimize etmek için bölgedeki kartların yeniden karmasına neden olmuştur. Suriye devriminin hedefi, başlamasından birkaç hafta içinde (Arap isyanları denilen çerçevede) netleşmemiştir. Çünkü o zaman aynı rejimin liderliğinde devrime reform ve demokratik değişim baskın gelmiştir. İlk aylarda uluslararası tutumlar ortadan kaybolmuş ve "baskı ve şiddetin durdurulması ve reform sürecine geçilmesi" çağrıları üzerinde birleşmiştir. Fakat protestolar hızlı bir şekilde Suriye rejimi ile kendi çıkarlarına hizmet etmek için mevcut rejimin devrilmesine çalışan komşu Arap ülkeleri ile Batılı ülkelerden destek

---

[155] Ahmet Yusuf Ahmet, **Halat Al'uma Alarabia**, **[Arapların Ulus Devleti]**, El-Wihda El-Arabi Research Center, Beirut, 2012, s. 171

[156] Ahmet, a.g., 172

[157] Isam, a.g.e., s. 98

alan muhalefet arasında askeri çatışmalara dönüşmüştür. Böylece ayaklanma barışçıl protesto çerçevesinden silahlı çatışmaya intikal etmiştir.[158]

3.1.2. Krizde Etkili Suriyeli Taraflar

Suriye'deki krizi anlamak, bu krizde etkili olan tarafları ve krizi kendi lehine sonuçlandırmak isteyen tarafların üstlendiği rolü tespit etmeye bağlıdır.

3.1.2.1. Suriye Rejimi

Suriye rejimi, devletin ana temellerinden biridir, halkın güvenliği ve huzurunu sağlamaktan sorumlu taraftır. Fakat Suriye rejimi, kendisinin devrilmesini isteyen halk protestolarının başta ABD olmak üzere İsrail düşmanı, Filistin direnişini destekleyen ve İran'ın en yakın müttefiki olan rejimi yok etmek için son zamanlarda Suriye'deki insan hakları örgütlerine finansal destek sağlayarak Batılı devletlerin planlarının harekete geçirdiği bir dış komplonun olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Suriye rejiminin bu protestolara tepkisi sert olmuştur. Zira güvenlik birimleri, başta barışçıl olan göstericilere karşı güç kullanmada aşırıya kaçmıştır.[159]

Ülkelerin halkına karşı şiddet kullanmaktan vazgeçmesi için Suriye rejimine uygulanan dış baskılar sonucunda Suriye devlet başkanı, iç protesto eylemlerini engellemek için bir dizi tedbir almıştır. Böylece Suriye devlet başkanının danışmanı, 24 Martta 1963 yılından beri Suriye'de uygulanan olağanüstü halin sonlandırılması, yolsuzluklarla mücadele edilmesi, çok partili döneme geçişe izin veren yeni partilerin kurulması kanununun çıkarılması, basın özgürlüğüne daha çok izin veren basın kanununun çıkarılması, devlet memurlarının maaşlarının artırılması ve işsizlerin istihdam edilmesini kapsayan siyasi reformlar yapmayı düşündüklerini açıklamıştır. Ardından Suriyeli yetkililer, aralarında Müslüman Kardeşler Cemaati üyelerinin de olduğu büyük sayıda siyasi tutukluyu serbest bırakmıştır. Ardından 1960 yılından beri vatandaşlık isteyen Kürtlerin sorununun çözümüne ilişkin karar çıkarılmış, Adil Sefer başkanlığında yeni hükümet oluşturulmuş, liberal ekonomi çizgisinin değiştirilmesi niyeti yansıtılmış, devlet güvenlik mahkemelerinin kaldırılması kararı çıkarılmış ve

---

[158] Wakim, a.g.e., s. 204
[159] Wakim, a.e., s. 211

barışçıl gösterilere izin verilmiştir. Fakat protestoların devam etmesi ile bölgesel ve uluslararası güçlerin çıkarlarının çakışması barışçıl amaçlı bu gösterileri Suriye rejimi ordusu ile silahli muhalif gruplar arasında silahlı çatışma sahasına taşımıştır. [160]

Beşar Esad, bu gelişmelerle mücadele ederken Cumhuriyet Muhafızları, dördüncü zırhlı tümen ve özel kuvvetler komutanlığı gibi temel destek birimlerine itimat etmiş ve asker sayısını artırmak için genellikle Suriye ordusunun yaptığı gibi daha az eğitimli teşkilatların alt birimlerini rejim yandaşı oluşumların komutası altına almıştır. Yine 3500 ila 7000 arasında değişen unsurları ile bu olaylara katılan Hizbullah, rejimin önemli güçlerinin Suriye'deki saldırıları sırasında Suriye ordu güçlerinin komutasında artan şekilde önemli bir rol kazanma imkanı bulmuştur.[161]

Suriye rejimi ve askeri organları, muhalefetle mücadele taktiklerini sürekli tırmandırmıştır. Nitekim ordu, büyük güçler gerektirmeyen bir strateji benimsemiştir. Sürekli bombardıman ve düzensiz saldırıların ardından Şam ve Humus'ta 2012 Haziran ve 2013 Temmuz aylarında çoğu zaman olduğu gibi genellikle muhalif savaşçıların geri gelmesini engellemek için kontrol altındaki bölgeler yıkılmıştır.[162]

3.1.2.2. Siyasi Muhalefet

Suriye rejimi ve düzenli ordunun Suriye'de yaşanan olaylarda oynadığı role karşılık farklı eğilim ve grupları ile kendisini Suriye halkının tek meşru temsilcisi gören muhalif güçlerin siyasi hareket yoluyla rejimi devirmeye, kendisine bölgesel ve uluslararası destek sağlamaya çalıştığını görmekteyiz. Ayrıca Suriye rejimi ordusu ile savaşa girerek Suriye'yi kontrol altına almaya ve rejimin önde gelen kişilerini bitirmeye çalışan silahlı örgütler bulunmaktadır. Bu örgütleri muhalefetin silahlı kanadı olarak tanımlayabiliriz.

Muhalefetin birleşme süreci, sık sık İstanbul'da toplantıların yapılması ile başlamıştır. Bu toplantılar sonucunda 2011 Ekim ayında "Suriye Ulusal Konseyi'nin" kurulduğu açıklanmıştır. Konsey, kuruluş bildirgesinde tüm organları ile rejimi ve devlet

---

[160] Charles Leicester, "Dynamic Stalemate: Surveying Syria's Military Landscape", **Brookings Research** Center, Doha, 2014, s. 7
[161] Leicester, a.m., s. 8
[162] Leicester, a.m., s. 9

başkanı dahil önemli liderlerini devirmeye çağrıda bulunmuştur. Konsey, siyasi bir liderlik ve genel sekreterlik oluşturmuş ve kendisini içeride ve dışarıda Suriye devriminin tek adresi olarak görmüştür. "Harakat Al Ikhwan Al Muslimin", "Ilan Dimashq", "Al Tayar Al Islami Al Mustaqil", "Majmueat Al Aamal Al Watani", bağımsız siyasi parti şahsiyetleri gibi konseyde partisel ve örgütsel muhalefetten geniş bir katılım bulunmaktadır ve Burhan Galyon konsey başkanı olarak seçilmiştir.[163]

Amerika'nın, Suriye Ulusal Konseyi'nin oluşturulmasını memnuniyetle karşılaması ve 2012'de İstanbul'da yapılan Suriye'nin Dostları Konferansı'nda "Suriye halkının meşru temsilcisi" olarak tanımasına rağmen özellikle liderinin seçilmesi, siyasi girişimlerin ele alınması ve konsey dışındaki diğer muhalif gruplarla koordinasyon kurulması hususlarında gruplar arasında devam eden anlaşmazlıklar nedeniyle konseyin çalışması kesintiye uğramıştır. Bunun üzerine Amerika, ulusal konseyin rolünü eleştiren açıkamalarda bulunmuş ve Suriye muhalefeti için yeni bir liderlik oluşturulmasını talep etmiştir.[164]

Eski milletvekili Riyad Seyf, Amerika ve diğer Batılı ülkelerin büyükelçilikleri ile koordinasyon içinde Amerikan eğilimleri ile uyumlu güç ve şahsiyetleri kapsayan ulusal konseyin yerine siyasi bir yapı oluşturma girişminde bulunmuş ve böylece 11 Kasım 2012 tarihinde bir koalisyon oluşturulmuştur. (Ulusal Koordinasyon Kurulu dışında) Suriyeli muhalif kitleler ve tüm siyasi akımların yanı sıra devrim hareketi güçleri, il yerel meclisleri ve rejimden ayrılan siyasilerin temsilcileri bu koalisyona dahil olmuş ve Muaz El-Hatib koalisyon başkanı olarak seçilmiştir.[165]

Doha'da kurulan bu koalisyonun en önemli hedeflerinden biri rejimin kontrolünden çıkan bölgeleri idare edecek ve otoritede kaosa neden olacak bir boşluğun oluşmasını engelleyecek bir hükümet oluşturmaktır. Fakat koalisyon içindeki anlaşmazlıklar ve koalisyona destek veren ülkelerin tutumlarının çatışması 18-19 Mart 2013 tarihinde İstanbul'daki toplantı yapılana kadar koalisyonun kurulmasından beri bu

---

[163] Azmi Beshara, **Suriye: Darb Al-Alaam Nahwa Al-Huriya fi Al-Tarih Al-Rahen**, **[Suriye: Mevcut Tarihte Günümüzde Özgürlüğe Giden Istıraplı Yol]**, El-Arabi Research Center, Beirut, 2013, s. 404 -405

[164] Beshara, a.e., s. 405-406

[165] Beshara, a.e., s. 407

hedefin gerçekleşmesine engel olmuştur. Ulusal koalisyon, bu toplantıda ulusal konsey üyesi Gassan Heyto'yu geçici hükümet başkanı olarak seçmeyi başarmıştır.[166]

Suriye'deki silahlanma emareleri protestoların ilk ayından beri görülmüştür. Başta bu silahlanma emareleri, özellikle ve sınır illerindeki kırsal yapının ve aşiretçilik yapısının bir parçası olarak evlerde silah bulundurma çerçevesinde ortaya çıkan klasik bir durumdu. Ardından rejim ordusundan ayrılan Yarbay Hüseyin El-Harmuş, "Özgür Subaylar Tugayı" adında askeri bir örgüt kurmuştur. Fakat bu girişim, "Özgür Suriye Ordusu" olarak bilinen yapının kurulacağının ilanı ile birlikte işler farklı örgütlenme yönüne gidinceye kadar rejim ordusundan ayrılan asker sayısının az olmasından dolayı simgesel şekilde kalmıştır.[167]

Zira rejim ordusundan ayrılan Albay Riyad El-Esad, düzenli ordudan ayrılan subay ve askerleri bir çatı altında toplamak için 29 Temmuz 2011 tarihinde "Özgür Suriye Ordusu" kurmuş ve Suriye'deki illerin geneline yayılan birliklerine barışçıl gösterileri koruma, rejimin güvenlik birimlerinin baskınlarına ve askeri eylemlere karşı koymakla görevlendirmiştir. Akabinde, bu ordu, tüm militanları hükümete karşı olarak toplamaya başlamıştır.[168]

Suriyeli bir kaynak tarafından Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na sunulan değerlendirmeye göre 2013 yılında "Özgür Suriye Ordusu" ile birlikte çalışan ve bünyesinde (10-20) arasında savaşçının bulunduğu Halep bölgesinin dört bir tarafına yayılmış halde yüzlerce grup bulunmaktadır. Böylece "Özgür Suriye Ordusu", büyük sayıda suçluların sızdığı düzensiz birer isyancı grup haline gelmiştir. Bu değerlendirmede isyancıların kamu ve özel fabrikaları, depoları, evleri ve araçları yağmalaması dahil özellikle sivillere karşı işledikleri ihlallerin günlük doğal bir durum haline geldiği belirtilmektedir.[169]

---

[166] Shamseddin El-Kilani, "Sana Ala Ta'sis Al-Itilaf Al-Watani Al-Suri", [Suriye Ulusal İttifakının Kurulmasından bir Yıl Sonra], **El-Arabi Research Center**, Doha, 2014, s. 6

[167] Beshara, a.g.e., s. 411

[168] Marwan Kaplan, "Almuearida Almusalaha Alsuwrya: Wuduh Alhadaf Waghiab Alroaa: Alsiyasat Al-Arabiya", [Suriye Silahlı Muhalefeti: Nesnel Netlik ve Vizyon Yokluğu: Arap Politikaları], **El-Arabi Research Center**, No:2, Doha, s. 43

[169] Beshara, a.e., s. 196

Ayrıca ABD tarafından terör örgütü olarak tanımlanan Nusra Cephesi gibi İslami eğilimli silahlı güçler bulunmaktadır. Bu örgüt, kuruluşunu lideri Ebu El-Feth Muhammed El-Gulani yoluyla 24 Ocak 2012 tarihinde duyurmuş ve Suriyelileri Suriye rejimine karşı silahlanmaya ve cihat etmeye çağırmıştır. Bu örgüte göre rejimi devirmek İslam devletinin kuruluşu yönünde atılmış ilk adımdır. Yine Suriye İslam Cephesi ile Şam ve kırsalındaki Ensarul İslam Birliği gibi çok sayıda İslami birlikleri bünyesinde barındıran birçok birlik ve cephe bulunmaktadır. Silahlı muhalif güçlerin finansman kaynağı, Suriye'deki çatışmada kendileri için etki ve nüfuz aracı oluşturmak isteyen bazı hükümetler tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca para ve silah temini noktasında büyük deneyim sahibi organize şebekelere dayanan bir finansman şebekesi de vardır. Özellikle İslami gruplar, sınır ötesi büyük finansman şebekelerine sahiptir.[170]

3.1.2.3. IŞİD

Ebu Bekir El-Bağdadi Suriye'de patlak veren krizden ve Suriye'deki çatışma hattına girişini duyurmak için orada meydana gelen kaostan yararlanmıştır. El Kaide ile bağlantılı bütün diğer Tekfiri silahlı gruplar gibi, El-Bağdadi ve örgütü de insanları kaçırmak ya da öldürmek için Suriye'de uygun bir zemin bulmuştur. Buna ek olarak, kaosun kazanımlarından yararlanmış ve nüfuzlarını artırmışlardır. Suriye sınırından ve Suriye'nin doğusundan "Suriye'de Sünnilere Destek" sloganıyla Suriye topraklarına girerek Suriye rejimine karşı savaş ilan etmiştir.

El Kaide'nin Suriye'deki varlığı, 2011'in sonlarında Ebu El-Julani'nin "Nusra Cephesi" örgütünün ortaya çıkmasıyla başlamış ve Suriye'deki en önemli silahlı grupların ortaya çıkışı hızla artırmıştır. Nusra ile El-Kaide'ye bağlılığını el-Zawahiri liderliğindeki El Kaide'ye duyurduğunda medya ve basın, Irak'taki İslam Devleti'ne karşı Nusra ve IŞİD arasındaki ilişki hakkında konuşmaya başlamıştır. Bu örgüt Irak'a yayılmış bir Suriye uzantısı olarak görülmeye başlanmıştır. 9 Nisan 2013'te bir kanal aracılığıyla ses kaydı yayını yapan Ebu Bekir El Bağdadi, Nusra Cephesi şubesinin Irak İslam Devleti ile "Irak-Şam İslam Devleti" adı altında birleştiğini duyurmuştur.[171]

---

[170] Kaplan, a.g.m., s. 47

[171] El Badil, "Al Qaeda in Syria, Past, Present and Future", 2018, (Çevrimiçi), https://elbadil-pss.org/ (http://cutt.us/c4nF1), 03 Kasım 2018

3.1.3. Rusya'nın Suriye Krizi Karşısındaki Tutumu

Suriye krizi, Arap Baharı gelişmesi ile bağlantılı olarak başlamış, fakat hızlı bir şekilde büyük bölge ülkeleri arasında nüfuz çatışmasına dönüşmüş, ardından özellikle bir tarafta Rusya ve Çin, diğer tarafta ABD ve AB'nin olduğu uluslararası sistemdeki süper güçler arasında üst düzeyde rekabete dönüşmüştür. Devlet Başkanı Beşar Esad'a karşı barışçıl protestoların başlamasının ardından Rusya, Suriye halkının değişim hakkının bulunması noktasından hareket ederek Suriye rejimi ile muhalefet arasında ortayol bir tutum sergilemiştir. Nitekim o zamanki Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, Suriye yönetimini uyararak muhalefetle diyaloğa ve reformlara başlamaması durumunda Esad'ı kötü bir akibetin beklediğini gördüğünü belirtmiştir. [172]

Suriye devriminin yükselişi ve rejim yetkililerinin göstericilere karşı şiddet kullanması, ardından muhalefetin Esad yanlısı rejim ordusuna karşı kuvvete başvurması ile birlikte Rusya'nın tutumunda önemli bir değişim meydana gelmiştir. Zira Moskova, sormululuğu iktidar ve muhalefete yüklemiş, dolaylı veya dolaysız dış müdahalede bulunulmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Moskova'nın bu tutumunun çıkış noktası, barışçıl çözümün kaçınılmazlığı ve ilgili tüm tarafların müzakere masasına oturmasıdır.[173]

Rusya, Batının Libya'ya askeri vesayet uygulamak için askeri müdahale zemini oluşturmak amacıyla sivilleri Albay Muammer Kaddafi'ye karşı koruma gerekçesi ile uluslararası kararın çıkarılması hususunda NATO tarafından aldatılmasından duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Bu nedenle Suriye hakkında çıkarılacak uluslararası kararların tamamına kesinlikle karşı olduğunu duyurmuştur.[174]

Eski Rusya Başbakanı Yevgeny Primakov, "Rusya'nın bu koşullarla ilgili tek doğru tutum diyebileceğimiz bir tutum sergileyeceği inancıdayım. Şu anda başbakan veya dışişleri bakanı olsaydım kesinlikle aynı tutumu sergilerdim. Tabi ki bu tutumun şimdiden başarılı olacağını söylemek mümkün değildir" diyerek Rusya'nın tutumunun doğru olduğunu ifade etmiş ve açıklamasına şöyle devam etmiştir: "Bizler temelinde milyonlarca insanın hayatının korunması ve aynı zamanda geniş ve önemli bir bölgenin

---

[172] Ali Azad Ahmet, **Sijilat Althawra: Dirasat Suriya**, **[Devrim Kayıtları: Suriye Çalışmaları]**, El-Arabi Research Center, Beirut, 2013, s. 478

[173] Norhan Alshekh, **Rusya wal Tagayurat Aljıostratıjıya fıl Watan Al-Arabi**, **[Rusya ve Arap Dünyasında Stratejik Değişiklikler]**, Al-Arabi Research Center, Beirut, 2014, s 2. 94

[174] Wakim, a.g.e., s. 203

istikrarına önem verilmesinin yattığı ahlaki bir tutum sergiliyoruz. Bu tür durumlarda sergilenebilecek tek tutum budur. Peki sonuç ne olacak derseniz açıkçası sonucun belli olmadığını ve bilen hiç kimsenin bulunmadığını tekrar ifade etmek istiyorum."[175]

Çin, Washington'un çıkarlarına yönelik politikasına duyduğu kırgınlığından dolayı Suriye rejimine daha çok önem vererek Rusya'nın tutumuna destek vermiş ve Suriye rejiminin devrilmesine karşı çıkmıştır. Çin'e göre Washington'un pasifik bölgesine ilgi duymasının amacı, kendisini kuşatma altına almak, ticaret, enerji tedarik ve sanayisi için gerekli önemli kaynakların hatlarını kontrol altına almak ve ekonomik büyümesini engellemektir. Çin, Amerika'nın gerilimin hızlı tırmanışından endişe duyan komşuları ile ittifak kurarak kendisini kuşatmayı amaçlayan girişimlerinden ciddi kaygı duymakatadır. Pekin'e göre Amerika'nın bu politikası iç istikrarını hedef almaktadır. Çünkü ekonomisinin büyüme çarkının durması veya yavaşlaması milyonlarca Çinliyi etkileyecektir.[176]

Görünen o ki Çin'in Suriye krizi karşısındaki tutumu, Amerika'nın Asya Pasifik cephesine yönelik politikasına tepki vermeye çalışmasından kopuk değildir. Bu durum Çin'in Amerika'nın kendisinin bu bölgedeki rolünün büyümesini frenlemeye çalıştığını görmesine neden olmuştur. Bu nedenle Çin, bu politikaya Suriye krizi ile ilgili tutum ve İran'la ilişkiler gibi kendisi için pazarlık fırsatları oluşturacak manevralarla tepki vermiştir. Öte yandan Çin için İran'ın stratejik konumu Suriye'den daha önemlidir.[177]

Suriye rejiminin devrilmesi, İran'ın zayıflamasına ve sonunda ABD'nin pençesine düşmesine neden olacaktır. Çünkü bu durum, dünya petrolünün yaklaşık %60'nı doğrudan Amerikan kontrolüne bırakacak ve Çin'e karşı önemli bir baskı kozu oluşturacaktır. Yine Suriye rejiminin devrilmesi, rejimin devrilmesinin başlangıcı olarak İran'ın kuşatma altına alnması ve dolayısıyla Afrika'ya ulaşması ve doğal zengin kaynaklarından dolayı açılmak istediği bölgeye ulaşmasına imkan verecek Orta Doğu bölgesinin Çin'in yüzüne kapanması demektir.[178]

Batılı devletlere gelince: Suriye'deki olaylar patlak verdiğinde Amerika-Suriye ilişkileri giderek iyileşmekte ve Amerika'nın Suriye rejimine karşı tutumu aşamalı olarak değişmekteydi. Ardından ilişkiler önemli ölçüde gerilemiştir. Amerika, ilk

---

[175] Ahmet, a.g.e., s. 556
[176] Ahmet, a.e., s. 483 -484
[177] Beshara, a.g.e., s. 468 -469
[178] Wakim, a.g.e., s. 207

aylarda rejimin şiddet kullanmasını sadece sözlü olarak kınayan, rejime göstericilerin taleplerini yerine getirmeye, reform yapmaya ve rejimin daha önce duyurduğu reform çizgisinde gitmeye çağrıda bulunan bir tutum sergilemiştir. Ardından ABD, Suriye rejiminin önemli şahsiyetlerine bir dizi ekonomik yaptırım paketi uygulamış ve Devlet Başkanı Esad'ı şiddeti durdurmaya, reform yapmaya teşvik etmiş ve ardından iktidardan çekilmeye davet etmiştir.[179]

ABD, Suriye'nin gerek İran'la ilişkileri gerek Arap-İsrail çatışması ile gerekse diğer bölgesel meselelerle ilgili tutumu olsun politikasının değişmesinde somut çıkarının olduğunu kabul etmektedir. Washington'un Suriye krizine dahil olmasındaki en önemli hedefi, bölgesel güç dengelerini yeniden oluşturmaktır. Çünkü ABD, Suriye'deki çatışmaya İran'la çatışma durumunun bir parçası gözüyle bakmaktadır. Amerika, bir taraftan Suriye rejiminin zayıflatılmasına katkıda bulunurken diğer taraftan İran'a karşı müzakereci tutumunu sürdürmektedir. Aryıca ABD'nin bölgede kendisinin ve müttefiklerinin çıkarları için risk teşkil etmesinden dolayı İran'ın nüfuz çemberi oluşturmasını engellemede somut çıkarı bulunmakatadır. Bu tür bir nüfuz çemberinin oluşturulmasının özellikle İran-Rusya-Çin ittifakının oluşması durumunda uluslararası geniş yansımaları olabilir. Washington'un bu ihtimallerden duyduğu endişeler onu Suriye'de değişim üzerinde ısrar etmesine neden olacaktır.[180]

Yine arka planda Avrupa'nın öncülüğünü yaptığı Fransa'nın rolü, Suriye'nin kıyı bölgesini kontrol altına almaya yönelik klasik stratejik eğilimi ile uyumludur. Nitekim Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın ABD ve AB'ne Suriyeli yöneticiler hakkında yaptırım yapmaya ve AB'nin bizzat Devlet Başkanı Esad dahil yaptırımları onaylamaya çağrıda bulunması buna açıklık getirmektedir.[181]

Bu nedenle ABD ve Avrupa'daki müttefikleri, muhalefeti destekleyen ülkelerin "Majmoat Asdika Suria" (Suriye'nin Dostları) dahil birçok çatı altında bir araya toplamayı kolaylaştırmada bariz bir diplomatik rol oynamıştır. ABD, başlangıçta muhalefetin Esad rejimini devirerek Suriye'nin tamamında başarılı olması için destek verirken siyasi girişim ve çözümlerin sekteye uğraması ile daha aktif hale gelen

---

[179] Beshara, a.g.e., s. 450
[180] Ahmet, a.g.e., s. 487
[181] Wakim, a.g.e., s. 211

Rusya'nın rolü karşısında Suriye krizinin gidişatına doğrudan etkisi zayıfladı ve bu durum Avrupanın durumuna etki ederek Libya'da oynadığı etkin rolü zayıflattı.[182]

Bölgesel güçlerin tutumuna gelince: Özellikle Katar olmak üzere Körfez ülkeleri ve aynı zamanda Türkiye başlangıçta hala müttefik olan Şam'ı göstericilerin öfkelerini dindirecek ve gerilimi engelleyecek reform adımları atmaya ikna ederek krizi kontrol altına almaya çalışmışlardır. Fakat bu girişimlerin işe yaramadığının görülmesi ve protestoların alanının genişlemesi ile birlikte Arap devrimlerinin sonuçları dikkate alındığında Suriye'de rejimin devrilmesinin kaçınılmaz olduğu görülmeye başlamıştır.[183]

Türkiye, Arap baharından ders çıkarmaya çalışmış ve ilk başlarda Kaddafi'yi devirme girişimlerine karşı çıktığı Libya'da düştüğü hataya düşmemek için hemen devrime destek vermiştir. Siyasi, ekonomik ve jeopolitik nedenlerden dolayı Suriye'deki değişim sürecinden en çok faydalanan ülke olmayı istemiştir. Türkiye, siyasi açıdan bölgedeki İslami hareketlerin manevi baba rolünü üstlenmiş ve Suriye'deki muhalif İslami akımlara kucak açarak bu akımların otoritenin yolunu tutması halinde gelecekte tek söz sahibi ülke olmak istemiştir. Ekonomik açıdan Suriye, Türk ürünlerinin Arap dünyasına özellikle Körfeze giden ana geçidi sayılır. Bu nedenle Türkiye'nin çıkarları için Şam'da dost bir rejimin bulunması gerekir. Jeopolitik olarak -ki bu en önemlisidir- Türkiye'ye göre özellikle Amerika'nın çekilmesinden sonra İran nüfuz bakımından Irak'ta tek başına kalacak ve Suriye'de ciddi bir İran nüfuzunun bulunması ile birlikte Türkiye'nin nüfuzu kuşatılacaktır. Bu nedenle Türkiye, Suriye devrimi başladığında İran'ı destekleyen Şam'daki rejimin devrilmesinde ısrar ederek güç dengelerini kendi lehine değiştirmek için aslında altın bir fırsat yakalamıştır. [184]

Batının İran'ı kuşatma altına almak için uğraştığı bir zamanda Suriye'nin kaybedilmesi, Washington ve müttefiklerine İran'ı tecrit etmek ve İran rejimine darbe vurmak için onu kontrol altına almalarına fırsat vermek demektir. Nitekim İran Dışişleri bakanının Suriye'deki olaylara ilişkin olarak İsrail'e karşı direnişi destekleyen bir hükümeti sarsmak için Batılı bir komplodur" şeklindeki açıklaması buna açıklık getirmektedir. Tahran, Suriye'nin içişlerine yönelik her tür dış müdahaleye karşı olduklarını belirtmiştir. Nitekim bu durum, Hizbullah'ın genel sekreteri Hasan Nasrallah yoluyla aldığı Esad'ı destekleyen tutumda net şekilde görülmektedir. Çünkü Suriye'ye

---

[182] Beshara, a.g.e., s. 471 -472
[183] Ahmet, a.g.e., 487
[184] Ahmet, a.g., s. 488

verilecek desteğin kaybedilmesi, Batılı güçlerine 2006 yılındaki İsrail düşmanlığı sonucunda Lübnan'a deniz amborgosu uygulamasının ardından karadan da kuşatma altına alınacak olan İslami direnişin belinin kırılması demetktir.[185]

3.2. Rusya'nın Suriye Politikasını Etkileyen Faktörler

Rus dış politikasının Suriye'nin durumuna yönelik benimsediği tutum, SSCB'den sonra Rusya'nın Orta Doğu bölgesine yönelik politikasında bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Hatta birçok analiste göre bu adım, Rusya'nın uluslararası sistemde güçlü rolünü tekrar geri kazanmasının başlangıcıdır. Tabi ki Rusya'nın Suriye krizine yönelik bu hareketliliği, Suriye halkına insani yardım yapmak için yapılmış bir hareketten ibaret değildir. Rus politikasının uluslararası ilişkilerdeki pragmatik hesaplarını ortaya çıkaran bir hareketliliktir . Bu nedenle bu bölümü ekonomik faktörler, askeri faktörler ve son olarak jeostratejik faktörlere bölerek Rus liderlerinin dış müdahalelere karşı çıkan tavrını ve krizin siyasi diyalogla çözülmesinde ısrar eden tutumu savunmalarına neden olan en önemli faktörleri tespit etmeye çalışacağız.[186]

3.2.1. Ekonomik Faktörler

Rusya'nın Suriye'deki ekonomik çıkarları, tarihi SSCB dönemine dayanan Rusya'nın Suriye rejimine verdiği desteği açıklayan en önemli dürtülerdendir. Bu çıkarlar, öncelikli olarak ticari ilişkiler, Rus şirketlerinin yatırımları ve enerji sektöründeki işbirliğine dayanmaktadır.

Rusya ile Suriye arasındaki ticari ilişkiler, 2003 yılından beri istikrarlı şekilde gelişmesine rağmen bir derecede gelişmiş sayılır ve büyük ölçüde esasen petrol ürünleri ve makineye dayanan Rusya'nın ihracatına dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler, 2010 yılında 2 milyar dolara ulaşarak hızlı bir şekilde gelişmiştir. Yine Rusya, Suriye'den ithal edilen tekstil ürünlerinin gümrük vergi oranlarını %25'e düşürmüştür. Bu adım, ikili ticaret hacminin artmasında etkili olmuştur. Zira Rusya ile Suriye arasındaki ticari ilişkilerin hacmi 2011 yılında 1.92 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan Rusya'nın Suriye'deki yatırımları yaklaşık 20 milyar dolardır. Ayrıca Suriye'de büyük projelerde çalışan birçok Rus şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerden biri, Rus Gazprom Şirketine bağlı şube olan "Stroytransgaz" Şirketidir. Bu şirket, 2008 yılında

---

[185] Beshara, a.g.e., s. 564

[186] Azuolas Bagdunas, "Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit", **European Journal of Economic and Political Studies**, Fatih University, Istanbul, Vol 5, 2012, s. 63

El-Ruhab-Humus denilen yaklaşık 319 km'lik. gaz hattı döşemiş ve 2009 yılında doğalgaz işleme istasyonu yapmıştır. Yine "Tatneft" Şirketi, Suriye'de ham petrol üreten en büyük altıncı şirket olup, 2005 yılından beri petrol sahası keşfetmek ve geliştirmek için Suriye kamu petrol şirketi ile ortak bir projesi yürütmektedir.[187]

Suriye Hükümeti, on yıllardan beri ithalatın, ihracatın ve ikili ticari anlaşmaların büyük bir kısmını Rusya ile yapmaktadır. Rusya'nın bakış açısına göre rejimin değişmesi yatırımlarının zarara uğramasına neden olacaktır. Bu nedenle bazı raporlarda Rus şirketlerinin Suriye Hükümeti'nin yabancı şirketlerin faaliyetlerini askıya almasından faydalanmak için harekete geçtikleri belirtilmektedir. Örneğin Rus Gazprom Şirketi, 2012 yılında Hırvat Petrol ve Doğalgaz Şirketi'nin Suriye'deki görevini üstleneceğini açıklamıştır. Kısacası Suriye krizi, aynı anda Rus ekonomisi için hem bir fırsat hem de tehdit oluşturmaktadır.[188]

Rusya'nın enerji alanında bir dev olarak konumuna sıkı sıkıya sarılması Suriye krizindeki önemli çıkarlarındandır. Rusya, önemli rakiplerin ekonomik olarak kendisi ile rekabet etmesini engellemeye çalışmaktadır. Arap Körfezi'ne bakan ülkelerden doğalgaz ve petrol nakil hatları üzerindeki uluslararası ve bölgesel rekabet, Rusya dış politikasının Suriye krizine yönelik önemli belirleyicilerinden biridir. Zira Rusya, Suriye rejiminin devrilmesinin Katar doğalgazının Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması ihtimalinin bir sonucu olarak Avrupa'nın doğalgaz pazarına egemen olan konumunun sarsılmasından endişe duymaktadır.[189]

Avrupa'nın Rus doğalgazından kurtulmak için alternatif arayışında Katar'ın kıtanın alternatif arayışı içerisindeki en önemli aday olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Katar, bu alanda kendisine itimat edilecek bir aday olduğunu göstermiştir. Bunun en önemli göstergesi ise, gelecek on yıllarca devam etmesi beklenen İngiltere ile stratejik ortaklıktır. Zira İngiltere'nin yaklaşık sıvı doğalgaz tüketiminin üçte birini Katar karşılamaktadır. Eneji uzmanlarına göre dünyanın birinci sıvı doğalgaz ihracatçısı sayılan Katar, Avrupa kıtasına doğalgaz ihracatı alanında Rusya'nın yerini alamayabilir.

---

[187] Abdulhay, Waleed, **Rusia wa Muhadadat Al siyn Alsiyasiat lil'azmat Alsuwria**, **[Rusya ve Çin'in Suriye Krizine Yönelik Siyasi Belirleyicileri]**, Aljazeera Research Center, Doha, 2012, s. 6

[188] Azuolas, a.g.m., s. 64

[189] Kaplan, a.g.m., s. 317 -318

Fakat, Avrupa'nın Rus doğalgazına olan bağımlığını azaltmasına yardımcı olabilir. Gözlemcilere göre Katar, bu alandaki en büyük aktör olacaktır.[190]

Fakat Katar'ın Avrupa'ya uzanan ana deniz nakliye güzergahı, Hürmüz, Bab El-Mandeb Boğazları ve Süveyş Kanalı gibi birçok sıkıntılı noktalardan geçmekte ve bu üç mevki, siyasi açıdan sorunlu bölgelerde yer almaktadır. Bu durum, AB'nin karar vercilerinin endişesini tetikleyen zayıf noktadır. Nitekim geçmiş dönemlerde siyasi istikrarsızlıktan dolayı Suveyş Kanalı kapanma riski yaşamıştır. Bunun oluşmasını engellemenin tek yolu, Katar'ın teklif ettiği boru hattının aktif hale getirilmesinde yatmaktadır. Bu boru hattı, Katar'ın doğalgaz sahalarından başlayıp önce Suriye'den sonra Türkiye'den geçerek "Nabucco Boru Hattı" ile birleşecektir.[191]

Katar, önce Suudi Arabistan, sonra Ürdün, oradan Suriye'ye uzanan, Suriye'den biri Lazkiye, ikincisi Lübnan Trablus ve üçüncüsü Türkiye'ye ayrılmak üzere bir doğalgaz boru hattı döşenmesi noktasında 2009 yılında Suriye'ye işbirliği teklifi yapmıştır. Bu boru hattının amacı, Katar doğalgazını Avrupa'ya aktarmaktır. Çünkü Doha'ya göre bu hattın maliyeti diğerlerinden daha az ve daha fazla kâr getirisi vardır. (Fakat Suriye, Rusya'ya olan yükümlükleri ve neredeyse Avrupa ülkelerinin tamamına doğalgaz ihraç etmesinden dolayı Rusya'nın çıkarlarını korumak için o zaman bu teklifi reddetmiştir. Arap isyanlai cevarında 2011 yılı başında topraklarında yaşanan olaylara rağmen Suriye, 2012 yılında İran ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre İran doğalgazının önce Irak sonra Suriye üzerinden Avrupa'ya taşınması öngörülmektedir.[192]

Yine Rusya, o zaman Irak ile Suriye arasında bu hattın yapım anlaşmasını bir an evvel imzalaması için İran üzerinden Irak'a baskı yapmıştır. Bu anlaşmaya göre Rus şirketleri Irak Kerkük ile Suriye sahilindeki Banyas arasındaki doğalgaz boru hattının geliştirilmesine katkıda bulunacak ve projenin ortağı olacaktır. Böylece Suriye, İran'dan Akdeniz'e uzanan stratejik-enerji tedarikini oluşturmak üzere doğalgaz toplama ve üretim bölgesi haline gelecek ve Nabucco boru hattını genişletmeye yönelik girişimlerin önü kesilmiş olacaktır.[193]

---

[190] Huveyda Baz, "Qatar is The First Candidate to Save Europe from The Grip of Russian Gas", 2015, (Çevrimiçi), http://www.al-sharq.com/news/details/232879#.VNSfty5GTIU, 25 Eylül 2018

[191] Job, "The Gas crisis in Europe and the Alternative Role of Qatar", **Aljazeera Research Center**, Doha, 2014, s. 6

[192] Job, a.g. s. 7

[193] Mazen Rifai, "The Gas curse", 2012, (Çevrimiçi), https://www.ana-news.info/2009-10-17-12-38-52/2012-12-27-21-25-02/4049-2012-08-28-12-01-24/, 26 Eylül 2018

Diğer taraftan Suriye sahilinde ciddi oranda doğalgaz ve petrol bulunması konusu vardır. Zira araştırmalarda Akdeniz havzasında ciddi doğalgaz ve petrol sahasının bulunduğu ve bu sahadaki rezervlerin yaklaşık 200 trilyon metreküp doğalgaz ve 107 milyar varil ham petrol olduğu belirtilmektedir. Nitekim Filistin karasularında "Marin" gazı sahası bulunmuştur. Yine araştırmalarda Lübnan-Suriye-Kıbrıs karasularına kadar uzanan "Leifthin havzasında" 227 trilyon metreküp gaz ve 7.1 milyar varil sıvı petrol rezervinin bulunduğu belirtilmektedir. Bu saha, işgal altındaki Filistin toprakları ve karasuları altından, Lübnan, Kıbrıs ve Suriye toprak ve karasularından Türkiye'ye kadar uzanan aynı havzada aynı derinlikte petrol ve doğalgaz yataklarına sahiptir. Bu nedenle ilk aramayı yapan ülke kendi ve komşu ülkelerin petrol payını çıkarma imkanına sahip olacaktır. Bu önemli tespitlerden Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarına doğalgaz, petrol ve elektrik hattı ağları bağlayarak Doğu Akdeniz bölgesininin dünya çapında ana enerji merkezi haline kolaylıkla dönüştürülebileceği sonucunu çıkarabiliriz. İsrail'in 2009 yılında petrol ve doğalgaz çıkarmaya başlaması ile Akdeniz havzasının bölge üzerindeki çatışmanın bir parçası olduğu gayet açık hale gelmiştir. Çünkü yirmi birinci asır, petrol enerjisi asrıdır. Washington Enstitüsü, bu havzanın dünyanın en zengin doğalgaz bölgesi olduğunu ve Suriye'nin en zengin ülkesi olacağını, dolayısıyla Suriye doğalgazının gelecek asrın anahtarı olacağını, Suriye'yi ele geçirenin bu sayede dünyada doğalgaz alanına giriş yapacağını ifade etmiştir.[194]

Bu esasa göre Rusya'nın Suriye'de yaşanan olaylar karşısındaki tutumunun önemli bir yönüne açıklık getirmemiz mümkündür. Suriye'yi Batı yanlısı bir ülke haline dönüştürmek, bu ülkelerin bir taraftan çıkarlarına hizmet etmek için bu doğalgaz sahalarını kontrol altına almaları ve diğer taraftan Rusya'nın Avrupa üzerindeki doğalgaz tekelini zayıflatmalarına imkan verecektir. Bu durum nihayetinde Rusya'nın ekonomisinin zayıflamasına ve uluslararası alandaki rolünün sınırlandırılmasına yol açacaktır. Bu nedenle Rusya, Suriye rejimine verdiği desteğin yanı sıra başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin bölgedeki doğalgaz ve petrol sahalarını kontrol altına almaya ve Avrupa'nın Rus doğalgazını ithal etmesini devre dışı bırakmaya yönelik planlarını boşa çıkarmaya çalışmıştır.[195]

---

[194] Mazen Rifai, "The Gas curse", 2012, (Çevrimiçi), https://www.ana-news.info/2009-10-17-12-38-52/2012-12-27-21-25-02/4049-2012-08-28-12-01-24/, 26 Eylül 2018

[195] Imad Fawzi Shueibi, "Struggle over the Middle East: Gas Ranks First", 2017, (Çevrimiçi), http://www.voltairenet.org/article173718.html, 26 Eylül 2018

3.2.2. Askeri Faktörler

2011 Mart ayının başında Suriye'de yaşanan olaylar, Rusya'nın Akdeniz bölgesinde yeni ilgilerinin belirlenmesine imkan vermiştir. Rusya'nın bu ilgisi, 1783 yılında Kırım adasındaki Sivastopol üssü sayesinde Rus İmparatorluğu'na Akdeniz'e açılan bir pencere sunan Kraliçe II. Catherine döneminde gerçekleşen sıcak sulara ulaşmaya çalışan Rus çarlarının dönemine dayandığından bu bölgedeki çıkarların korunmasına on yıllar boyunca yardımcı olan önemli bir araç olması bakımından Akdeniz'deki varlığını korumaya çalışmıştır.[196]

Tartus'taki deniz üssü, Rusya'nın Orta Doğu'daki tek ayak basacak noktasıdır. Rusya, açık denizlere açılan gemilerinin olmasından dolayı bu üs yoluyla Akdeniz'deki konumunu geri kazanmaya çalışmaktadır. Bu üs, 1990 yılından beri Sovyet filosunun Akdeniz'de hareket etmesini sağlamak için 1971 yılında kurulmuş ve SSCB yıkıldıktan sonra zaman zaman gemilere erzak tedariki için kullanılmaya başlamıştır.Tartus limanının Rusya için önemini şu üç noktada özetleyebiliriz: Birincisi, Rus-Suriye ikili deniz işbirliğinde önemli liman konumundadır. İkincisi, Rusya'nın Akdeniz ve Orta Doğu'daki nüfuzunu geri kazanmasına yardımcı olmaktadır. Son olarak Rusya Deniz Kuvvetleri için uzun vadeli bir yatırım olarak düşünülmektedir.[197]

Deniz işbirliği, özellikle son yıllarda Rus-Suriye askeri ortaklığındaki en önemli somut alanlardan birini oluşturmaktadır. Zira seksenli yıllarda Tartus limanı, eski SSCB'nin beşinci deniz filosunun ana limanı olmuş ve SSCB'nin yıkılmasından sonra gemilerini bu limandan çekmiştir. Moskova, bu limanı ihmal etmiş, fakat tamamen tahliye etmemiştir. Doksanlı yıllarda Tartus limanı, Akdenize açılan az sayıda Rus gemilerine ara ara ev sahipliği yapmıştır. 2000 yılının ikinci yarısının başlaması ile birlikte Rusya, denizcilik faaliyetini aşamalı olarak geliştirmeye başlamıştır. Vilademir Putin'in başlattığı Rus deniz gücünün tekrar geliştirilmesinin amacı, Kiev ile imzalanan kiralama sözleşmesinin 2019 yılında sona ermesinden sonra Sivastopol üssünü terk etmesi durumunda Akdeniz ve Orta Doğu'daki stratejik çıkarlarını geliştirmektir.[198]

---

[196] Olena Bagno Moldavsky, "Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing", **INSS Publications**, Tel Aviv, No:4, 2013, s. 128

[197] Moldavsky, a.m., s. 129

[198] Bagdunas, a.g.m., s. 61

2005 yılında Ukrayna'da yaşanan turuncu devriminden beri Rus-Ukrayna ilişkileri kötüleşmeye başlamıştır. Özellikle Ukrayna, Kuzey Atlantik Paktı'na katılmak için aday olmuş ve Sivastapol Rus deniz üssü kira sözleşmesinin 2019 yılından sonra uzatılmayacağını açıklamıştır. Böylece Rusya, Karadeniz'e bakan Rus sahilindeki Novorossiysk üssünün yapımını hızlandırmanın yanı sıra farklı alternatifler arayışı içine girmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın bu arayışı, Putin'in 92 milyar ruble (23 milyar euro) olarak takdir ettiği "2005-2020 döneminde Rus toprakları üzerinde Karadeniz deniz filosu üs sistemi yapımı" başlıklı federal program bütçesi çerçevesine girmektedir. Yine Tartus'taki Rus deniz altyapısının geliştirilmesi bu program kapsamındadır.[199]

Rusya, 2008 yılında Tartus limanının geliştirilmesi ve kalıcı bir deniz üssüne dönüştürülmesi için teknik destek vermek amacıyla 2008 Eylül ayında Şam'la müzakerelere başlamış ve 2009 yılının başında alt yapı yenileme süreci başlamıştır. Amiral Victor Kravchenko, bu üssün bir liman olmanın ötesinde cephanelik, gıda ürünü, silahlanma tesisi, uçuş ve deniz savunması için bir rıhtım ve depo olmasının yanı sıra yüzer atölye, depo ve yüzlerce Rus tekniker ve subayın çalıştığı bir kışla olduğunu belirtmiştir. Ayrıca şöyle demiştir: "Rus deniz donanması Aden Körfezi ve Akdeniz'de görev yaptığına göre bu üs, bizim için son derece önemlidir." Rusya, 2012 Temmuz ayında tatbikat yapmak için Akdeniz'e bir adet destroyer, üç adet savaş gemisi ve bir adet fırkateyn göndermiştir. Bu, bu limanın Rusya için önemli olduğunu göstermektedir.[200]

Rusya'nın Tartus'taki deniz üssünün önemi hakkında bazı şüpheler olsa da Montrö anlaşmasına göre yasalarla getirilen sıkı sınırlandırmalar sonucunda Türk boğazalarında engellendiği Karadeniz'deki deniz filosunun karşılaştığı kısıtlamalardan dolayı bu üsteki askeri faaliyetinin Rusya için önemli olduğunu görmekteyiz.[201]

Genellikle Rusya'nın Suriye ile uzun tarihe dayanan silah ticareti, Rusya'nın Suriye rejimini desteklemesinin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Bu bakış açısına göre Rusya, Libya'da yaşanan olayların ardından özellikle kendisi için kârlı olan bir pazarı kaybetmek istememesinden dolayı Suriye'ye destek vermektedir. Nitekim Rusya, 2005 ila 2010 arasındaki dönemde Suriye'ye 3 milyar dolar değerinde silah ihraç

[199] Moldavsky, a.g.m., s. 130
[200] Bagdunas, a.g.m, s. 62
[201] Bagdunas, a.m., s. 63

etmiştir. Rusya, şu ana kadar Suriye'ye yaklaşık 72 adet "Yakhont" tipi füze teslim etmiştir. Suriye'nin sahil şeridinde bu füze sistemi ve radarların yanı sıra diğer teknolojiler bulunmaktadır ve Suriye sahillerini deniz saldırılarına karşı korumak için yerleştirilmiştir. [202]

3.2.3. Jeostratejik Faktörler

Yukarıda değinildiği gibi genel olarak kâr sağlamak, eski SSCB'nin politikasını karakterize eden ideolojik faktöre oranla Rusya'nın dış politikasının belirlenmesinde en önemli etkin faktörlerden biri olmuştur. Fakat Rusya'nın Suriye krizi karşısındaki tutumunu açıklamada ekonomik ve askeri çıkarların rolu stratejik faktörün varlığına oranla görecelidir. Çünkü bu çıkarların genel olarak Orta Doğu bölgesi, özel olarak Suriye'de sağlanması uluslararası ve bölgesel alanlardaki güçler dengesi ile güçlü şekilde bağlantılıdır.[203]

Özel olarak Amerikan politikası, genel olarak NATO politikası, SSCB'nin yıkılmasından beri Rusya'nın mevcut varlığından daha çok gelecekteki varlığından endişe duyulmasından dolayı onu hayat alanında aşamalı olarak çevrelemeyi benimsemiştir. Önce Doğu Avrupa NATO ve AB'ne dahil edilerek Rusya'nın buradaki cephesi kapatılmış, ardından Gürcistan ve Ukrayna'daki devrimleri körükleme girişimlerinde bulunulmuş, ardından en önemlisi başkent Kırkızistan'ın yakınındaki "Manas" üssü gibi bazı Orta Asya ülkelerinde askeri varlıklar oluşturulmuştur.

Ayrıca Rus "Independence" gazetesinin 2007 Şubat ayında yayınladığı raporunda Amerika'nın "doğu kapısını" Rusya'ya kapatmak için Alaska ve Kaliforniya'daki askeri üslerine anti-füze sistemleri konuşlandırma projesinin olduğu ve Amerika'nın aynı dönemde Rusya'nın nükleer strateji gücüne darbe vurmak için Kafkas bölgesine füze sistemi yerleştirmeye çalıştığı belirtilmiştir. Böylece Rusya'nın etrafında örülen duvarın haritası ortaya çıkmaktadır.[204]

Rusya bu durumu farketmiş olsa da ilk aşamada bu çevreleme politikasına karşı koymak için etkili adımlar atacak durumda değildi. Fakat özellikle 2000 yılında

---

[202] Bagdunas, a.m.e., s. 64
[203] Bagdunas, a.m., s. 66 -67
[204] Abdulhay, a.g.m., s. 8 -9

Vilademir Putin'in iktidara gelmesinden beri Rusya'da yaşanan gelişmeler sonucunda yukarıda belirtilen çevreleme politikasına karşı koymak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Rusya'nın 2008 Ağustos ayında Gürcistan'a yaptığı müdahale, tam üyelik yönünde 2005 yılında NATO ile imzalanan barış amaçlı ortaklık anlaşmasını geliştirmek isteyen Gürcistan'daki NATO'nun varlığını engellemeye yönelik Rus stratejisinin net göstergesidir. Ayrıca 1994 yılında barış amaçlı ortaklık anlaşması kapsamında Azerbaycan'ın NATO ile yaptığı anlaşmalar vardır. Bu da Atlantiğin Doğu Avrupa'dan Rusya'nın Kafkasya tarafına doğru uzanması demektir. Görünen o ki Putin'in Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ı içine alan "Avrasya Birliği" projesi Atlantiğin bu bölgeye uzanmasını engelleme girişimidir. Orta Asya'nın jeostratejik bağrını oluşturan Batı Asya'nın ikinci hattında İran ve Suriye yer almaktadır. Putin, bu iki ülkeyi "sınırlarının batı bölgelerindeki istikrarının güvencesi" olarak ifade etmiştir.[205]

Rusya'ya göre ABD, Orta Doğu'nun coğrafi ve siyasi haritasını yeniden çizmek, Arap ve Arap olmayan önemli büyük bölgesel güçleri zayıflatmak ve bölgedeki çıkarlarını tehdit etmeyecek yönlendirilmesi kolay zayıf yapılar oluşturmak yoluyla bölgedeki kontrolünü güçlendirmeye ve Rusya ile Çin'in başını çektiği büyümekte olan Asya güçleri ile büyüyen Arap ortaklığını engellemeye çalışmaktadır.[206]

"Armed Forces Journal" Dergisi, 2006 Haziran ayında yeni özellikler hakkında "Blood Borders" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makale, bu yeni özellikleri Washington'un İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ile birlikte yirminci asrın başlarındaki hatalı taksimata bakış açısını ele almıştır. Bu yeni taksimat, din, milliyetçilik ve mezhepçilik esasına göre ortaya çıkmıştır. Bu ise, doksanlı yıllarda Amerika Savunma bakanının Orta Doğu işlerinden sorumlu danışmanı Bernard Lewis'in ortaya attığı bir plandır. Oğul Bush ve yeni muhafazakarlar, bu planının kapsamını birincisi görünürde demokrasiyi teşvik etmek ve bilgi toplumu oluşturmak ve diğeri gerçek olup Arap dünyasını bölüp parçalamak olan iki amaçla 2004 yılında ortaya atılan Amerika'nın "büyük Orta Doğu girişimi" çerçevesinde benimsemiştir.[207]

Norhan Alshekh'e göre ABD, bölgede iki temel hedef belirlemiştir. Bunlardan birincisi, İsrail'in güvenliğini ve Arap komşularına karşı stratejik üstünlüğünü sağlamaktır. İkincisi ise, bölgedeki petrol ve enerji kaynakları ve Avrupa ile Amerika'ya

---

[205] Abdulhay, a.g.m., s. 10
[206] Alshekh, **Rusya wal Tagayurat….**, a.g.e., s. 294
[207] Alshekh, a.e., s. 300

nakil hatlarını doğrudan kontrol etmektir. Arap dünyasını zayıflatmak ve parçalamak kesinlikle bu iki hedefi gerçekleştirecek, parçalama ve çatışmayı, servet ve kaynaklarının kontrolünü kolaylaştıracak şekilde siyasi ve ekonomik bağımlılık dairesinde bırakacaktır. Yine parçalama planı, İsrail'in çıkarına hizmet edecektir. Arap savunması Mısır, Suriye ve Irak'ın üç oluşturduğu temele dayanmaktadır. Irak'ın parçalanması, bölünmeye doğru gitmesi, Arap kimliğinin elinden alınması, bölgesel rolüne son verilmesi ve Suriye'de yaşanan değişimlerin Suriye'nin gücüne etki etmesi kaçınılmazdır. Bölgesel güç dengesi geçmişe oranla bugün daha çok Arap dünyasının bölünmesi sonucunda bölgede büyük bir devlet haline gelecek olan İsrail'in lehine meyletmektedir.[208]

Böylece Suriye, seçkin coğrafi konumu, İran ve Hizbullah ile bölgesel ittifakları gereğince Orta Doğu'nun haritasının yeniden çizilmesi için ideal bir hareket noktası olmaktadır. Çünkü Suriye rejiminin yıkılması, ABD ile İran arasındaki eski hesap defterlerinin görülmesi ve İran'ın gücünün kırılmasına kapı aralayacaktır. Nitekim Lavrov, "Suriye'de rejimin değişmesini istemenin İran'ı da hedef alan jeopolitik oyunun bir parçası" olduğunu belirtmiştir.[209] Yine Lavrov, "Suriye'nin Orta Doğu'daki önemli ülkelerden olduğu ve oradaki istikrarın sarsılmasının Suriye'nin ötesindeki bölgelerde vahim sonuçlarının olacağını" belirtmiştir. Rusya'ya göre Suriye Orta Doğu'nun güvenliğinin köşe taşıdır, Suriye'nin istikrarsızlığı veya Suriye'de iç savaş çıkması kesinlikle komşu ülkerdeki durumun sarsılması, bölgenin tamamında sorunların çıkmasına neden olacaktır ve bölgenin güvenliği için gerçek bir tehdit teşkil edecektir.[210]

Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Alexander Lukashevich, uluslarası sistemin görüntüsünün Suriye'deki durumun çözülme şekline bağlı olacağını belirtmiştir. Yine İran Milli Güvenlik Yüksek Konseyi sekreteri Said Celili, Suriye'de yaşananların bir iç mesele olmadığını ve İran'ın Suriye'nin temel taşı olduğu direniş ekseninin kırılmasına kesinlikle izin vermeyeceğini belirtmiştir.[211]

Rusya'nın bakış açısına göre Suriye rejiminin yıkılması Arap dünyasındaki tek güçlü gerçek müttefikini kaybetmesi demektir. Bu da, rolü gereği Rusya'nın Orta Doğu

---

[208] Alshekh, **Rusya wal Tagayurat….**, a.g.e., s. 301
[209] Alshekh, a.e., s. 302
[210] Basem Rashid, "Al-Masaleh Al-Motakareba: Dawr Alami Jadid Li Rusya Fi Al-Rabee' Al-Arabi", [Yakınsak Çıkarlar: Rusya'nın Arap Baharı'ndaki Yeni Küresel Rolü], **Al-Wehda Research Center**, No:9, Cairo, 2013, s. 45
[211] Alshekh, a.e., s. 303

bölgesini bir bütün olarak kaybetmesi demektir. Yine bölgedeki Amerikan nüfuzu hesapsız sorgusuz şekilde genişleyecek ve İran'ın Batının baskısı karşısında direnmeye devam etmesi gerçekten zorlaşacaktır. Yine İran ve Suriye, coğrafi olarak Rusya'nın güney sınırının uzantısı durumundadır. Dolayısıyla mevcut Suriye rejiminin yıkılması, Batı ile yüzleşeceği cephe Rusya'nın doğal hayat alanı olan Kafkas bölgesi ve Orta Asya Cumhuriyetleri sınırına yakınlaşacaktır. Bu da, ABD'nin Rusya'yı çembere alması ve Rusya ile Çin muhitinde kaos çıkarmayı amaçlayan planlarını devam ettirmesi demektir.[212]

Yukarıda belirtilen hususlardan Rusya'nın Suriye rejimine destek vererek gerçekleştirmeye çalıştığı iki stratejik çıkarı birbirinden ayırt edebiliriz. Birinci stratejik çıkar, Rusya'nın en azından ilgi ve çıkarlarının dikkate alınacağı uluslararası bir aktör ve süper bir güç olarak kendisini yeniden tesis etmeye önem vermesidir. Bu da, Rusya'nın engellemeye çalıştığı ABD'nin Güvenlik Konseyi'ni ihlal etmesine ilk defa karşı çıkarak Amerika'nın dünya üzerindeki hegemonyasında bir tür denge oluşturmasının kaçınılmaz olması demektir. İkincisi, Rusya'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu genişletmeye, en azından korumaya önem vermesidir. Çünkü Suriye'nin kaybedilmesi bu hayati bölgede son ayak basacak yer olan İran'ın yok olmasına neden olacaktır. Ayrıca Rusya, bu bölgenin ötesinde kendisine yakın bölgelere sıçrayacak istikrarsızlığın yayılması nedeniyle kendi güvenliği için endişe etmektedir.[213]

Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikasının uluslararası boyutu şu iki sorunun cevabına bağlıdır: Uluslararası alanda kararları kim alacak? Bu kararlar nasıl alınacak? Rusya, kararların uluslararası hukuk şemsiyesi altında çok taraflı olarak alınmasını güçlendirmek ve özelde (uluslararası bir örgüt olması bakımından) BM'nin "temel rolü" ve özelde Güvenlik Konseyi'ne odaklanmak yoluyla uluslararası sistemin çok kutuplu bir sistem ve kendisinin bu kutuplardan birisi olmasını istemektedir.[214]

Rusya, rejimi insani müdahale örtüsü ile değiştirmeye dayanan Batının insan hakları yorumuna göre bu uluslararası dönüşümlerin gölgesinde kendisinin tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Çünkü Rusya'nın insan hakları algısı Batı'nın insan hakları algısından farklıdır. Rusya'nın insan hakları algısı, devletin insan haklarının temel kaynağı olduğu bir yerde bu hakların devletin bekası, devlet kurumlarının gücü veya

---

[212] Alshekh, **Rusya wal Tagayurat….**, a.g.e., s. 302
[213] Bagdunas, a.g.m., s. 67
[214] Bagdunas, a.m., s. 68

devletin toprak bütünlüğünden daha önemli olmasının mümkün olmayacağını öngören Sovyet düşünce mirasına dayanmaktadır. Nitekim Lavrov, şöyle demiştir: "Koruma sorumluluğu kavramının otoriteler, rejimi geri almak için protesto gösterilerine karşı güç kullandığında milletlerin hoşnutsuzluğunu dile getirdiği dünyadaki tüm durumlar için geçerli olduğunu iddia etmek makul değildir. Çünkü özgürlüğün bir sınırı vardır ve bu sınır, hak ve özgürlüklerin korunması ile ilgili uluslararası hukuk kurallarının tamamında nettir.[215]

Rusya'nın bakış açısına göre Güvenlik Konseyi aksi bir karar almadıkça çatışma taraflarının müzakere masasına oturmasına yardımcı olmak için iç çatışmalarda uluslararası tarafların rolünün sınırlı olması gerekir. İnsan hakları hakkındaki anlayış farklılıklarına rağmen Rusya, Batının insani yardım müdahalelerini rejimi değiştirme ve jeopolitik hedefleri gerçekleştirmeye dönük içi boş gerekçeler olarak değerlendirerek Batının insan hakları söylemine karşı güçlü bir tepki oluşturmayı başarmıştır. Putin'e göre Batılı ülkeler, ekonomik sorunlarını kaos oluşturmak ve ardından silahlı müdahalede bulunmak yoluyla çatışmaları körükleyerek çözmeye çalışmaktadır. Rus elitleri, aynı bağlamda Batının Rusya'daki insan haklarına yönelik eleştirilerinden de endişe duymaktadır.[216]

Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikasının bölgesel boyutu ise, Rusya'nın dış politik, elitlerine göre Suriyeli muhaliflere yapılan dış finansman ve silah desteği yüzünden bir çatışmaya dönüştüğünü düşündükleri Suriye'de yaşanan olayların arkasında bırakacağı yansımalarla bağlantılıdır. Nitekim Rusya Dışişleri Bakanlığı, 2011 yılında şu açıklamada bulunmuştur: "Suriye, Orta Doğu'nun dayandığı en önemli temellerden biridir ve Suriye'de istikrarın sarsılmasının tüm bölge üzerinde vahim sonuçları olacaktır." Suriye rejiminin yıkılması, Akdeniz'den Arap Körfezi'ne uzanan istikrarsızlık çemberinin genişlemesi, bölgenin etnik şiddet kaosunun içine sürüklenmesi ve bunun da arkasından radikalizmin ve terörün yayılmasına neden olacaktır.

Rusya açısından Beşar Esad rejiminin devrilmesinin arkasında bırakacağı ikili bölgesel sonuç ise, Orta Doğu'daki önemli müttefiki "İran'ın" daha fazla tecirte itilmesi

---

[215] Bagdunas, a.g.m., s. 69
[216] Bagdunas, a.m., s. 70

ve ABD ile önemli bölgesel aktörlerin lehine olacak şekilde jeopolitik haritanın değişmesidir.[217]

Yeni Avrasya okulunun yazılarına göre Rusya'nın birinci derecede Irak ve Libya ve ikinci derecede Suriye gibi Atlantik karşıtı Arap ülkeleri ile ittifak kurması gerekmektedir. Çünkü Suriye, Batıya yönelme ile düşmanlık arasında ikilem içerisindedir. Amerika'nın 2003 yılındaki saldırısının ardından Irak'ın Avrasya denkleminden çıkması ve Libya'nın 2011 yılındaki olaylar boyunca NATO'nun askeri müdahalesinin ardından Libya'nın da denklende çıkmasından sonra Rusya'nın bölgedeki Batı'nın hegemonyası altındaki içine dönük ülke olması bakımından Suriye'den başka seçeneği kalmamıştır ve Suriye İran ile ittifak içindedir.[218] Böylece Suriye'yi Amerika'nın bölgedeki planlarına karşı direnişin ön cephesi olarak görmek mümkündür.[219]

3.3. Suriye Krizinde Rusya'nın Diplomatik ve Askeri Rolü

Her ne kadar Rusya'nın Suriye krizi ile ilgili tutumunu kontrol eden birden fazla faktör olsa da bu krizdeki en önemli faktör Rus politikasının oynadığı etkin roldür. Özellikle Arap baharının yaşandığı ülkelerdeki parçalanmışlık durumuna göre Suriye halkı karşılaştığı tüm sorunlara rağmen bugüne kadar ayakta durmayı başarmıştır. Bu başarı devam ederken Rusya'nın aktif diplomatik rolünün Suriye'nin parçalanması halinde uğrayacağı zararların, Amerika'nın ve uluslararası toplumun Suriye'deki rejimin değişmesine yönelik verdiği çabalarla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu zararları gören Rusya'nın diplomatik hareketinin BM'nin ötesinde Cenevre, Astana ve Soçi girişimleri gibi Suriye krizini barışçıl şekilde çözmeye yönelik girişimleri de kapsadığını söyleyebiliriz.[220]

Rusya, siyasi ve diplomatik girişimlerde bulunmasının ötesinde Suriye rejimine askeri destek de sağlamıştır. Zira Rusya, gerekli silahları tedarik etmesinde Suriye rejimine destek vermiştir. Rus deniz kuvvetleri, Suriye'nin Akdeniz açıklarında askeri tatbikat yapmış ve bu askeri tatbikat 19 Ocaktan 29 Ocak 2013 tarihine kadar devam

---

[217] Beshara, a.g.e. s. 70
[218] Beshara, a.e., s. 483 -485
[219] Bagdunas, a.g.m., s. 70
[220] Norhan Alshekh, **Alkhwf min Al-Tagyir: Muhadidat Suluk Al-kiwa Al-Daiema lil Nizam Al-Suri**, **[Değişim Korkusu: Suriye Rejiminin Daimi Güçlerinin Davranışının Belirleyicileri]**, Uluslararası Politika Dergisi, Cairo, 2017, s. 150

etmiştir. Bu askeri tatbikat, SSCB'nin çökmesinden beri Rus deniz kuvvetlerinin yaptığı en büyük askeri tatbikat olarak tanımlanmıştır. Bu tatbikata 20'den fazla savaş gemisi, 3 adet denizaltı, Karadeniz ve Baltık Denizi'nde bulunan Rus askerleri katılmıştır. Rusya, bu tatbikatla Suriye'ye askeri müdahalede bulunmayı akıllarından geçirmemeleri noktasında Batı'ya açık bir mesaj vermiştir.[221]

Rusya, 2015 yılına kadar Suriye rejimine askeri destek vermeye devam etmiştir. Suriye rejimine askeri destek verilmesinde ek bir adım daha atılmıştır: Rusya, 22 Eylülde Suriye kuvvetlerine "nitelikli" askeri silahlar vermiştir. Suriye ordusuna beş adet savaş uçağı, keşif uçağı ve askeri ekipman teslim edilmiştir. Ayrıca Rusya Konseyi, bu yılın içinde Esed'in Rusya'dan askeri yardım talebine cevap vermek için "Putin'e" Suriye'de askeri güç konuşlandırması yetkisinin verilmesini kabul etmiştir. Bu askeri kuvvetlerin içerisinde hem hava hem de kara kuvvetleri bulunacaktır. Nitekim bu onayın verilmesinden birkaç saat sonra Rus savaş uçakları, 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'deki "IŞİD" örgütünün askeri kamplarını bombalamaya başlamış ve IŞİD'e bağlı cephanelik ve askeri araçlar hedef alınmıştır. Aynı şekilde dağlık bölgelerdeki komuta merkezleri hedef alınmış ve tamamen imha edilmiştir.[222]

3.3.1. Suriye Krizine Yönelik Rus Girişimleri

Rusya, Suriye'deki olayların başlamasından beri Suriye rejimine desteğini kesmemiştir. Rusya, Suriye rejimine olan siyasi ve diplomatik desteğini kesmemiş ve Suriye rejimini savunmak için Güvenlik Konseyi'nde veto hakkını kullanmaya devam etmiştir. Zira Rusya, Arap Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 22 Ocak 2012 tarihinde kabul ettiği Arap çalışma planını (Arap Birliği'nin Beşar Esad'ı istifa etmesi) benimseyen Batı destekli Arap kararı taslağının Güvenlik Konseyi'nden geçmesine karşı 04 şubat 2012 tarihinde Çin'le birlikte ikinci defa veto hakkını kullanmıştır. Aynı şekilde bu iki ülke, "Kofi Annan" planını BM sözleşmesinin yedinci bölümündeki fıkraların altına koyan ve aşağıda belirtilen Annan planındaki altı noktaya uymaması halinde Suriye rejimine askeri olmayan yaptırımların uygulanmasını öngören Batı'nın kararının Güvenlik

---

[221] BBC- News, "Putin: Russia Continues to Support Assad Militarily", 2015, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/09/150915, 12 Ekim 2018

[222] Abdelhamid, a.g.m., s. 120 -121

Konseyi'nden geçmesine karşı 19 Temmuz 2012 tarihinde üçüncü defa veto hakkını kullanmıştır.[223]

i. Ağır silahların kullanılmasına son verilmesi, kuvvetlerin geri çekilmesi ve ordu güçlerinin sivil yerleşim bölgelerine karşı askeri hareketlerinin durdurulması dahil her tür silahlı şiddet eylemlerinin durdurulmasına uymak.

ii. Savaştan etkilenen tüm bölgelerden insani yardımların girişine izin vermek için günlük iki saat ateşkes uygulamak.

iii. Barışçıl amaçlı siyasi faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle tutuklanan kişiler dahil keyfi şekilde tutuklanan herkesin serbest bırakılması.

iv. Gazetecilerin ülkenin her tarafında serbest şekilde dolaşmasının sağlanması için anlaşmak.[224]

Rusya, sözkonusu karar taslağını veto etmesine gerekçe olarak, taslağın taraflı olması, yaptırım tehdidinin sadece Suriye rejimini hedef alması, krizin iki tarafı için olması gerektiği, kendisinin Suriye'nin karar taslağının yedinci bölümü ve yaptırım uygulaması altına konulmasını asla kabul etmeyeceği, bu durumun Suriye'ye yönelik askeri müdahaleye kapı aralayacağını göstermiştir. Fakat Rusya'nın diplomatik esasları, Sergey Lavrov'un hedeflediği Suriye'de barış için Kofi Annan planına ulaşmada önemli rol oynamıştır. Nitekim Rusya, istifa etmesi ve El-Ehdar El-İbrahimi'nin görevlendirilmesinden sonra bile planın başarıya ulaşmasına önem verdiğini dile getirmiştir.[225]

Aynı şekilde Rusya ve Çin, Fransa'nın benimsediği Suriye'deki durumun UCM'ye havale edilmesine" çağrıda bulunan kararın Güvenlik Konseyi'nde oylanmasında 22 Mayıs 2014 tarihinde dördüncü defa veto hakkını kullanmıştır. Her ne kadar Rusya'nın diplomatik hareketleri, Suriye'ye yönelik dış müdahaleleri ve rejimin devrilmesini engellemeye yönelik olsa da birinci derecede Güvenlik Konseyi üzerine

---

[223] Sana News Agency, "Lavrov: The Refusal of Foreign Intervention in Syria", 2014, (Çevrimiçi), https://sana.sy/?p=2767, 14 Ekim 2018

[224] Islam-Times, "Russian Foreign Ministry: Moscow Will Not Support the Discussion of an Unbalanced Draft Resolution", 2016, (Çevrimiçi), http://islamtimes.org/ar/doc/news/184604, 15 Ekim 2018

üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat Rusya, bağlayıcı olmamasına rağmen bunun da ötesine geçerek BM Örgütü'nün yayınladığı kararları durdurmak ve boşa çıkarmak için var gücü ile çalışmıştır. Nitekim Rusya, BM Genel Kurulu'nun Suriye hakkında 03 Ağustos 2012 tarihinde yayınladığı, 133 üye ülkenin kabul ettiği, 33 ülkenin çekimser kaldığı ve Rusya dahil 12 ülkenin reddettiği karara itiraz etmiştir. Taslak metnini Suudi Arabistan'ın hazırladığı bu kararda Suriye devletinin kullandığı şiddet kınanmakta ve iktidar için siyasi geçiş sürecinin hızlandırılması öngörülmektedir.

Yine Rusya, BM'ye bağlı İnsan Hakları Komisyonu'nun Suriye hakkında 2011 Şubat-Ağustos ayları ve 2012 Temmuz ayında yayınladığı kararlara karşı oy kullanmıştır. Buna gerekçe olarak, uluslararası meşru kurallarla çelişen ve BM'nin egemenliğe saygı gösterilmesi ilkesine dayanan temel sözleşmesini ihlal eden içişlerine müdahaleyi ve siyasi hedefleri gerçekleştirmek için hukuki mekanizmaların kullanılmasını reddetmesini göstermiştir.[226]

Rusya, alenen veya zımnen Suriye'ye askeri müdahale yapılması, rejimin zayıflatılması, devrilmesi veya hatta soruşturulmasını öngören karar taslaklarını reddetmek için Güvenlik Konseyi'ndeki çalışmalarından geri adım atmamıştır.

Aynı şekilde Rusya, Suriye hükümeti ile muhalefetin temsilcilerinin yapacağı ve aynı zamanda Suriye muhalefetini birleştirmeyi amaçlayan görüşmeler için Moskova'nın taraflara ev sahipliği yapmaya hazır olduğunu dile getirmiştir. Nitekim BM'in öncülüğünde Suriye ile ilgili bir konferans düzenlenmesi girişiminde bulunulmasını önermiş ve bu toplantıya başta İran olmak üzere Katar, Suudi Arabistan, Lübnan, Ürdün, Irak ve Türkiye gibi bölgenin etkin ülkelerinin, İslam İşbirliği Örgütü ve AB'nin katılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın bu girişimi sonucunda BMGK, tüm bölgesel ve uluslararası güçlerin katılacağı uluslararası bir toplantı yapılması için harekete geçmiştir.[227]

BMGK ve Arap Birliği'nin Suriye özel temsilcilerinin çağrısı üzerine Uluslararası Çalışma Grubu, Suriye ile ilgili olarak Cenevre'de bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıya Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi Çin, Fransa, Rusya, İngiltere ve ABD'nin dışişleri bakanlarının yanı sıra Türkiye, Arap tarafı, Arap Örgütü genel

---

[226] Sana News Agency, Lavrov: The Refusal of Foreign Intervention in Syria, 2014, (Çevrimiçi), https://sana.sy/?p=2767, 14 Ekim 2018

[227] Sana News Agency, a.g.e.

sekreteri, Irak, Kuveyt ve Katar dışişleri bakanları, BM Genel Sekreteri Banki Moon, AB Dışişleri ve Güvenlik Görevlisi Catherine Ashton katılmıştır. Toplantı sonrasında aşağıdaki kararların alındığı 2012 Haziran ayında Cenevre 1 bildirgesi yayınlanmıştır.[228]

3.3.1.1. Cenevre Girişimleri

Cenevre 1

i. İçerisinde mevcut Suriye Hükümeti ve muhalefetten üyelerin yer alacağı bir geçiş hükümetinin oluşturulması.

ii. Yeni Suriye rejiminin anayasa ve hukukunun oluşturulması için ilk esasların belirlenmesine katkıda bulunacak sonuçların alınacağı tüm Suriye halkı kesimleri arasında ulusal diyaloğun kurulması ve tüm partilerin katılacağı özgür ve şeffaf seçimlerin yapılması.

iii. Şiddet eylemlerinin kalıcı olarak durdurulması, silahların bırakılması ve silahlı grupların güvenlik güçlerine tekrar katılmasını sağlamak için tüm tarafların geçiş hükümeti ile işbirliği yapması yoluyla Suriye'de tekrar güvenlik ve istikrarın tesisi için çalışılması.

iv. İnsan hakları ve meslek kriterlerine göre halkın güvenini alan bir üst liderlik çatısı altında çalışmak üzere askeri kuvvet ve güvenlik birimleri dahil kamu kuruluşu ve devlet memurlarının çalışmasına tekrar başlaması.[229]

Amerika Dışişleri Bakanlığı, bu anlaşmanın Esad sonrası dönemi hazırladığı ve Beşar Esad'ın iktidardaki günlerinin sayılı olduğunu açıklarken Rusya Dışişleri Bakanı, Cenevre anlaşmasının Esad'ın iktidarı bırakması şartını kapsamadığını belirtmiştir. Cenevre toplantısı hakkında yayınlanan sonuç bildirgesinin yorumlanmasındaki bu farklılık, anlaşmanın başarısız olması ve maddelerinin uygulanmamasına neden olmuştur. Böylece Cenevre birinci bildirgesi uyarınca Suriye krizini çözmek için Rusya

---

[228] Sana News Agency, a.g.e.

[229] Al-Masry Today, "Geneva Conventions", 2014, (Çevrimiçi), https://www.almasryalyoum.com/news/details/390878, 16 Ekim 2018

Dışişleri Bakanı ile Amerikan Dışişleri Bakanı arasında yeni bir uluslararası sözleşme yapılması üzerinde anlaşma yapılmıştır.[230]

Yine Rusya, 2013 yılında Amerika'nın Suriye rejimine askeri müdahalede bulunulmasının engellenmesinde önemli bir rol oynamış ve Rus diplomasisi kriz için bir diplomatik çözüm bulunmasında başarı elde etmiştir. BM'e bağlı bilirkişi ekibinin Suriye rejiminin kimyasal silah kullanıp kullanmadığına dair soruşturma yapmak için Suriye'ye ulaşmasının ardından Şam kırsalı bölgelerine yönelik kimyasal silahlı saldırı yapıldığı ve saldırı sonucunda yüzlerce kişinin öldüğüne dair haberler çıkmıştır. Suriye güvenlik kaynakları ise, Suriyeli yetkililerin sözde saldırıya karıştığını yalanlamıştır.[231]

Bu olayların sonrasında Amerikan Başkanı Barac Obama, o zaman kongre yetkilileri ile yaptığı toplantıda Şam kırsalına yapılan sözde kimyasal silah saldırısı sonrasında Beşar Esad'ın soruşturulması gerektiğini ve Suriye'deki askeri operasyonun Suriye ordusunun kimyasal silah kullanma gücünün sınırlandırılmasına imkan vereceğini belirtirken Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, geçmişte yapılan hataların Suriye'de tekerrür etmesi ve Güvenlik Konseyi'nin kararı olmadan Suriye'ye müdahale edilmesi noktasında Batılı ülkeleri uyararak BM'e bağlı bilirkişilerin soruşturma sonuçlarını beklemesi çağrısında bulunmuş ve Batılı ülkelerin Suriye hükümeti kuvvetlerinin kimyasal silah kullandığına dair herhangi bir kanıt sunmadıklarına dikkat çekmiştir.

Rusya, bu girişim sayesinde 2015 yılındaki askeri müdahale öncesinde o zaman diplomatik bir zafer kazanmıştır. Böylece kendisini Suriye krizinde gözardı edilemez etkin bir güç olarak göstermiş, askeri bir müdahalenin yapılmasını engellemeyi başarmış, Orta Doğu'daki kuvvetleri ile Suriye rejiminin devrilmesi için herhangi bir saldırı yapılmasına asla izin vermeyeceğine dair net bir mesaj vermiş, uluslararası ve bölgesel alandaki konumunu güçlendirmiştir.[232]

---

[230] Mahmud Bayoumi, "The Russian Initiative for Syrian Chemical Disarmament: Dimensions and Implications", 2013, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/ (http://cutt.us/vV0C6), 16 Ekim 2018

[231] Bayoumi, a.g.e.

[232] Mahmud Hamdi, "Alijmaa Al-Russi Al-Amriki hawl Naze Alsilah Alkimiayiyi Al-Suwri", [Suriye'nin Kimyasal Silahsızlanma Konusundaki Rus-Amerikan Fikir Birliği], **Al-Ahram Research Center**, Cairo, No:226, 2013, s. 168

Cenevre 2

Yine Rusya, ABD ve BM'nin öncülüğünde Suriye krizinin çözümü için 02 Ocak 2014 tarihinde Cenevre 2 konferansı yapılmıştır. Eski uluslararası arabulucu Ehdar El-İbrahimi, Suriye devleti ile devrim kuvvetleri ve Suriyeli muhalefetten oluşan ulusal koalisyon heyetleri arasında yapılan müzakerelere gözlemcilik yapmıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle görüşmeler "çıkmaza girerek" 15 Şubat 2014 tarihinde sona ermiştir. Taraflar arasındaki en önemli anlaşmazlık, Suriye rejimi heyeti "terör" meselesinin gündem maddelerinin ilk konusu olmasında ısrar ederken muhalefet heyetinin, 2012 Haziran ayındaki birinci Cenevre konferansı bildirgesi uyarınca tüm yetkilere sahip geçiş yönetimi komisyonunun oluşturulması ile ilgili konuya öncelik vermekte ısrar etmesidir. "Müzakerelere öncülük yapan" Rusya ve ABD, Ehdar El-İbrahimi'nin görüşme turlarının başlamasından beri aynı odada sadece iki defa bir araya gelen heyetler arasındaki konuların çözümüne yardımcı olacaklarına dair söz verdiklerini açıklamasının ardından müzakerelerde bir ilerleme kaydedilmesini sağlayamamışlardır.[233]

Cenevre 3

Gözlemci Ülkeler: Rusya, ABD ve BM özel temsilcisi (Staffan Demestura).

BM'in özel temsilcisi Staffan Demestura, 03 Şubat 2016 tarihinde müzakerelerin 25 Şubat 2016 tarihine ertelendiğini açıklamış ve müzakerelerin başarısız olmadığını sadece ertelendiğini belirtmiştir. Bu müzakereler, Suriye krizinin altıncı yılına girdiği sırada yapılmıştır. Fakat Suriye rejimi ile muhalefet arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle yine başarısız olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en önemlisi, BM'in 2254 sayılı kararının 12 ve 13. fıkralarının uygulanmasındaki anlaşmazlıklar ve Suriye muhalefetinin müzakere heyetini oluşturması üzerindeki anlaşmazlıktır.[234]

Yine Suriye muhalefeti, Esad'in gelecekteki yeni Suriye'de yer almasına karşı çıkmıştır. Bu ise, Suriye halkını destekleyen Arap ve uluslararası güçlerin hemfikir olduğu bir görüştür. Güvenlik Konseyi, 18 Aralık 2015 tarihinde oybirliği ile 2016 Ocak

---

[233] Arab Center for Research & Policy Studies, "Geneva Conference", El-Arabi Research Center, 2014, (Çevrimiçi), http://www.dohainstitute.org/release/f78b3f61-4d17-4b0d-9bc7-09784d0ef29f, 17 Ekim 2018

[234] Reuters, "U.N.,Announces Start of Syria Peace Talks as Government Troops Advance", 2016, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKCN0VA2OT, 18 Ekim 2018

ayında Suriye'deki barış görüşmelerinin başlamasını öngören Amerika'nın 2254 sayılı karar taslağını ve BM Milletler'in Suriye'de kalıcı siyasi barışın gerçekleşmesini amaçlayan çabalarının kolaylaşması için temel eksen kabul edilmesinden dolayı uluslararası topluluğun Suriye'yi desteklemeye yönelik rolü kabul edilmiştir. Kararda BM'in gözlemciliği altında Suriyeliler arasındaki müzakerelerin başarılı olması ve etnik olmayıp tüm tarafları kapsayan inandırıcı bir hakem heyeti oluşturulması ile sonuçlanması, altı ay içinde Suriye için yeni bir anayasa oluşturma hedefinin kabul edilmesi ve BM gözetiminde 18 ay içinde seçimlerin yapılmasının gerektiği belirtilmiştir.[235]

Cenevre 4

Gözlemci Ülkeler: Rusya, ABD, İran ve BM özel temsilcisi (Staffan Demestura).

23 Şubat 2017: Müzakerelerin dördüncü turu, BM'in gözetiminde Cenevre kentindeki binasında başlamış ve 03 Mart 2017 tarihinde sona ermiştir. Müzakerelere Suriye rejimi ve muhalefet heyetleri katılmıştır. Müzakerelerin dördüncü turu, 2016 Aralık ayının sonlarında Suriye'de ateşkes anlaşmasına varılmasının akabinde yapılmıştır. Ayrıca Suriye rejimi ile silahlı muhalefet arasındaki müzakerelerin iki turu, Kazakistan'nın Astana kentinde yapılmıştır. Demestura'nın öncülük yaptığı müzakareye katılan heyetler, aşağıdaki dört "anlaşmadan" oluşan çalışma gündemi üzerinde anlaşmaya varmayı başarmışlardır:

i. Altı ay içinde anlaşma sağlanması ümidiyle içerisinde tüm tarafların yer alacağı etnik olmayan bir yönetimin oluşturulması ile ilgili konular.

ii. Altı ay içinde gerçekleşmesi ümidiyle yeni anayasa taslağının zamansal takviminin belirlenmesi ile ilgili konular.

iii. Yurtdışındaki Suriyeliler dahil BM'in gözetiminde 18 ay içinde anayasanın hazırlanmasının ardından özgür ve şeffaf seçimlerin yapılması ile ilgili tüm konular.

---

[235] Aljazeera, "From Geneva 1 to Geneva 4 What Has Achieved?", 2017, (Çevrimiçi), "From Geneva 1 to Geneva 4 What Has Achieved?", 2017, (Çevrimiçi), https://www.aljazeera.net, (http://cutt.us/QyVOQ), 18 Ekim 2018

[235] Rudaw, "Russia Pushes Hard to Include Syria's Kurds in Geneva Talks", 2017, (Çevrimiçi), https://www.rudaw.net/english/middleeast/syria/10022017, 19 Ekim 2018

iv. Terörle mücadele stratejisi, güvenlik hükümeti ve güvenlik için orta vadeli çalışmaların yapılması. Özellikle Halep ve diğer illerde muhalefete karşı 2016 yılında ciddi kazanımlar elde ettikten sonra Suriye rejiminin Cenevre 1 bildirgesinin uygulanmasını reddetmesi nedeniyle yeni rejime geçiş süreci ile ilgili olarak önceki müzakere turlarında somut bir görüşme yapılmamıştır.[236]

Cenevre 5

Gözlemci Ülkeler: Rusya, ABD, İran ve BM özel temsilcisi (Staffan Demestura).

Şubat 2017: Müzakerelere katılan heyetler, yönetim, anayasa, terörle mücadele ve seçimlerin olduğu dört önemli konuyu detaylı olarak ele almışlardır. Suriye rejimi ve muhalefet heyetleri, sekiz gün devam eden müzakere turlarında herhangi bir ilerleme kaydedilmemesi hususunda birbirlerini suçlamıştır.

Cenevre 6

Gözlemci Ülkeler: Rusya, ABD, İran ve BM özel temsilcisi (Staffan Demestura).

16 Mayıs 2017: Bu müzakere turu dört gün devam etmiş ve Staffan Demestura'nın o zamanki yaptığı "herhangi bir somut ilerleme kaydedilmedi" şeklindeki açıklamasıyla son bulmuştur. Staffan Demestura, anayasa ve hukuki konularla ilgili teknik konuların ele alınması için bir danışmanlık mekanizmasının oluşturulmasını önermiş ve muhalefet, bu öneriyi reddetmesine rağmen bir heyet göndermiş, bu heyet, altıncı tur sona erdikten sonra teknik konuların ele alındığı iki tura katılmıştır.

Cenevre 7-8

Gözlemci Ülkeler: Rusya, ABD ve BM özel temsilcisi (Staffan Demestura).

Dolaylı müzakerelere Suriye rejimi, muhalefet, (Rusya, Türkiye ve İran'ın) olduğu garantör ülkelerin heyetleri ve bazı gözlemci ülkeler katılmıştır. Dolaylı müzakerelerde sadece esir ve kaçırılan kişilerin takas edilmesi konusu ele alınırken 2017 yılının son ayında müzakerelerin sekizinci turu yapılmış ve bu turda Suriye rejimi ile muhalefet arasında esir ve ölülerin takas edilmesi dosyaları üzerinde durulmuştur.[237]

---

236 Aljazeera, a.g.e.
237 Aljazeera, a.g.e.

3.3.1.2. Astana Girişimleri

2016 Aralık ayının ortalarında Rusya Başkanı Vladimir Putin ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suriye barış görüşmelerinin devam ettirileceği yeni yer olarak Kazakistan'ın başkenti Astana'yı önermiştir. Bundan 5 gün sonra İran, Türkiye ve Rusya dış işleri bakanları, BMGK Kararı 2254 Aralık 2015 uyarınca Suriye barış görüşmelerini Kazakistan, Astana'da gerçekleştirme hususunda mutabık kalmıştır.[238]

28 Aralık 2016 tarihinde Türkiye ve Rusya, 30 Aralık 2016 tarihinde yürürlüğe girmek üzere, Suriye için ulusal çapta bir ateşkes planında karar kılmıştır. Çoğunlukla Halk Savunma Birlikleri'nin önderliğindeki Kürt, Arap ve Süryani kökenli milis kuvvetleri ittifakından meydana gelen Suriye Demokratik Güçlerini temsilen Suriye Demokratik Meclisi görüşmelere davet edilmemiştir. IŞID, Nusra Cephesi ve Halk Savunma Birlikleri; ateşkesin dışında bırakılmış ve bazı isyancı gruplar ateşkese dahil olmuştur. (Failak Dimashq, Ahrar el Alsham, Jaysh Islam)

Sonra Rusya ve Türkiye'nin siyasi çabaları ile 31 Aralık 2016'da kabul edilen BM Kararı 2336 ile onaylanmıştır. [239]

Astana Görüşmelerinin ilk Turu, Ocak 2017

23 Aralık 2016 tarihinde, on iki isyancı grubundan oluşan Suriye muhalif delegasyonu ve Suriye'nin hükümet delegasyonu Beşar Caaferi önderliğinde Astana'da bir araya gelerek Rusya, Türkiye ve İran sponsorluğunda Suriye Uzlaşması hakkında Uluslararası Görüşmeler başlığı altında dolayı görüşmeler gerçekleştirmiştir. İlgili tüm taraflarca tarafsız olduğu görüşüne varıldığı için yer olarak Astana'da mutabık kalınmıştır.[240] Muhalif tarafta, Rusya'nın terör örgütü olarak tanımlamayı önerdiği Jaysh

---

[238] Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, "Joint Statement by Foreign Ministers of Islamic Republic of Iran, The Russian Federation and the Republic of Turkey on Agreed Steps to Revitalize the Political process to End the Syrian Conflict", 2016, (Çevrimiçi), http://www.mid.ru/ (http://cutt.us/WnFQo), 03 Kasım 2018

[239] Reuters, "Syrian Kurds, Allies are to Approve the New Government's Plan", 2016, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-constitution-idUSKBN14H0X3?il=0,03 Kasım 2018

[240] Geopol Monitor, "Astana Talks to Immunize Syria Ceasefire Agreement", 2016, (Çevrimiçi), http://geopolmonitor.com/astana-talks-fortify-syria-ceasefire-accord/, 04 Kasım 2018

el İslam siyasi lideri Muhammed Alluş da yer almaktadır. Astana görüşmeleri "Astana-Isation" olarak tanımlanmıştır.[241]

Görüşmeler 23 ve 24 Ocak'ta gerçekleşti, ilk gün herhangi bir anlaşmaya varmadılar. Astana Süreci, BM Güvenlik Konseyi Kararını desteklemeyi hedeflemiş ve nihayet görüşmeler 24 Ocak'ta ateşkes kararı alınarak sona ermiştir.[242] Ocak 2017'de gerçekleştirilen görüşmelerin arasında Rusya, Suriye'nin gelecekteki anayasasına yönelik bir taslak sunmuştur. Söz konusu anayasa, diğerlerinin yanı sıra, "Suriye Arap Cumhuriyetini", "Suriye Cumhuriyeti" ne dönüştürecek, merkezi olmayan yetkililerin yanı sıra federal sistem öğelerini uygulayacak, başkanlık aleyhine parlamentoyu güçlendirecek ve İslami hukukun, yasamanın kaynağı olmasına son vererek laikliği hayata geçirecektir.[243]

Astana Görüşmeleri, Mart ve Mayıs 2017

Astana'daki görüşmelerin üçüncü turu 14 ve 15 Mart tarihlerinde gerçekleştirilmiş ve sonucunda, mevcut ateşkes anlaşması tüm taraflarının mutabakatıyla sonuçlanmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda İran, garantör devlet olarak Türkiye ve Rusya'ya katılmıştır.

4 Mayıs 2017'de, Astana görüşmelerinin dördüncü turu gerçekleştirilmiş ve Rusya, İran ve Türkiye temsilcileri, Suriye'de dört "çatışmasızlık bölgesi" oluşturmak üzere bir deklarasyon imzalamıştır. İdlib vilayetinin tamamı, Lazkiye, Halep ve Hama vilayetlerinin belli bölümleri; Homs vilayetinin isyancıların kontrolünde olan kuzey bölümleri, isyancıların kontrolünde olan Doğu Guta bölgesi ve Ürdün-Suriye sınırını kapsayan çatışmasızlık bölgeleri oluşturulmasına ilişkin deklarasyon imzalanmıştır. Bu bölgelerde 6 Mayıs 2017 itibariyle savaş operasyonlarının durdurulması, askeri

---

[241] BBC-News, "The conflict in Syria: A war of Words with the Start of Peace Talks in Astana", 2017, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/news/world-middle-east-38714441, 04 Kasım 2018

[242] The Guardian, "The Sponsors of Syria's Talks in Astana are Conducting a Deal to Protect the Fragile Ceasefire", 2017, (Çevrimiçi), https://www.theguardian.com/world/2017/jan/24/syria-talks-astana-russia-turkey-iran-ceasefire, 4 Kasım 2018

[243] Bloomerg Ht, "Syrian Opposition Rejects Draft New Russian Constitution", 2017, (Çevrimiçi), https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-25/syria-opposition-rejects-russian-draft-of-new-constitution, 4 Kasım 2018

[243] The Astana Times, "Joint Statement: Kazakhstan Welcomes the Results of the Syrian Meeting in Astana, Where Russia, Iran and Turkey Issue", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/03/kazakhstan-welcomes-results-of-syria-meeting-in-astana-as-russia-iran-and-turkey-issue-joint-statement/, 05 Kasım 2018

uçakların uçuşunun askıya alınması; insani erişim ve tıbbi yardım koşullarının oluşturulması; göç etmek zorunda kalan sivillerin evlerine geri dönüşünün sağlanması ve hasarlı alt yapının restorasyonunun gerçekleştirilmesi kararına varılmıştır. Deklarasyon altı ay süreyle geçerli olmak üzere imzalanmıştır ve otomatik olarak süresi uzatılabilecektir.[244]

Bu anlaşma, Suriye hükümeti veya isyancı gruplar tarafından imzalanmamıştır; isyancı grupların temsilcileri anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir çünkü Suriye hükümetinin sivillerin yaşadığı bölgeleri bombalamaya devam etmesi için çok sayıda yasal boşluk içermektedir. Demokratik Birlik Partisi, ateşkes bölgelerinin "Suriye'yi mezheplere göre böldüğünü" beyan etmiştir.[245]

Astana Görüşmeleri, Temmuz 2017

İlk olarak Kazakistan, Astana'da 5-7 Temmuz 2017 tarihlerinde gerçekleştirilmesi planlanan barış görüşmelerinin beşinci turu 12-15 Temmuz 2017 tarihlerine ertelenmiştir. Astana Süreci, Astana görüşmelerinin, Suriye'deki vahşetin azaltılmasında "net bir ilerleme kaydettiğini" ifade eden BM temsilcisi Staffan de Mistura'nın da desteğini almıştır. "Aljabha Aljanubiya isyancı Grubu" bu görüşmeleri boykot etmiştir.

Bu barış görüşmelerinin bir habercisi olarak, 9 Temmuz 2017 tarihinde ABD-Rusya-Ürdün'ün aracılığıyla ateşkes başlatıldı ancak 14 Temmuz tarihinde, Kuneytire saldırısına katılan muhalif gruplar ateşkesi reddetmiş ve Güney Suriye'de çatışmalar tekrar başlamıştır. İlgili tüm tarafların ufak çaplı ihlallerinin dışında, 15 Temmuz itibariyle ateşkese uyum sağlanmıştır. [246]

Astana Görüşmeleri, Eylül 2017

14 Eylül 2017 tarihinde İran, Rusya ve Türkiye temsilcileri Astana'da bir araya gelerek, İdlib Kuzey Vilayetinde dördüncü "çatışmasızlık bölgesinin" uygulanması

---

[244] TASS – Russian News Agency, "Russia: Turkey and Iran Continue to Cooperate in Areas of Escalation in Syria", 2017, (Çevrimiçi), http://tass.com/world/953004, 05 Kasım 2018

[245] Reuters, "The Kurdistan Democratic Union Party (KDP) Condemns Syria's Deal for Escalation Zones", 2017, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-pyd-idUSKBN1811PZ, 05 Kasım 2018

[246] Al-Monitor, "Unstable calm in Southwestern Syria Amid a Ceasefire", 2017, (Çevrimiçi), https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/07/jordan-south-syria-front-ceasefire-astana-talks.html, 05 Kasım 2018

hususunda mutabık kalmıştır. Kazakistan Dış İşleri Bakanı Kairat Abdrakhmanov, Kazakistan'ın, devam eden barış görüşmeleri için tarafsız bir yer olarak hizmet vermeye bağlılığının devam ettiğini onaylamıştır.[247]

Astana Görüşmeleri, Ekim 2017

Suriye barışı hakkındaki Astana Sürecinin yedinci turu, hem Rusya hem de İran'ın desteğiyle Astana'da başlamıştır. Görüşmeler; önceki Astana süreci anlaşmalarının sürekliliğini korumuş ve tutukluların ve savaş tutsaklarının takasını ve kayıp kişileri ele almıştır. Garantör ülkeler – Rusya, Türkiye ve İran – BM Güvenlik Konseyi kararı 2254 uyarınca siyasi bir çözümün bulunması gerektiği hususunda uzlaşmaya varıldığını teyit etmiştir.

Astana Görüşmeleri, Aralık 2017

Suriye barışı hakkındaki Astana Sürecinin yedinci turu Astana'da başlamıştır. Görüşmeler, Şam'ın Doğu Guta bölgesindeki insani krizin de masaya yatırılmasının yanı sıra, ülkedeki neredeyse yedi yıldır süren çatışmanın sonlandırılmasını amaçlamıştır.[248]

3.3.1.3 Soçi Konferansı

Rusya, BM veya Batılı ülkelerin kayda değer bir rolünün olmadığı Türkiye ve İran'ın yardımıyla idare ettiği Astana çizgisinin yanı sıra (Suriye ulusal diyalog konferansı) konulu Soçi konferansı girişimi yoluyla Suriye krizinin çözümü için yeni bir yol harıtası oluşturmaya çalışmıştır.

Konferans, 30 Ocak 2018 tarihinde sonuç bildirgesinin yayınlanması ile son bulmuştur. Sonuç bildirgesinde geçen en önemli ifade şu olmuştur: Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı kararı uyarınca BM'in gözlemciliğini yapacağı siyasi uzlaşıya katkıda bulunacak anayasa reformunu formüle etmek için Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti'nden bir heyet ve geniş katılımlı muhalefetten bir heyetten oluşacak bir anayasa komisyonunun oluşturulması üzerinde anlaşma sağlanmıştır." Sonuç bildirgesinde BM ve yönetimin rolü, insan haklarını ihlal eden sorumluların muhasebe

---

[247] The Astana Times, "The Latest Syrian Peace Talks in Astana Focus on Humanitarian Issues", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/11/latest-syrian-peace-talks-in-astana-focus-on-humanitarian-issues/, 08 Kasım 2018

[248] Daily Sabah, "The Humanitarian Crisis in the Eastern Gauta Was Discussed in the Eighth Round of Syrian Peace Talks in Astana", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/11/latest-syrian-peace-talks-in-astana-focus-on-humanitarian-issues/, 08 Kasım 2018

edilmesi, kimyasal silah kullanımı ve Suriye topraklarında bulunan yabancı kuvvetler gibi temel konulara değinilmemiştir.

Türkiye, başından beri konferansa Kürtlerin katılmasına karşı çıkmış ve Rusya, PYD ve Kürt Halkını Koruma Birimleri'ni devre dışı bırakarak Türkiye'nin bu şartına icabet etmiştir. Yine Rusya, Türkiye'nin Afrin bölgesinde askeri operasyon yapmasına izin vererek konferansa zemin hazırlamıştır.[249]

Bu konferans, Türkiye, İran, Rusya, Suriye Hükümeti'nin arasında yapılan müzakere ve pazarlıkların ardından yedi yıldır devam eden "Suriye krizi için siyasi bir çözüme ulaşılmasına yardımcı olmak için" İran ve Türk mevkidaşları ile düzenlenmesi üzerinde anlaşan Rusya devlet başkanı Vilademir Putin'in girişimi ile yapılmıştır. Putin, Soçi tatil köyünde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile yaptığı zirve kapanışındaki konuşmasında bu konferansın BM'in Suriye krizinin çözümü için gözlemcilik yaptığı Cenevre'deki barış görüşmelerini tetiklemek için bir "teşvik" görevi göreceğini belirtmiştir. Putin, üç liderin ülkelerindeki diplomatik, güvenlik ve savunma birimlerine konferansın şekli ve tarihini belirlemek için çalışma talimatı verdiklerini belirtmiştir. Konferansa katılacak tarafları belirleme ve davet etme sürecini bu üç ülke üstlenmiştir. Konferansa ABD, Fransa ve İngiltere katılmazken Demestura, Türkiye ve İran'ın temsilcileri katılmıştır. Afrin bölgesindeki zeytin dalı operasyonu nedeniyle Kuzey Suriye'deki Kürt siyasi partileri ve Kürt yetkililerinin tamamı konferansı boykot ederken Türkiye'nin şiddetli şekilde karşı çıkmasından dolayı Kürt Demokratik Birlik Partisi konferansa davet edilmemiştir.[250]

Konferansa katılmak için Ankara'dan Soçi havalimanına ulaşan muhalefet heyeti, havalimanı ve konferans merkezindeki Suriye bayrağını içeren konferans pankartlarının asılmasını protesto etmek için havalimanından çıkmayı ve kente girmeyi kabul etmemiştir. Muhalefet heyeti, konferansa katılmama, Türkiye'ye geri dönme ve anayasa komisyonunu oluşturma çalışmalarının takibinde kendisini temsil etmesi için Türk heyetini yetkilendirme kararı almıştır. Muhalefetin en önemli temsilcisi olan Suriye

---

[249] BBC- News, "Sochi Conference on Syria: A Great Effort and a Modest Result", http://www.bbc.com/arabic/middleeast-42098675, 09 Kasım 2018

[250] BBC- News, a.g.e.

Müzakereleri Üst Kurulu, konferansa katılmama kararı almıştır. Yine Ulusal Koordinasyon Kurulu, konferansı boykot etmiştir.[251]

Batılı ülkeler, Suriye'nin yeniden imar edilmesine katkıda bulunmalarını, BM'in kararları ve Cenevre müzakereleri ve Soçi Konferansı çerçevesinde Suriye krizi için siyasi bir çözüme ulaşılması koşuluna bağlamıştır. Bu durum, Suriye'deki askeri başarısını hakem rolü oynayarak müzakere masasında siyasi dengeye dönüştürmeye çalışan Rusya'nın karşısındaki manevra alanının daralmasına neden olmuştur.[252]

3.3.2. Suriye'deki Rus Askeri Müdahalesinden Sonraki Gelişmelerin Analizi

Rusya, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra sınırları dışındaki ilk büyük askeri operasyonunu Suriye'de gerçekleştirmiştir. Rusya'nın hava gücü ve karada İranlı milis kuvvetlerin desteğini arkasına alan Suriye rejimi, muhaliflerin kalesini devirebilmiş ve ülkenin tüm büyük şehirlerinde kontrolü ele geçirebilmiştir. İlk başta müttefiki Suriye'ye, BMGK vasıtasıyla siyasi destek sağlayan, maliyetine silah satışı anlaşmaları vasıtasıyla ekonomik destek sağlayan ve askeri destek de veren Rusya, rüzgârın yönünü Esad rejimi lehine hızlı bir şekilde çevirmiş ve çatışmanın gidişatını değiştirmiştir.

3.3.2.1. Derin Askeri Müdahale

Rusya askeri müdahalesinin amacı, Esad rejiminin, çeşitli muhalif güçlere kaybettiği toprakları geri almaktı. Rusya devleti, Suriye'deki doğrudan ve topyekün askeri müdahalesini "teröre karşı savaş", özellikle IŞİD'e karşı savaş olarak göstermiş ve gerekçelendirmiştiri ancak kimi kaynaklara göre Rusya'nın öncelikli amacı müttefiki Suriye devletini – hem siyasi hem de askeri olarak – korumak ve her tür muhalefeti yok etmektir. Bu, IŞİD'i hedef alan Rusya hava saldırılarının oldukça düşük oranından da anlaşılmaktadır. Rusya hava saldırıları, 2016'nın ilk çeyreğinde yüzde 26 oranında İslam Devletini hedef almıştır; bu rakam, ikinci çeyrekte yüzde 22'ye düşerken, üçüncü çeyrekte yüzde 17'ye düşmüştür. Analizciler, "Rusya'nın önceliğinin, Esad hükümetine askeri destek sağlamak ve yüksek ihtimalle, Suriye iç savaşını, çok taraflı bir

---

[251] The Telegraph, "A Fragile Start to Syrian Peace Talks in Russia, Where Opposition Delegates Refused to Leave Sochi Airport, 2018, (Çevrimiçi), https://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/30/shaky-start-syria-peace-talks-russia-opposition-delegates-refuse/, 08 Kasım 2018

[252] BBC- News, a.g.e.

çatışmadan, Suriye hükümeti ve IS gibi cihatçı gruplar arasındaki ikili çatışmaya dönüştürmek" olduğunu savunmaktadır.[253]

Rusya, tüm Suriye'de çok sayıda kara kuvveti konuşlandırmıştır. Tahminler, modern silahlara sahip Rus askerlerinin yanı sıra ENOT Şirketi, "Wagner" ve Morgan Güvenlik Grubu PMC de gibi çeşitli özel askeri şirketler de dâhil olmak üzere karada yaklaşık 4000 birliği olduğu yönündedir. Rusya, Ekim 2016'da Akdeniz kıyısı açıklarındaki donanma gemileriyle oluşturduğu Tartus donanma üssünün güvenliğini sağlamak amacıyla en son teknoloji S-300 hava savunması füze sistemini mevzilendirmiştir. Suriye kıyısı açıklarındaki donanma kuvvetlerinin gücünü arttırmak amacıyla üç savaş gemisini bölgeye göndermiştir.[254]

Rusya askeri danışmanları, Halep'te Filistin Kudüs Askeri Birlikleri gibi rejim yanlısı milis kuvvetler ile ilişkileri geliştirerek Suriye Arap Ordusu'nun askerlerini de eğitmiş ve onlara danışmanlık sunmuştur. Bunlara ek olarak Rusya, Kasım 2016'da Beşinci Kolordunun kurulmasında da itici güç olmuştur – Rusya, diğer Suriye Arap Ordusu birliklerinin ve yabancı müttefik kuvvetlerinin yanında konuşlandırılan bu grubu yönetmiş ve mali olarak desteklemiştir. 2018 yılında bu birlik; rejim yanlısı askerler, rejimin oluşturduğu gönüllü milis kuvvetler, Ruslar ve Rusya ile anlaşmalar imzalamış olan önceki muhalif silahlı güçlerden meydana gelmektedir.[255]

3.3.2.2. Birleştirici Kontrol

Ağustos 2015'te Rusya ve Suriye bir anlaşma imzalayarak, Rusya'nın askeri operasyonlarını başlatmak üzere Lazkiye'de Hmeymim hava üssünü kurmasına izin vermiştir.[256] Bir yıl sonra Rusya, stratejik hava üssünün kalıcı kontrolünü eline almak ve Suriye rejiminin talebi üzerine hava kuvvetlerini süresiz olarak konuşlandırmak üzere Ekim 2016'da bu sözleşmeleri tasdik etmiştir. Kırk dokuz yıllık geçerliliğe sahip

---

[253] Al-Monitor, "Fewer Russian Strikes Targeting IS: Analyst", 2016, (Çevrimiçi), https://www.al-monitor.com/pulse/afp/2016/10/syria-conflict-russia-military.html#ixzz4Ms9L8Hha, 10 Kasım 2018

[254] The Tlegraph, "Where Are the Syrians in Assad's Syrian Arab Army?", 2016, (Çevrimiçi), https://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/09/where-are-the-syrians-in-assads-syrian-arab-army/, 10 Kasım 2018

[255] Bellingcat-News, "Assad Regime Militias and Shi'ite Jihadis in the Syrian Civil War", 2016, (Çevrimiçi), https://www.bellingcat.com/news/mena/2016/11/30/assad-regime-militias-and-shiite-jihadis-in-the-syrian-civil-war/, 10 Kasım 2018

[256] Radio Free Europe, "Putin Ratifies Deal On 'Indefinite' Air Force Deployment In Syria", 2016, (Çevrimiçi), https://www.rferl.org/a/syria-russia-putin-signs-air-deployment-deal/28052862.html, 10 Kasım 2018

sözleşme Rusya'nın, hava üssü üzerinde kontrolünün devamını sağlamakta ve Rusya'nın, söz konusu topraklar üzerinde egemen olmasına ve nükleer gemiler de dahil olmak üzere on bir savaş gemisini mevzilendirmesine izin vermektedir ve bir yirmi beş yıl süreyle daha sözleşmeyi uzatma seçeneğini de sunmaktadır.[257]

Rusya askeri güçleri, daha büyük savaş gemilerini yönetmek ve büyük gemilerini işlevsel hale getirmek amacıyla Tartus'taki küçük donanma tesisini genişletmiştir. Yaklaşık 1700 Rus askeri uzmanı, 2015 yılının ortasında konuşlandırılmıştır. Bu, 2012 yılına kadar yalnızca bir avuç askeri ve sivil personelden oluşan Rus kuvvetinin sayısında ve sivil çok büyük bir artışa işaret etmektedir. Suriye'deki askeri büyüme, diğer birçok ülkede askeri üsler kurmayı da içeren daha büyük bir Rus genişlemesinin bir parçası olarak yorumlanmıştır.[258]

Rusya, 2017 Eylül ayının başlarında, çatışmanın başından bu yana en büyük donanma mevzilenmesini gerçekleştirerek Suriye kıyısının açıklarında askeri varlığını sağlamlaştırmıştır. Rusya Başkomutanının verdiği bilgilere göre, 1 - 8 Eylül tarihleri arasında savaş jetleri ve stratejik bombardıman uçakları da dâhil olmak üzere yaklaşık otuz uçak ve yirmi beşten fazla savaş ve destek gemisi, donanma tatbikatlarında yer almıştır.

24 Nisan tarihinde Rusya, iki hafta içinde SAA'na S-300 yerden havaya füze sistemi tedarik edeceğini duyurmuştur. Bu duyuruyu, SAA'nun, Suriye askeri tesislerine saldırı gerçekleştiren İsrail jetlerini vurmaya çalışırken yanlışlıkla Rusya askeri uçağını düşürmesinden bir hafta sonra gerçekleştirmiştir.[259]

3.3.2.3. Askeri Teçhizat ve Paralı Askerler

2016 yılının sonuna doğru ve 2017 yılının başında Rus askerler Rusya Savunma Bakanlığının bir parçasıdır ve Rus tesislerini korumakla ve birlik disiplinini sağlamakla görevlidir – "çatışmasızlık bölgeleri" de dâhil olmak üzere bazı bölgelerde ortak

---

[257] TASS – Russian News Agency, "Russian Parliament Ratifies Deal on Air Task Force's Indefinite Deployment in Syria", 2016, (Çevrimiçi), http://tass.com/politics/905900, 10 Kasım 2018

[258] The Moscow Times, "Why Russia Is Expanding Its Naval Base in Syria", 2015, (Çevrimiçi), https://themoscowtimes.com/articles/why-russia-is-expanding-its-naval-base-in-syria-49697, 10 Kasım 2018

[259] TASS – Russian News Agency, a.e.

devriyeler gerçekleştirmek amacıyla Suriyeli meslektaşlarına eğitim vermek üzere Suriye'de konuşlandırılmıştır. [260]

Putin, söz konusu paralı asker firmaları, yasal çerçevenin dışında faaliyet gösteriyor olmasına rağmen PMC üyelerini onurlandırmıştır. Özel askeri üstlenicilerin faaliyetleri, paralı asker gruplarını yasaklayan Rusya Ceza Kanunun maddesi uyarınca yasadışı kabul edilmektedir. Ancak Aralık 2016'da Putin, Kanun No. 53'in yasal tadilini imzalayarak, Rusya askeriyesini arttırmak amacıyla Rus askerlerinin tüm dünyada konuşlandırılmasına izin vermiştir. Söz konusu Paralı Asker Üstlenicileri'nin meşruiyeti, Suriye'deki paralı asker kullanımının boyutlarına ilişkin olarak Rusya'da endişelere neden olmaktadır.[261]

Rejim, 2016 yılının başlarında Rusya ve İran askeri desteği vasıtasıyla şehirleri ve toprakları geri kazandıkça Putin'in beyanları, askeriyenin, hedeflerine ulaştığını ve kuvvetlerin kısmi olarak geri çekilmesi çağrısında bulunduğunu göstermektedir. Ancak geri çekilmeye yönelik söz konusu ilk duyurunun sözgelişi olduğu ortaya çıkmıştır. Raporlar; uçakların ve silahların, geri çekilme değil, bakım amaçlı, planlı rotasyonunun gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bir yıl sonra Aralık 2017'de benzer bir iddiada bulunulmuş, ancak yine Putin daha sonra askeriyenin gerektiği sürece kalacağını ifade etmiştir. Bugüne kadar Suriye'de toplamda 63,000 Rus askeri personeli "savaş deneyimi" kazanmıştır. Rusya'nın verdiği bilgilere göre bunlardan 25738'i rütbeli asker ve 434'ü generalden oluşurken, 4349'u ağır silah ve roket uzmanlarından meydana gelmektedir.[262]

Rusya, Suriye'deki askeri müdahalesini "ihracat satışları için silahlarını vitrine çıkarmak", özellikle SU-34 savaş jetlerini ve cruise füzelerini vitrine çıkarmak amacıyla kullanmıştır. Moskovalı bilim adamları tarafından geliştirilen 200'den fazla yeni silah, Şubat 2018'e kadar Suriye'de kullanılmıştır.[263]

---

[260] D, Neumann W, Steffen, "Putin's Mercenaries: A Change in Russian Law Now Allows Mercenaries in the Country to Fight Abroad", 2018, (Çevrimiçi), https://www.zeit.de/politik/ausland/2017-02/russia-vladimir-putin-military-mercenary-soldiers-syria, 10 Kasım 2018

[261] Steffen, a.g.e.

[262] BBC-News, a.g.e.

[263] The New Arab, "Russia Says it Has 'Tested' More than 200 New Weapons in Syria", 2018, (Çevrimiçi), https://www.alaraby.co.uk/english/News/2018/2/22/Russia-says-it-tested-over-200-weapons-in-Syria, 11 Kasım 2018

3.4. Suriye Krizinde Rusya'nın Diğer Ülkelerle İlişkileri (2018'in İkinci Yarısı)

3.4.1. Suriye Krizinde Rusya'nın ABD ile İlişkileri

Rusya, ABD'nin Suriye politikasının, Trump yönetiminde farklı olacağını ummuştur ancak ABD'nin Suriye'de 30.000 kişilik Kürt hâkimiyetinde bir sınır güvenlik gücü kuracağını duyurması ile bu umutlar istediği gibi sonuçlanmamıştır. Trump'ın IŞİD'i yok etmek dışında Suriye ile pek alakasının olmadığını iddia ederek verdiği karışık sinyallere rağmen Rusya, kuzeyde ve doğudaki Suriye topraklarının yaklaşık yüzde 25'i üzerinde kontrollü bölge oluşturan Amerika'nın siyasi uzlaşmada ve ülkenin savaş sonrası geleceğinde etkili bir rol oynamaya kararlı olduğunu gözlemiştir. Bölge ABD'nin de Doğu Akdeniz'deki kalesini korumasına ve Rusya'nın bölgedeki müttefikleriyle ilişkilerini etkilemesine yardımcı olacaktır.

Rusya, siyasi uzlaşmanın en ufak belirtisinde bile ödün vererek, Devlet Başkanı Vladimir Putin'in kişisel itibarı da dâhil olmak üzere Suriye'ye çok fazla yatırım yapmıştır ve Doğu Akdeniz'deki varlığını uzun vadede sürdürmek istemektedir. Suriye'de hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak istikrarlı ve güvenilir bir rejim istemektedir. Ancak Rusya Suriye'nin çatışma sonrası yeniden yapılandırılmasına fon sağlamak istememektedir ve böyle bir kapasitesi de yoktur. Rusya'nın kendi ekonomisi hala düşük petrol fiyatlarından ve yıllarca sürebilecek durağanlıktan dolayı kötü durumdadır. Aslında bu, gelecekte Suriye-Rusya ilişkilerine gölge düşürebilecek nitelikte bir unsurdur.[264]

3.4.1.1. Suriye Politikasında Rusya'nın ABD'den Beklentileri

Suriye'deki müdahalesinin en başından bu yana ve aslında Çeçenistan'daki savaş sırasında ve 11 Eylül'den sonra olmak üzere Putin yönetiminin ilk yıllarından beri Rusya'nın ilk hedefi aynı olmuştur. Aralarındaki farklara rağmen, ABD'yi, İslami teröre karşı savaşta müttefik olduklarına ikna etmek istemektedir.

Rusya'nın teorisi, ortak bir düşmanın tanınmasının veya terörde bir iş birliğinin bile ikili ilişkilerdeki açığı doldurmaya yardımcı olmayacağı yönündedir. Uluslararası

[264] Dmitriy Frolovskiy, "Russian Analyst Dmitriy Frolovskiy Looks at Moscow's Intentions in Syria, Particularly After the Turkish Attack in Afrin", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/75321, 03 Març 2019

topluluğa, Rusya sert ve belki de biraz nahoş olsa da gerçekten kötü olan diğer oyunculardan çok daha iyi olduğu şeklinde önemli bir mesaj da göndermiştir.

Rusya'nın ABD'den istediği ikinci önemli şey etraflarındaki krizleri çözmek için bölgesel güçlere izin verilmesi gerektiğidir. 1990'lardan bu yana, bir kriz çözüldüğünde veya bir savaş sona erdiğinde, son sözü her zaman Batı söylemiştir. Hiçbir önemli çatışma Batı'nın başrolü olmadan ele alınmamıştır.[265]

Rusya; İran ve Türkiye gibi ortaklarla birlikte, Suriye'deki siyasi sahnede başrolü almıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın rejiminin kurtarılması ile Rusya şimdi Batı'nın, Astana sürecinin (Kazakistan'da gerçekleşen, Rusya'nın başrol aldığı Suriye barış konuşmaları) uzun vadeli bir siyasi çözümün merkezi olduğunu kabul etmesini istemektedir. Moskova da, Washington'un çatışmada askeri olarak daha fazla yer almak istemediğini iddia etmektedir.[266]

3.4.2. Suriye Krizinde Rusya'nın Türkiye ile İlişkileri

3.4.2.1. Rusya ve Türkiye Arasında İdlib Anlaşmasının Uygulanması

İdlib hakkındaki Rusya-Türkiye anlaşmasının uygulanmasının önünde çok sayıda engel vardır. Bunlardan en önemlisi HTS ile ilgili nasıl bir yol izleneceğidir. Ne var ki, anlaşma üç hususa dayanarak Rusya, Türkiye ve İran ilişkilerindeki yeni dinamikleri yansıtmaktadır.

i. Bunlardan ilki Türkiye'nin kuzey Suriye'de belirleyici aktör olarak kalma ve İran ve Suriye rejiminin, güney sınırında mevcudiyet göstermesine olanak tanıyacak her tür girişime direnç gösterme kararlılığıdır. Bu, Türk askeri birliklerinin ve ağır silahların bölgede konuşlandırılmasıyla ve herhangi bir operasyon sırasında sınırların silahlı Suriyeli muhalif gruplara, güneyde Der'a'da kapatıldığı gibi kapatılmayacağını gösterme yönündeki manevralarla sonuçlanmıştır.

ii. İkincisi Rusya'nın, İranlı güçlerin ve Şii milis kuvvetlerin dâhil olmasını gerektirecek büyük bir askeri operasyonu İdlib'de gerçekleştirme yönündeki

[265] Michael Young, "A Regular Survey of Experts on Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/77327, 06 Març 2019

[266] Alexander Baunov, "What does Russia Want the U. S to Do About Syria?", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie.ru/2018/11/27/what-does-kremlin-want-out-of-putin-and-trump-s-meeting-pub-77781, 07 Març 2019

kararsızlığıdır. Moskova, İranlıların ülkeden çekilmesinde ısrarcı Amerikalılarla daha iyi bir pazarlığa oturabilmek amacıyla İran'ın Suriye'deki rolünü muhafaza etmeye çalışmaktadır.[267]

iii. Üçüncüsü de Avrupa'nın, İdlib'e karşı büyük çaplı bir saldırı olması durumunda (Türkiye üzerinden) topraklarına sıçrayacak yeni bir mülteci krizinden korkmasıdır. Rusya Avrupalıları Suriye'nin yeniden yapılandırılması için finansal destek sağlama konusunda ikna etmeyi ummaktadır. Askeri bir saldırının yol açacağı yeni bir mülteci krizi kesinlikle bu çabalara engel teşkil edecektir.

Diğerlerinin yanı sıra bu üç husus anlaşmanın gerçekleşmesine önayak olmuştur. Ancak bunun sürdürülebilir olduğunu veya diğer siyasi sorunları da kapsadığını varsaymak zordur. Rusya Türkiye'yi kaybetmek istememektedir ve Ankara kendisine kuzey Suriye'de önemli bir rol ve oradaki Kürt milis kuvvetlerini zayıflatma gücünü veren her tür çerçeve veya anlayışın içinde kalmak istemektedir. Ancak nihai çözüm söz konusu olduğunda Rusya ve Türkiye'nin çıkarları birbirinden uzaklaşmaktadır. Her ikisi de ABD'nin doğu Suriye'deki birlikleri ve genel olarak İran'ın bölgedeki rolüne yönelik politikaları bağlamında vereceği kararı görmek istemektedir.[268]

Suriye'deki Rusya-Türkiye işbirliğinin Suriye hükümetinin pahasına kurulması şart değildir. Rusya Suriyeli müttefikinin iktidarı yeniden elde etmesi ve Suriye'nin büyük çoğunluğunu kontrol etmesi için büyük çaplı yatırımda bulunmuştur. Rusya, Suriye konusunda Türkiye ile uzlaşmaya vardığı ölçüde amaçlarını gerçekleştirme yolunda ilerleyebilmiştir. Aralarındaki işbirliği özellikle hem Türkiye'nin hem de Rusya'nın tehdit olarak gördüğü, Suriye'nin doğusundaki Amerika sponsorlu, Kürt yönetimli projeyi zayıflatmıştır.

İdlib hakkındaki Rusya-Türkiye anlaşması, Şam'daki Suriye hükümetine karşı bir hareket değil gibi gözükmektedir. Askeri saldırının önüne geçerek insani bir felaketi engellemektedir. Bu, Moskova'nın doğal olarak hoşuna giden bir gelişmedir ve Türkiye'nin çıkarlarını ve güvenlik ihtiyaçlarını da korumaktadır. Ancak aynı zamanda

---

[267] Michael Young, "A Regular Survey of Experts on Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/77327, 06 Març 2019

[268] Dmitri Trenin, "What Are the Long-term Implications for Syria of the Russian-Turkish Alignment in the Country?", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/77356, 07 Març 2019

Türkiye'ye İdlib'teki en radikal öğeleri azaltma ve eğer bu bir şekilde başarılı olursa, İdlib'ten geçen ve Şam için en önemli olan büyük karayollarının güvenliğini acilen sağlama yükünü yüklüyor gibi gözükmektedir.[269]

Rusya İdlib'te Türkiye'yi Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın amaçlarına hizmet edebilecek bir rol üstlenmeye davet etmiştir. Bu, Rusya'nın Şam'daki desteğini aşamalı olarak attırırken Suriye'nin komşularının çıkarlarını dengeleme ve onların çıkarlarına uyum sağlamasının bir diğer örneği olabilir.[270]

3.4.2.2. Afrin Müdahalesinden Sonra Türkiye'nin Rusya ile İlişkileri

Araştırmacı yazar Dmitry Frolovsky'e göre Rus hükümeti, Kürt meselesinin Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Recep Tayyip Erdoğan için ne kadar hassas olduğunu görmüştür ve Afrin müdahalesini görmezden gelmiştir. Ankara güney sınırında Kürt özerk bölgesinin asla kurulmayacağının garantisini almak istemiştir Moskova da Şam'da güçlü bir merkezi hükümete sahip olmayı tercih eder ve bu nedenle buna engel olabilecek Kürt güçlerinin Washington tarafından eğitilmesine ve donatılmasına ihtiyaç duymamaktadır. Aksi yöndeki resmi açıklamalara rağmen Şam, Türkiye'nin Kürt özerkliğini engellemek için kuzey Suriye'deki müdahalesine itiraz ediyor gibi gözükmemektedir ve hala savaş öncesi sınırlarına dönme umudunu taşımaktadır.

Ne var ki ABD'nin sınırda 30.000 kişilik askeri güç kurma kararı hem Rusya hem de Türkiye'nin planlarını bozmuştur. Aslında Rusya Erdoğan ve onun Suriye'deki mevcut rejime yönelik hoşnutsuzluğu ve duruma göre saf değiştirme kapasitesiyle ilgili yanıltıcı hayallere kapılmamaktadır. Trump yönetimi, Ankara ile masaya oturabilirse ve Kürt güçlerle ittifakını sonlandırmaya istekliyse, Rusya-Türkiye ilişkileri zarar görebilir, bu durumda Moskova Türk askeri güçlerinin Suriye'de bulunması hususunda daha hoşgörüsüz bir tutum sergileyecektir.[271]

3.4.3. Suriye Krizinde Rusya'nın İsrail ile İlişkileri

3.4.3.1. Rus Uçağı Olayından Sonra Rusya ve İsrail'in Arayışları

Rusya-İsrail ilişkilerini kriz noktasına getiren İran'ın Lazkiye'de bulunan hassas füze üretim sahalarına yapılan İsrail Hava Kuvvetleri (IAF) saldırısının ardından 2018

---

[269] Young, a.g.e.
[270] Young, a.g.e.
[271] Frolovskiy, a.g.e.

Eylül ayında, Suriye Hava Savunma Kuvvetleri Rus İlyuşin 20 (IL-20) casus uçağını vurmuştur. Suriye kuvvetleri İsrail saldırısının ardından ateş açarak çeşitli yönlere ve çeşitli aralıklarda onlarca füze atmış ve bunlardan biri Rus uçağını vurarak on beş kabin görevlisinin tamamını öldürmüştür.[272]

Olayın ardından yapılan propaganda kampanyasında, Moskova, suçu Suriye ve Rus ordularından başka güçlere artmış, Suriye'den bahis bile etmeyen Rus Savunma Bakanı tüm suçu İsrail'e yüklemiştir.

Kazadan bir hafta sonra, Rusya, iki hafta içinde, Suriye'ye gelişmiş yerden havaya (SAM) füzeler büyük olasılıkla NATO adıyla "Gargoyle B" olarak bilinen S-300PMU veya "Favorit," elektronik savaş kabiliyetleri (Krasukha-4) ve C4 sistemleri tedarik etme sözü vermiştir. Bu beyan, gelecekte Suriye'de gerçekleşecek olan İsrail operasyonlarıyla ilgili medya spekülasyonu dalgalarını harekete geçirmiştir. İsrail'in iç cephesinde, durumun kontrol altında olduğunu ileri süren Başbakan Binyamin Netanyahu'nun destekçileri ile "oyunun bittiğini" söyleyerek karşı çıkan muhalifleri arasında bir bölünme ortaya çıkmış gibi görünmektedir ve İsrail Suriye'deki tüm hava operasyonlarını durdurmak zorunda kalacaktır. Bununla ilgili bazı konulara daha yakından bakılması gerekmektedir.[273]

3.4.3.2. Rus Uçağı Olayından Sonra Rusya'nın Tutumu

Rusya bir ittifak ateşinde on beş asker kaybederken kendi askeri hatalarına maruz kalmasının Rusya Başbakanı Vladimir Putin ve onun ülkesinin savunma sistemine yıpratıcı bir etkisi olabileceğine dair şüphe azdır. Ancak, Putin, böyle bir durumu kendi avantajına çevirmeye çalışma konusunda derin bir deneyime sahiptir. Yanıt verirken kullandığı yol gösterici ilkesi açıkça kriz eğilimini maksimuma çıkarmayı içerirken yurt içindekiler de dahil olmak üzere tüm oyuncuları kendine borçlu bırakmaya çalışmaktadır. Bu hesaba göre, İsrail, sözde, Rus generallerinin öfkesinden koruma ve krizin patlamasına izin verme sorumluluğu bakımından Putin'e borçlu olacaktır. Suriye'nin Esad rejimde, fiili kusurundan ve verdiği yeni silahlardan dolayı ona borçludur. İran, İsrail'i dizginleme çabalarından dolayı ona borçludur ve hatta belki de

---

[272] The Oklahoman, "Israeli Operations Against Iran in Syria", 2018, (Çevrimiçi), https://oklahoman.com/article/feed/6639654/after-the-ilyushin-crash-israels-anti-iran-operations-in-syria, 08 Nisan 2019

[273] Breaking Enerrgy, "Israeli Operations Againt Iran", 2018, (Çevrimiçi), hhttps://breakingenergy.com/2018/10/18/after-the-ilyushin-crash-israels-anti-iran-operations-in-syria/, 8 Nisan 2019

faturayı bile ödeyecektir. Rus Savunma Bakanlığı kusurlarını kapattığı için ona borçludur. [274]

Daha geniş bir tarihi bağlamda toplamak gerekirse, Rusya'nın Suriye'ye silah desteği, 1980'lerin ortalarında Sovyetler Birliğinin adımlarını izlemektedir. O zamanlar, İsrail Lübnan'da onlarca Suriye uçağını ve çeşitli hava savunma sistemlerini yok ettikten sonra Rusya Suriye'ye, şu anda bir tanesi IL-20'yi ve aynı zamanda dönemin C3 sistemlerini indirmekten sorumlu olan S-200 sistemlerini sunmuştur. Şu anki kazançlı silah satışlarına ek olarak bu sistemlerin faaliyete geçirilmesi Suriye'nin önümüzdeki on yıllar boyunca Rusya'ya bağlı kalmasını sağlayacaktır. [275]

3.4.3.3. Rus Uçağı Olayından Sonra İsrail'in Tutumu

İsrail için, kriz sırasında Rusya'ya yaklaşım, muhtemel tepkilerin farkında olarak intizamlı bir şekilde geliştirilmiştir. Kanıt toplamak için ve Rusya'nın incelemelerine katılmak üzere İsrail Savunma Kuvvetleri yetkilileri atanmıştır. Rus meslektaşlarına sonuçlar sunan İsrail Savunma Kuvvetleri yetkilileri, İran'ın Suriye'deki tehditkar kontrolünün stratejik bağlamda istikrarının bozulmasına yol açacağını vurgularken aynı zamanda bu olay sırasında hava, füze ve koordinasyon kanallarıyla ilgili bütün resmi detaylandırmıştır. Rusya'nın telaşlı söylemlerinin tam tersine, İsrail Savunma Kuvvetleri, açık direktifler altında Kremlin'in başını dik tutmasına yardımcı olmak ve krizi tırmandırmamak amacıyla açıkça dikkat çekmemeye çalışmıştır. Başbakan Netanyahu ve İsrail savunma bakanı Avigdor Liberman, ciddi ama istikrarlı bir şekilde Rus kayıpları hakkında acı ve baş sağlığı ifadelerinde bulunurken sessizce Suriye'yi suçlamış ve her ikisinin de İran'ın Suriye'deki çabalarını baskılamaya devam etmeye ve mümkün olduğunda Rusya ile iş birliği yapmaya kalkmıştır.[276]

Liberman, ayrıca, "İsrail Rusya ile ilişkilerini medya üzerinden yönetmiyor" şeklinde bir açıklama getirmiş ve İsrail başbakanının ve savunma bakanının Rus meslektaşlarıyla özel görüşmeler sürdürdüğünü belirtmiştir. Putin ile iş birliği halinde görünen bu yaklaşım, profesyonel yetkili seviyesindeki gerginlikleri sınırlandırmaya

---

[274] Assaf Orion, "After the Ilyushin Crash: Israel's Anti-Iran Operations in Syria", **The Washington Institute for Near East Policy**, Washington, 2018, s. 1

[275] Orion, a.m. s. 2

[276] Breaking Enerrgy, a.g.e.

yardımcı olurken yetkililerin endişeli olduklarında iş birliği halinde hareket edebilecekleri alan sağlamaktadır. [277]

[277] Breaking Enerrgy, a.e.

SONUÇ

Rusya, son yıllarda SSCB dönemindeki ideolojik esasları bir tarafa bırakarak bağımsız ve açılımcı bir dış politika oluşturmayı başardı. Bu politika sayesinde Rus kimliği ile dünya piyasa ekonomisine katılımı bir araya getiren bir örnek oluşturarak uluslararası alandaki konumunu tekrar elde etti. Yine bu politika, çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturma çabası içerisinde klasik müttefikleri ile tarihi ilişkilerini yeniden oluşturmasına yardımcı oldu.

Bu araştırma sayesinde Rusya'nın 2011 yılından 2018 yılının başlarına kadar Suriye'ye yönelik dış politikası, Rusya'nın uluslararası siyasetine ve Orta Doğu bölgesinde yaşanan değişimlere ve dönüşümlere göre incelenerek önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

i. Rusya'nın uluslararası alandaki dış politikasını iki önemli faktör belirlemektedir. Bu iki faktör, ekonomik faydacılık ile siyasi faydacılıktır. Rusya'da siyasi liderlik anlayışı, ilk olarak ülkenin ekonomik açıdan iyileşmesini sağladıktan ve ülkeyi yolsuzluğun odağından kurtarmaktır. Bunları başardıktan sonra dünyanın en gelişmiş ekonomileri içerisinde yer alarak ekonomik yapıyı daha fazla güçlendirmeye çalışmaktır. Rusya'daki siyasi erk, bugün dünyada ülkelerin güç sıralamasında aşamalı bir değişim yaşandığının çok iyi farkındadır. Bu değişim, uluslararası sistemdeki konumunu tekrar kazanması için Rusya'nın arzu ve istekleri ile örtüşmektedir.

ii. Rus dış politikası'nın bakış açısına göre Orta Doğu bölgesinde yaşanan olaylar, Batılı ülkelerin bölgenin bölgesel ittifak haritasını kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeniden şekillendirmeye yönelik girişimlerinden ibarettir. Bu durum, Rusya'nın benimsediği hegemonya politikasının kesinlikle başarısızlığına neden olacaktır. Diğer taraftan Orta Doğu ülkelerinin Rusya ile olan coğrafi ve dini yakınlığı ve Orta Doğu bölgesindeki siyasi İslam'ın yapısı hakkındaki olumsuz birikimler, İslamcıların iktidara ulaşmasına yol açan Arap baharına karşı çıkan Rusya'nın tutumuna etki etmiştir.

iii. Rusya, kendisinin de içerisinde yer alacağı çok kutuplu uluslararası bir sistem oluşturma arzusuna sahip olduğu için Batılı ülkelerin en önemli nüfuz bölgesi

olmasından dolayı Orta Doğu bölgesine yönelmek zorunda kalmıştır. Zira Rusya uluslararası sistemi çok kutuplu hale getirmede uzun bir yol kat etmiştir.

iv. Orta Doğu bölgesi, enerji alanına odaklanan Rus ekonomisine hizmet edecek önemli çeşitliliğe sahip bir pazarı oluşturmaktadır. Yine bu alanda bazı bölge ülkeleri ile işbirliği yapması, Rusya'nın stratejik pazarlarına enerji tedariki sağlaması ve bölgeye giren rakip ortaklara karşı kendisini korumasına yardımcı olmuştur.

v. Rus politikasının, Orta Doğu bölgesindeki ticari ortakların çoğalması ve çeşitlenmesi ilkesine dayanması, Rusya'nın önemli çıkarlar oluşturmasına yardımcı olmuş ve bu çıkarlar sayesinde bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini siyasi çatışmaya karşı korumayı başarmıştır.

vi. Aynı şekilde Rusya, dış politikası üzerinden Orta Doğu ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini güçlendirerek bölge ülkelerinin ABD ile ittifak yapmasını engellemeye ve ekonomi alanında yeni kutuplar oluşturmaya çalışmaktadır.

vii. Suriye krizi, Rusya'nın Orta Doğu'daki yükselen rolünü ön plana çıkarmıştır, Rusya Amerika'nın, bölge ülkelerinin ve diğer ülkelerin bölgedeki rolünü dengeleme gücünü ortaya koymuştur. Yine Suriye krizi, Rusya'nın ABD'nin Güvenlik Konseyi'ni ihlal etmesini engelleme gücünü ortaya koymuştur. Ayrıca NATO'nun Suriye'ye müdahalesine karşı 12 kez veto kullandığında Çin ile Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde bir gücü olduğunu kanıtlamıştır.

viii. Her ne kadar Akdeniz'deki nüfuzunu tekrar kazanmasına yardımcı olacak Tartus deniz üssü Rusya açısından önemli bir yere sahip olsa da, Rusya açısından Suriye'nin jeostratejisi daha çok öneme sahiptir. Çünkü Suriye rejiminin yıkılması ve yerine ABD yanlısı bir rejimin gelmesi, Rusya'ya karşı başka hayati bir alanın kapanması, kuşatma altına alınması ve dolayısıyla rolünün bölgesel sınırlarına geri çekilmesi demektir.

ix. Rusya'nın dış politikasında kendisi için avantaj niteliğindeki 3 faktör etkili olmuştur. Birincisi ekonomik faktördür. Orta Doğu'da Suudi Arabistan ve Katar gibi Körfez ülkeleri gibi birçok ülkeyle ittifak gerçekleştirilmiş, ticaret ve gaz arzı teşviki gibi

ekonomik faktörden yararlanılmıştır. İkincisi eski müttefiklerle çalışmayı içeren dostluk faktörüdür. İran, Suriye ve Irak'la da çalışılmıştır, çünkü bu ülkeler Sovyetler Birliği'nin eski müttefikleri olarak kabul edilmiştir ve burada Rusya dostluk faktöründen faydalanmıştır. Üçüncüsü güvenlik faktörüdür. Rusya, özellikle İran ile birlikte güvenlik faktörünü de kullanmıştır, çünkü güçlü bir nükleer cephaneye sahiptir. Burada Rusya'nın politikası, kişisel çıkarları sömürmek, ABD ve Batı'ya karşı güçlü bir tehdit olmak için İran ile güvenlik konusunda ittifak yapmıştır.

x. Putin son dış politika hamlesinde Türkiye'yle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya, Türkiye'ye milyonlarca dolar doğalgaz sağlamak için çalışmakta, karşılığında Türkiye milyonlarca dolarlık silah ithal etmektedir. Siyasi ilişkilerde ise Türkiye tarafından terör örgütü olarak sınıflandırılan Kürt siyasi ve askeri örgütleri ile Rusya arasında devam eden anlaşmalar Türkiye bakımından hala endişe ile karşılanmaktadır ve bu anlaşmalar, Türkiye'nin ABD'ye yakınlaşması halinde Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanılabilir. Ayrıca, her iki tarafın rejim ve muhalefete karşı tutumu ve siyasi çözümün nasıl tesis edileceğiyle ilgili görüş farklılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu iki ülke arasındaki münasebetler siyasi iniş ve çıkışlara ilaveten uzun yıllar temkinli kalacaktır. Oysa ekonomik açıdan münasebetler büyük gelişme yaşamaktadır.

xi. Ekonomik açıdan bakıldığında İsrail Rusya'nın bölgedeki dördüncü en büyük ticari ortağıdır. Rusya ve İsrail askerlik, istihbarat ve güvenlik alanında yakın ve etkili bir işbirliği kurmuştur. Rusya Suriye'de askeri güçlerini konuşlandırdığında, her tür hadiseden kaçınmak adına derhal İsrail ile bir işbirliği yapmıştır. Bu işbirliği bugüne kadar kusursuz bir biçimde devam etmiştir. Diğer bir önemli faktör de İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya arasında, Rusya'nın bölgedeki endişelerini anlayan, ek bir iletişim kanalı işlevi görmesidir. Rusya'nın İran ve İsrail ile olan ilişkileri ise, Rus-İsrail ilişkileri açısından endişe yaratmaktadır ve İran olaylardaki rolünün gözlemciliğe dönüşmesinden endişe duymaktadır. Ayrıca, hem İran hem Rusya, özellikle Ortadoğu bölgesinde Rusya'nın ve İran'ın emellerinin örtüşmemesinin ve uzun vadeli politikalarda ayrı düşeceklerinin bilincindedir. Buna ilaveten Rusya'nın başta İsrail olmak üzere İran'ın bölgedeki düşmanlarıyla ilişkileri İran tarafından fazlasıyla eleştirilmektedir. Nitekim İsrail, İran'ın Suriye'deki güç ve üslerine doğrudan darbeler yöneltmiş ancak Rusya net bir tutum göstermemiştir.

Rusya'nın bu husustaki tutumunu açıklayabilen durumlar; ekonomik gerekçeler ve çıkarlar bakımından İsrail ile münasebetlerini sürdürme isteği ve Suriye'nin içindeki İran güçlerini zapt etmek için İsrail'i kullanmasıdır. Zaten Rusya'nın yatırım yaptığı Suriye rejiminin istikrarını sarsmaya yeterli güç ve kudretin İsrail'in elinde bulunduğu Rusya tarafından bilinmektedir. Rusya bir noktada İsrail ve İran ile sürekli irtibatta olmaya çalışmakta ve uzlaşma yolları aramaktadır. Sonuçta Rusya İsrail'in İran ile doğrudan askeri çatışmaya girmesine izin vermemektedir çünkü bu, Moskova'nın Suriye'deki hesaplarını olumsuz yönde etkileyecektir. İsrail ise İran'ın Suriye'deki nüfuzunun sınırsız biçimde büyümesini kabul etmemektedir çünkü bu ulusal güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Moskova hem İsrail'in hem de İran'ın güvenlik endişelerini dikkate almaya çalışmaktadır ve bunlar karşılıklı olarak birbiriyle çelişmektedir.

xii. Rusya'nın Orta Doğu'yla olan ittifaklarının yanı sıra, ABD'yle ilişkisi de her iki ülke de Suriye krizi üzerinde iz bırakmaya çalıştığı için karmaşıktır. ABD'nin Suriye'den çekilmesini ilan etmesi Rusya'yı hızlı bir şekilde güvenlik organizasyonu tesis etmeye yöneltmiştir. Nitekim bu organizasyon, Rusya'nın İran ile birlikte bölgede büyük ölçüde kontrol sağlamasına yol açmıştır. Oysa İran'ın kontrolü bölge açısından hoş karşılanmamaktadır. Çünkü diğer Orta Doğu'nun ülkeleri ABD'nin desteği ve komutası olmadan İran'a karşı koymakta güçsüz kalmaktadır. En iyi olasılık ABD müttefiklerini desteksiz bir şekilde mücadeleye terk ettiğinde müttefikler vekaleten savaşmayı sürdürebilirler fakat bu durum İran ve Rusya için hoş olmayacaktır. Böyle bir olasılıkla karşılaşıldığında, toprak üzerinde güç dengesi değişmeyecektir veya bir değişim gerçekleşmeyecektir. Özet olarak bu olasılık Suriye'yi sürekli bir savaş içinde bırakacaktır ve en büyük kazanç elde eden ülke elbette Rusya olacaktır.

Tüm bu sonuçlardan sonra, Rus dış politikasının 2011'den 2018'e kadar Suriye krizine daha fazla önem verdiğini görmekteyiz. Rusya 2011'den 2015'e kadar Suriye krizini çözmek için tüm diplomatik çözümler üretmiştir. 2015'ten 2017'ye kadar Rusya'nın Suriye'ye yönelik dış politikası askeri boyuta taşınmıştır. Rusya, Suriye'nin çoğunda muhalefet ve terör örgütü "IŞİD" ile savaşmak için savaş uçakları ve askerleri ile müdahale etmiştir. Son olarak, Rusya'nın Suriye'ye yönelik dış politikası pragmatik bir yaklaşım izlemiştir. Rus dış politikası, İran ve İsrail de dahil olmak üzere Suriye

krizinde yer alan tüm ülkelerle ilişkilerini geliştirdi. Rusya ve İran, Beşar Esad'ın rejimini destekledi, ancak Suriye'deki operasyonlarda İran üslerinin kullanımı konusunda aynı fikirde değildi. Bu nedenle ilişkileri, güvensizlik, siyasi ve tarihsel farklılıklardan etkilenmiştir. İsrail'e gelince, İsrail'in müdahalesinden dolayı Rus uçağı Suriye kuvvetlerince düşürüldüğünde ilişkileri tehlikeye girmiştir. Ancak Rusya, İsrail'i kınamış ve pragmatik yaklaşımı kullanarak İsrail'i baskı altına almıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitap

Abdulhay, Waleed:	**Rusia wa Muhadadat Al Siyn Alsiyasiat lil'azmat Alsuwria, [Rusya ve Çin'in Suriye Krizine Yönelik Siyasi Belirleyicileri]**, Aljazeera Research Center, Doha, 2012.
Abdullah, Hareth:	**Ahamiyat Mantikat Bahr Qazwen fil Alalakat Alrusiya Aliraniya, [Hazar Bölgesinin Rus-İran İlişkilerinde Önemi**], Alfarahidi Magazine, Baghdad, 2014.
Abu Samhadane, Ezzedin Abdullah:	Alistiratijiya Alrusiya Tijah Alsharq Alawsat 2000-2008:Dıraset Halet Alqadıye Alfalastınıye, [Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Stratejisi 2000-2008: Filistin Sorunu Çalışması], AlAzhar Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaza 2012.
Ahmet Yusuf Ahmet:	**Halat Al'uma Alarabia**, **[Arapların Ulus Devleti]**, El-Wihda El-Arabi Research Center, Beirut, 2012.
Ahmet, Ali Azad:	**Ahmet, Ali Azad, Sijilat Althawra: Dirasat Suriya, [Devrim Kayıtları: Suriye Çalışmaları]**, El-Arabi Research Center, Beirut, 2013**.**
Alasfahani, Nabih:	**Al-Siyasa Alkharijiya Al-Rusiya**, **[Rus Dış Politikası]**, Political Research Center, Cairo, 1999.
Alawadi, Hussni:	**Putin and Russia's Foreign Policy**, Arab Democratic Center for Strategic, Political and Economic Studies, Berlin, 2017.
Almumani, Muhammed Ahmed:	**Alsaitara Ala Alam Al Hadith, [Modern Dünya Kontrol Altında]**, Osama for Publishing, Amman, 2010.
Alshekh, Norhan:	**Alkhwf Min Al-Tagyir: Muhadidat Suluk Al-kiwa Al-Daiema lil Nizam Al-Suri**, **[Değişim Korkusu: Suriye Rejiminin Daimi Güçlerinin Davranışının Belirleyicileri]**, Foreign Affaris Magazine, Cairo, 2017.

Alshekh, Norhan:	**Alkiyada: Kaifa Ista3ada Putin Almakana Alalamiya Li Rusya? [Liderlik: Putin Rusya'nın Küresel Konumunu Nasıl Restore Etti?]**, International Politics Magazine, Cairo, 2014.
Alshekh, Norhan:	**Masaleh Thebita wa Motayat Gadida : Alsiyasa Alrusiya Tijah Almantika Baad Althawrat Alarabiya, [Sabit Çıkarlar ve Yeni Arap Verileri : Arap Devrimlerinden sonra Rusya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası]**, Alahram Research Center, Cairo, 2011.
Alshekh, Norhan:	**Rusya wal Tagayurat Aljıostratıjıya fıl Watan Al-Arabi**, **[Rusya ve Arap Dünyasında Stratejik Değişiklikler]**, Al-Arabi Research Center, Beirut, 2014.
Amer, Abd Ghafar:	Al Siyasa Alharijiya Al Rusiya Tigah Libya w Suriya w Atharuha ala Al Tahawolat wal Tanmiya Al-Siyasiya 2011-2014, [Rusya'nın Libya ve Suriye'ye Yönelik Dış politikası ve Siyasi Dönüşüm ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri 2011-2014], Al Najah Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Nablus 2015.
Anderson, Ewan W:	**The Middle East: Geography and Geopolitics**, Routledge, London, 2000.
Bedrane, Seryan Muhamed Said:	**Jeografiyat Alwatan Alarabi Alsiyasiya**, **[Arap Siyasi Dünyasının Coğrafyası]**, Emadeddin Research Center, Amman, 2009.
Beshara, Azmi:	**Suriye: Darb Al-Alaam Nahwa Al-Huriya fi Al-Tarih Al-Rahen**, **[Suriye: Mevcut Tarihte Günümüzde Özgürlüğe Giden Istıraplı Yol]**, El-Arabi Research Center, Beirut, 2013.
Carter, Hannah:	**The Middle East's Relations with Asian and Russia**, Routledge, London, 2004.
Diab, Ahmed:	**Mohadidat Aldawr Alrussi Fi Wasat wa Sharq Asya**, **[Rusya'nın Orta ve Doğu Asya'daki Rolü]**, International Research Center, Cairo 2014.

Dubaniye, Fayez:	Alsiyasa Alkharijiya Tijah alwatan Al3arabi Baad Intiha Alharb Albarida 1991-2000, [Soğuk Savaştan Sonra Rusya'nın Arap Dünyasına Yönelik Dış Politikası 1991-2000], Jordan Universitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Amman 2002.
El-Ekdah, Hişam Mahmut:	**Tahadiyat Alamn Alqawmii Almeasr: Muqadimat fi Alttarikh Alsiyasii**, **[Çağdaş Ulusal Güvenliğin Zorlukları: Siyaset Tarihine Giriş]**, University Youth Foundation, Alexandria, 2009.
El-Hadisi, Abbas:	**Nazariyat Alsaytara Elisteratijeya w Siraa Alhadarat**, **[Stratejik Kontrol Teorileri ve Medeniyetler Çatışması]**, Osama for Publiching, Amman, 2004.
El-Hamdani, Saad:	**Russian-Iranian Relations 2003-2010**, Foreign Affairs Magazine, Cairo, 2012.
El-Hatib, Mutaz and others:	**Tanzim Al-Dawla Al-Islamiya: Al-Mustakbal**, **[İslam Devleti Teşkilatı: Müstakbel]**, Aljazeera Research Center, Doha, 2014.
Flanagan, Stephen J:	**The Turkey**, **Russia, Iran Nexus: Driving Forces and Stratigies**, Centre For Strategic and International Studies, Washington, 2013.
Hussain, Ahmed Sayed:	Dawr Alkiyada Alsiyasiya fi E3adet Binaa Aldawla: Diraset Halet Rusya Fi Ahd Putin, [Devletin Yeniden Yapılanmasında Siyasi Liderliğin Rolü: Putin'e Rusya'nın Durumu], Egypt Universitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cairo, 2013.
Imara, Lama Mader:	**Al-Istiratigiya Al Rusiya baad Al Harb Al-Barida wa In3ikasatoha Ala Al Mantika Aarabiya**, **[Soğuk Savaş Sonrası Rus Stratejisi ve Bölgeye Etkileri]**, Emirates Research Center, Emirates, 2009.
Imara, Lama Mader:	**Almotaghayirat Aldakhileya wal Kharijiya fi Rusya Aletihadiya**, **[Rusya Federasyonu'nda İç ve Dış Değişkenler]**, Emirates Research Center, Emirates, 2005.

Kurt, Natasha:	**Russian Foreign Policy**, Routledge, London, 2012.
Larrabee, F. Stephen:	**Troubled Partnership: US Turkish Relations in An Era of Global Geopolitical Change**, The RND corporation, 2010.
Leukmanuv, Artur:	**Muslims of Russia and The Arab Spring**, International Political Research Center, Mosscow, 2013.
Lozianin, S.G:	**Russia's Return to the Middle East**, çev, Hişam Hammadi, Almada Research Center, Beirut, 2012.
Majdan, Mohamed:	Syiasat Rusia Alkharijia Alyawm: Albahth an Dawr Ealamiin Muathir, [Rusya'nın Günümüz Dış Politikası: Etkili Küresel Bir Rol Arayışı], Algeria Univesitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Algeria 2015.
Nygren, Betril:	**The Rebuilding of Greater Russıa, Putins Foreign Policy Towards The CIS Countries**, Routledge, London, 2008.
Primakov, Yevgeny:	**The World Without Russia: Political Short Sightedness and its Consequences**, çev. Abdullah Hasan, Al-Fikir Research Center, Damascus, 2010
Rahmun, Hind:	Alsiyasa AlRusiya Fi Ahd Putin: Eaadet Ihya Aldawr Alalami, Biskra Universitesi, [Putin Yönetiminde Rus Politikası: Küresel Rolü Canlandırmak], **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Algeria, 2017.
Shevtsova, Lilia:	**Putin's Russia**, Carnegie Endowment for Internaional Peace; Second edition, Moscow, 2005.
Shibli, Saa'd Shaker:	**Aliistratijia Alamrikiat Tejah Alshrq Alawsat Khilal Idarat Barak O**bam**a, [Barack Obama Yönetimi Sırasında ABD'nin Orta Doğu Stratejisi]**, Alhamed Research Center, Amman, 2013.
Sönmezoğlu, Faruk, E. B Özgün:	**Dış Politika : Karşılaştırmalı Bir Bakış**, Der Yayınları, Istanbul, 2014.
Tewfik, Saad Hakkı:	**Alakat Alarab Aldowaliya fi Matla3 Alkarn 21**, **[21. Yüzyılın Başlarında Arap Uluslararası İlişkileri]**, Wael Research Center, Amman 2003.

Vorkunova, Olga A:	**Regional Security in Russia And the Near Abroad in Challenges to Clobal Security**, London, 2008.
Wahab, Ali:	**Sirae Alhaymana Ala Alsharq Alawsat**, **[Orta Doğu Üzerinde Uluslararası Hakimiyet Çatışması]**, Middle East Research Center, Beirut, 2013.
Wakim, Jamal:	**Siraa Alkowa Alkobra Ala Syria: Alab3ad Aljiostratijiya Li Azzmet 2011, [Suriye'ye Karşı Büyük Güç Mücadelesi: 2011 Krizinin Stratejik Boyutları]**, Printing & Publishing Company, Beirut, 2013.
Zeydan, Nasır:	**Dawr Rusia Fi Alshrq Al'awsat washama Africia**, **[Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Rusya'nın Rolü]**, Beirut, Arab Research Center, Beirut, 2013.

2. Makaleler

Abdelhamid, Atef:	"Alsiyasa Alrusiya Tijah Alsharq Alawsat: Hal Tatagih Rusya ila Almazid Min Alinkirat fi Azmat Almantiqa?", [Rusya'nın Orta Doğu'ya Yönelik Dış Politikası: Rusya Bölgesel Krizlerde Daha Fazla Yer Almaya mı Gidiyor?], **International Politics Magazine**, Cairo 2016.
Abdullah, Firas Abdulcebbar:	"Alahamiyat Aliistratijiat Lil Bahr Alahmar Fi Mashrue Alshrq Alawsat", [Orta Doğu Projesinde Kızıldeniz'in Stratejik Önemi], **Al-Fatih Magazine**, Baghdad, No:36, 2008.
Abdulshafi, Isam:	"Althawrat Almakabuwta: Mueawiqat Altaghyir Alshshamil fi Almamlaka Alearabia Alsaeudia wa Syria", [Baskılanmış Devrimler: Suudi Arabistan ve Suriye'deki Kapsamlı Değişimin Engelleri], **Foreign Affairs Magazine**, No:47, Cairo, 2011.
Alshekh, Norhan:	"Muhadidat Altawafuk bain Rusia wa Iran", [İran ve Rusya Arasındaki Uyumluluğun Belirleyicileri], **International Politics Magazine**, No:196, Cairo, 2014.
Bagdunas, Azuolas:	"Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit", **European Journal of Economic and Political Studies**, Fatih University, Istanbul, Vol 5, 2012.

Dannreuthir, Roland:	"Russia and the Middle East Crises, Russian Analytical Digest", Research Center for East European Studies, No: 98, 2011.
El-Abidi, Muhammed Abdurrahman:	"Alaitihad Alruwsi wa Barnamaj Iran Alnawawi", [Rusya Federasyonu ve İran'ın Nükleer Programı], **Regional Studies**, No:16, Baghdad, 2009.
El-Kevaz, Muhammed:	"Mawqif Alaitihad Alruwsii min Tatawurat Al'azmat Alnawawiat Al'iiraniat 2005-2008", [Rusya Federasyonu'nun İran Nükleer Krizindeki Gelişmeler Üzerindeki Durumu 2005-2008], **Basic Education College Research Center**, No:2, Baghdad, 2012.
El-Kilani, Shamseddin:	"Sana Ala Ta'sis Al-Itilaf Al-Watani Al-Suri", [Suriye Ulusal İttifakının Kurulmasından Bir Yıl Sonra], **El-Arabi Research Center**, Doha, 2014.
Güneş, Hakan:	"Rusya Federasyonu Dış Politikasının Çeyrek Yüzyılı", Dış Politika, Karşılaştırmalı Bir Bakış", Faruk Sönmezoğlu, Özgün E. B, **Der Yayınları**, Istanbul, 2014.
Hamdi, Mahmud:	"Alijmaa Al-Russi Al-Amriki Hawl Naze Alsilah Alkimiayiyi Al-Suwri", [Suriye'nin Kimyasal Silahsızlanma Konusundaki Rus-Amerikan Fikir Birliği], **Al-Ahram Research Center**, Cairo, No:226, 2013.
Job, Florence:	"The Gas crisis in Europe and the Alternative Role of Qatar", **Aljazeera Research Center**, Doha, 2014.
Joya, Angela:	"Syria and The Arab Spring: The Evolution of The Conflict and The Role of The Domestic and External Factors, Journal of Politics and International Relations", **Middle East Studies**, No:1, Ankara, 2012.
Kaplan, Marwan:	"Almuearida Almusalaha Alsuwrya: Wuduh Alhadaf Waghiab Alroaa: Alsiyasat Al-Arabiya", [Suriye Silahlı Muhalefeti: Nesnel Netlik ve Vizyon Yokluğu: Arap Politikaları], **El-Arabi Research Center**, No:2. Doha, 2013.
Kandil, Galip:	"Russian-Arab Cooperation: Regional security and Reform of the International System", [Rus-Arap İşbirliği: Bölgesel Güvenlik ve Uluslararası Sistemin Reformu**]**, **Aljazeera Reasearch Center**, Doha, 2009.

Leicester, Charles:	"Dynamic Stalemate: Surveying Syria's Military Landscape", **Brookings Research** Center, Doha, 2014.
Malashenku, Alexy:	"Russia And the Arab Spring", **Carnegie Moscow Center**, Mosscow, 2013.
Moldavsky, Olena Bagno:	"Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing", **INSS Publications**, Tel Aviv, No:4, 2013.
Naumkin, V.V and others:	"Russia and The Greater Middle East", **Russian International Affairs Cuoncil**, No:9, Moscow, 2013.
Nuamin, Vitaly:	"Transformation in the Arab World and Russia Interests", **Valdai Discussion Club, Mosscow**, 2012.
Orion, Assaf:	"After the Ilyushin Crash: Israel's Anti-Iran Operations in Syria", **The Washington Institute for Near East Policy**, Washington, 2018.
Rashid, Basem:	"Al-Masaleh Al-Motakareba: Dawr Alami Jadid li Rusya Fi Al-Rabee' Al-Arabi", [Yakınsak Çıkarlar: Rusya'nın Arap Baharı'ndaki Yeni Küresel Rolü], **Al-Wehda Research Center**, No:9, Cairo, 2013.
Sultanv, Shamel:	"Russia And the Arab World", **Center for Strategic Studies**, Beirut, 2008.
Trenin, Dimitri:	"Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Confilict with USA", **The Century Foundation Report**, New York, 2010.

3. İnternet

Aljazeera:	"From Geneva 1 to Geneva 4 What Has Achieved?", 2017, (Çevrimiçi), https://www.aljazeera.net/ (http://cutt.us/QyVOQ), 18 Ekim 2018
Al-Masry Today:	"Geneva Conventions", 2014, (Çevrimiçi), https://www.almasryalyoum.com/news/details/390878, 16 Ekim 2018

Al-Monitor:	"Fewer Russian Strikes Targeting IS: Analyst", 2016, (Çevrimiçi), https://www.al-monitor.com/pulse/afp/2016/10/syria-conflict-russia-military.html#ixzz4Ms9L8Hha, 10 Kasım 2018
Al-Monitor:	"Unstable calm in Southwestern Syria Amid a Ceasefire", 2017, (Çevrimiçi), https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/07/jordan-south-syria-front-ceasefire-astana-talks.html, 05 Kasım 2018
Baunov, Alexander:	"What does Russia Want the U. S to Do About Syria?", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie.ru/2018/11/27/what-does-kremlin-want-out-of-putin-and-trump-s-meeting-pub-77781, 07 Març 2019
Bayoumi, Mahmud:	"The Russian Initiative for Syrian Chemical Disarmament: Dimensions and Implications", 2013, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/ (http://cutt.us/vV0C6), 16 Ekim 2018
Baz, Huveyda:	"Qatar is The First Candidate to Save Europe from The Grip of Russian Gas", 2015, (Çevrimiçi), http://www.al-sharq.com/news/details/232879#.VNSfty5GTIU, 25 Eylül 2018
BBC- News:	"Putin: Russia Continues to Support Assad Militarily", 2015, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/09/150915, 12 Ekim 2018
BBC- News:	"Russia Says 63,000 Troops Have Seen Combat in Syria", 2018, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45284121, 10 Kasım 2018
BBC- News:	"Sochi Conference on Syria: A Great Effort and a Modest Result", http://www.bbc.com/arabic/middleeast-42098675, 09 Kasım 2018

BBC-News:	"The conflict in Syria: A war of Words with the Start of Peace Talks in Astana", 2017, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/news/world-middle-east-38714441, 04 Kasım 2018
Bellingcat-News:	"Assad Regime Militias and Shi'ite Jihadis in the Syrian Civil War", 2016, (Çevrimiçi), https://www.bellingcat.com/news/mena/2016/11/30/assad-regime-militias-and-shiite-jihadis-in-the-syrian-civil-war/, 10 Kasım 2018
Bloomerg Ht:	"Syrian Opposition Rejects Draft New Russian Constitution", 2017, (Çevrimiçi), https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-25/syria-opposition-rejects-russian-draft-of-new-constitution, 4 Kasım 2018
Breaking Enerrgy:	"Israeli Operations Againt Iran", 2018, (Çevrimiçi), https://breakingenergy.com/2018/10/18/after-the-ilyushin-crash-israels-anti-iran-operations-in-syria/, 8 Nisan 2019
Daily Sabah:	"The Humanitarian Crisis in the Eastern Gauta Was Discussed in the Eighth Round of Syrian Peace Talks in Astana", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/11/latest-syrian-peace-talks-in-astana-focus-on-humanitarian-issues/, 08 Kasım 2018
Ebanmi, Rashid:	"NAPCO's Pipes: It's the Great Geopolitical Power", 2009, (Çevirmiçi), http://www.aleqt.com/2009/07/25/article_255824.html, 24 Eylül 2018
El Badil:	"Al Qaeda in Syria, Past, Present and Future", 2018, (Çevrimiçi), https://elbadil-pss.org/ (http://cutt.us/c4nF1), 03 Kasım 2018
El-Tayyeb, Sadek:	"The Contribution of the Arab Industry to the Production of the National Product", 2014, (Çevirmiçi), http://digital.ahram.org.eg/articles.aspx?Serial=88378&eid=493, 15 Temmüz 2018

Fanack-Water:	"Agriculturing in Turkey", 2016, (Çevirmiçi), http://fanack.com/ar/countries/turkey/economy/agriculture, 20 Temmüz 2018
Fanack-Water:	"Economic Sectors in Iran", 2016, (Çevirmiçi), http://fanack.com/ar/countries/iran/economy/economic-sectors, 20 Temmüz 2018
Los Angeles Times:	"Los Angeles Times Interview : Andrei Kozyrev", 1996, (Çevirmiçi), http://articles.latimes.com/1996-03-10/opinion/op-45498_1_andre'-kozyrev/2, 18 Mayıs 2019.
Fresh Plaza:	"Egypt to increase agricultural exports to Russia", 2014, (Çevirmiçi), https://www.freshplaza.com/article/125303/Egypt-to-increase-agricultural-exports-to-Russia/, 17 Ekim 2018
Frolovskiy, Dmitriy:	"Russian Analyst Dmitriy Frolovskiy Looks at Moscow's Intentions in Syria, Particularly After the Turkish Attack in Afrin", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/75321, 03 Març 2019
Geopol Monitor:	"Astana Talks to Immunize Syria Ceasefire Agreement", 2016, (Çevrimiçi), http://geopolmonitor.com/astana-talks-fortify-syria-ceasefire-accord/, 04 Kasım 2018
Gevorg Mirzayan:	"Russia is Pushing EU to Rely on Turkey", 2014, (Çevrimiçi), http://arab.rbth.com/world/2014/12/03/28659.html, 24 Eylül 2018
Invest in Russia:	"Russia and the Gulf States", 2016, (Çevrimiçi), http://ar.investinrussia.com/strany-persidskogo-zaliva, 15 Ekim 2018
Islam-Times:	"Russian Foreign Ministry: Moscow Will Not Support the Discussion of an Unbalanced Draft Resolution", 2016, (Çevrimiçi), http://islamtimes.org/ar/doc/news/184604, 15 Ekim 2018
Litovkin, Dmitry:	"Russia to Arm Turkey with New Military Arsenal", 2014, (Çevrimiçi), https://www.rbth.com/(https://bit.ly/2KrMOnp), 23 Eylül 2018
MacFaul, Michael:	"What are Russian Foreign Objectives: Testimony Before the House Committee on International Relations", 1999, (Çevirmiçi), http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives/157f, 25 Mart 2018

Ministry of Foreign Affairs:	"Joint Statement by Foreign Ministers of Islamic Republic of Iran, The Russian Federation and the Republic of Turkey on Agreed Steps to Revitalize the Political process to End the Syrian Conflict", 2016, (Çevrimiçi), http://www.mid.ru/ (http://cutt.us/WnFQo), 03 Kasım 2018
NATO Web Sitesi:	"NATO Üye Ülkeleri", https://www.nato.int/ (https://bit.ly/1CSX3Ie), 19 Mayıs 2019.
Neumann W, Steffen, D:	"Putin's Mercenaries: A Change in Russian Law Now Allows Mercenaries in the Country to Fight Abroad", 2018, (Çevrimiçi), https://www.zeit.de/politik/ausland/2017-02/russia-vladimir-putin-military-mercenary-soldiers-syria, 10 Kasım 2018
Othman, Tarek:	"Arab Cooperation with Russia to Combat Extremism and Terrorism", 2015, (Çevrimiçi), https://www.albayan.ae/one-world/overseas/2014-12-04-1.2259491, 23 Eylül 2018
Pokrovskaya, Yekaterina:	"Russia Looks to the Gulf Energy Market", 2014, (Çevrimiçi), http://arab.rbth.com/russian-world-economy/2014/11/22/28561.html, 23/ Eylül 2018
Radio Free Europe:	"Putin Ratifies Deal On 'Indefinite' Air Force Deployment In Syria", 2016, (Çevrimiçi), https://www.rferl.org/a/syria-russia-putin-signs-air-deployment-deal/28052862.html, 10 Kasım 2018
Rettinger, Andrey:	"Altaaun Alnowawi bain Rusya wa Iran", [Rusya ve Iran Arasındaki İşbirliği], 2014, (Çevrimiçi), https://www.rbth.com/opinion/2014/11/26/russia-iran_deal_is_about_more_than_nuclear_power_41727.html ,21 Eylül 2018
Reuters:	"Syrian Kurds, Allies are to Approve the New Government's Plan", 2016, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-constitution-idUSKBN14H0X3?il=0, 03 Kasım 2018

Reuters:	"The Kurdistan Democratic Union Party (KDP) Condemns Syria's Deal for Escalation Zones", 2017, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-pyd-idUSKBN1811PZ, 05 Kasım 2018
Reuters:	"U.N.,Announces Start of Syria Peace Talks as Government Troops Advance", 2016, (Çevrimiçi), https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-dUSKCN0VA2OT, 18 Ekim 2018
Rifai, Mazen:	"The Gas curse", 2012, (Çevrimiçi), https://www.ana-news.info/2009-10-17-12-38-52/2012-12-27-21-25-02/4049-2012-08-28-12-01-24/, 26 Eylül 2018
Rt-Online:	"More Than $ 15 Billion Russian Arms Exports in 2017", 2017, (Çevrimiçi), https://arabic.rt.com/ (http://cutt.us/WLev6), 23 Şubat 2018 Abd Ghafar Amer, a.g.e., s. 66, 23 Şubat 2018
Rudaw:	"Russia Pushes Hard to Include Syria's Kurds in Geneva Talks", 2017, (Çevrimiçi), https://www.rudaw.net/english/middleeast/syria/10022017, 19 Ekim 2018
Russia Beyond:	"Egypt Plans to Buy Russian Weapons for $ 3.5", 2014, (Çevrimiçi), http://arab.rbth.com/technology/2014/09/22/35_28081.html, 23 Eylül 2018
Sana News Agency:	"Lavrov: The Refusal of Foreign Intervention in Syria", 2014, (Çevrimiçi), https://sana.sy/?p=2767, 14 Ekim 2018
Shueibi, Imad Fawzi:	"Struggle over the Middle East: Gas Ranks First", 2017, (Çevrimiçi), http://www.voltairenet.org/article173718.html, 26 Eylül 2018
Strana.ru:	"Eurasia Movement To Conduct Founding Congress", 19 Nisan 2001, http://strana.ru/politics/parties/2001/04/19/987683190.html, 18 Mayıs 2018

TASS – Russian News Agency:	"Russia: Turkey and Iran Continue to Cooperate in Areas of Escalation in Syria", 2017, (Çevrimiçi), http://tass.com/world/953004, 05 Kasım 2018
TASS – Russian News Agency:	"Russian Parliament Ratifies Deal on Air Task Force's Indefinite Deployment in Syria", 2016, (Çevrimiçi), http://tass.com/politics/905900, 10 Kasım 2018
TASS – Russian News Agency:	"Syria to Get Russia's S-300 Air-Defense Missile System Within Two Weeks", 2018, (Çevrimiçi), http://tass.com/defense/1022844, 11 Kasım 2018
The Astana Times	"Joint Statement: Kazakhstan Welcomes the Results of the Syrian Meeting in Astana, Where Russia, Iran and Turkey Issue", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/03/kazakhstan-welcomes-results-of-syria-meeting-in-astana-as-russia-iran-and-turkey-issue-joint-statement/, 05 Kasım 2018
The Astana Times	"The Latest Syrian Peace Talks in Astana Focus on Humanitarian Issues", 2017, (Çevrimiçi), https://astanatimes.com/2017/11/latest-syrian-peace-talks-in-astana-focus-on-humanitarian-issues/, 08 Kasım 2018
The Embassy of The Russian Federation:	"The Military Doctrine of The Russian Federation", 2014, (Çevrimiçi), https://rusemb.org.uk/press/2029, 08 Març 2019
The Guardian:	"The Sponsors of Syria's Talks in Astana are Conducting a Deal to Protect the Fragile Ceasefire", 2017, (Çevrimiçi), https://www.theguardian.com/world/2017/jan/24/syria-talks-astana-russia-turkey-iran-ceasefire, 4 Kasım 2018
The Moscow Times:	"Why Russia Is Expanding Its Naval Base in Syria", 2015, (Çevrimiçi), https://themoscowtimes.com/articles/why-russia-is-expanding-its-naval-base-in-syria-49697, 10 Kasım 2018
The New Arab:	"Russia Says it Has 'Tested' More than 200 New Weapons in Syria", 2018, (Çevrimiçi), https://www.alaraby.co.uk/english/News/2018/2/22/Russia-says-it-tested-over-200-weapons-in-Syria, 11 Kasım 2018

The Oklahoman:	"Israeli Operations Against Iran in Syria", 2018, (Çevrimiçi), https://oklahoman.com/article/feed/6639654/after-the-ilyushin-crash-israels-anti-iran-operations-in-syria, 08 Nisan 2019
The Telegraph:	"A Fragile Start to Syrian Peace Talks in Russia, Where Opposition Delegates Refused to Leave Sochi Airport, 2018, (Çevrimiçi), https://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/30/shaky-start-syria-peace-talks-russia-opposition-delegates-refuse/, 08 Kasım 2018
The Tlegraph:	"Where Are the Syrians in Assad's Syrian Arab Army?", 2016, (Çevrimiçi), https://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/09/where-are-the-syrians-in-assads-syrian-arab-army/, 10 Kasım 2018
Trager E, Schenkir D:	"Egypt's Arms Deal with Russia: Potential Strategic Costs", 2016, (Çevrimiçi), http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/egypts-arms-deal-with-russia-potential-strategic-cost, 22 Eylül 2018
Trenin, Dmitri:	"What Are the Long-term Implications for Syria of the Russian-Turkish Alignment in the Country?", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/77356, 07 Març 2019
Young, Michael:	"A Regular Survey of Experts on Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security", 2018, (Çevrimiçi), https://carnegie-mec.org/diwan/77327, 06 Març 2019